

ПРИРАЧНИК

**ЗА РАЗВОЈ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ
ЗА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ
ВО ЛОКАЛНИТЕ ЗАЕДНИЦИ**

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

REPUBLIC OF MACEDONIA
MINISTRY OF LABOR AND SOCIAL POLICY

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА

—*—
REPUBLIC OF MACEDONIA
MINISTRY OF LABOR AND SOCIAL POLICY

ПРИРАЧНИК

ЗА РАЗВОЈ НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ
ЗА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ
ВО ЛОКАЛНИТЕ ЗАЕДНИЦИ

март 2013 година

Мислењата изразени во овој текст се мислења на авторите и не го отсликуваат задолжително официјалниот став на Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП).

Уредник:

проф. д-р Сузана Борнарова

Лектор:

Светлана Спасовска

УНДП:

Д-р Нехат Рамадани – Координатор на Програма за социјално вклучување

Денис Дурмиш – Координатор на проект

Автори:

Софија Спасовска МТСП

проф. д-р Сузана Борнарова

Поглавје I. Децентрализацијата и развојот на социјалната заштита на локално ниво

Поглавје II. Социјални услуги за ранливите групи

Проф. д-р Наташа Богоевска

Поглавје III. Мултисекторска соработка во доставата на социјалните услуги

Боран Иваноски,

Илмиасан Даути УНДП

Поглавје IV. Меѓуопштинска соработка во областа на социјалната заштита: национални и меѓународни искуства

д-р Софија Георгиевска

Поглавје V. Стратешко планирање во областа на социјалната заштита: изработка и имплементација на локални стратешки програми

Тираж: 500

Министерството за труд и социјална работа изразува благодарност до Програмата за развој на Обединетите нации за техничката и финансиската поддршка во подготовката на овој Прирачник.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

352:364.7(497.7)(035)

ПРИРАЧНИК за социјални услуги за ранливите групи во локалните заедници / [автори Софија Спасовска ... и др.] - Скопје : Министерство за труд и социјална политика, 2013. - 106 стр. : илустр. ; 30 см

Поимник: стр. 99-102. - Библиографија: стр. 102-105

ISBN 978-608-4595-22-9

1. Спасовска, Софија [автор]
а) Локална самоуправа - Социјални услуги за ранливи групи - Македонија - Прирачници
COBISS.MK-ID 93414666

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	
ВОВЕД	
ПОГЛАВЈЕ I. ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА И РАЗВОЈОТ НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА НА ЛОКАЛНО НИВО	9
1. СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:	9
Институционална рамка	9
2. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ ВО РАЗВОЈОТ НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА	12
2.1. Глобални правци на развој	12
2.2. Правци на развој на национално ниво	12
3. ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА	14
3.1. Социјални функции на општините	14
3.2. Функционална децентрализација	16
3.3. Локални програми од областа на социјалната заштита	19
3.3.1. Концепт, опфат и структура на локалните програми	19
3.3.2. Изготвување на програми	20
4. ДОБРИ НАЦИОНАЛНИ ПРАКТИКИ ОД ДОМЕНОТ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ	22
ПОГЛАВЈЕ II. СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ ЗА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ	23
1. ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ ВО ЛОКАЛНАТА ЗАЕДНИЦА	23
1.1. Што е социјален проблем?	24
1.2. Што е социјален ризик?	26
1.3. Што се стрес и стресори?	26
1.4. Што е социјална ранливост?	27
1.5. Инструменти за справување со ризиците и стресорите	29
1.6. Поврзаност меѓу ранливите групи и социјалните проблеми	29
1.7. Идентификација на ранливи групи граѓани во локалната заедница	31
1.8. Проценка на потребите од социјални услуги за ранливите групи граѓани во локалната заедница	33
2. ВИДОВИ СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ ЗА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ - од меѓународната практика на социјалната работа	36
3. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА КОНТИНИУМ ЗА ДОЛГОРОЧНА ЗАШТИТА НА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ	39
ПОГЛАВЈЕ III. МУЛТИСЕКТОРСКА СОРАБОТКА ВО ДОСТАВАТА НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ	41
1. ЗОШТО Е ПОТРЕБНА МУЛТИСЕКТОРСКА СОРАБОТКА ВО ДОСТАВАТА НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ?	41
2. ЗАКОНСКИ ОСНОВИ ЗА МУЛТИСЕКТОРСКАТА СОРАБОТКА ВО ОБЛАСТА НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА	43
3. МОДАЛИТЕТИ НА СОРАБОТКА ВО ДОСТАВАТА НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ	44

4. ФАЗИ НА ЕФЕКТИВНИТЕ ПАРТНЕРСТВА	49
5. ФИНАНСИРАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА	51
6. ПРЕДИЗВИЦИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА МУЛТИСЕКТОРСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА	54
ПОГЛАВЈЕ IV. МЕЃУОПШТИНСКА СОРАБОТКА ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА:	
Национални и меѓународни искуства	57
1. ШТО ПРЕТСТАВУВА МЕЃУОПШТИНСКАТА СОРАБОТКА?	57
Но, што поточно претставува МОС?	58
2. МЕЃУОПШТИНСКАТА СОРАБОТКА КАКО АЛАТКА ЗА ПОДОБРА ИСПОРАКА НА УСЛУГИ НА ЛОКАЛНО НИВО ВО ОБЛАСТА НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА	62
2.1. Национални искуства	62
2.2. Меѓународни искуства	64
Центар за социјален развој на Võlumaа – Естонија	64
Унија на општини Муш – Ерменија	65
Дневен центар за нега на деца со посебни потреби – Сандански, Република Бугарија	65
ПОГЛАВЈЕ V. СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА:	
Изработка и имплементација на локални стратешки програми	66
1. ПОИМ ЗА СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ	66
2. КАРАКТЕРИСТИКИ И НАЧИН НА ИЗРАБОТКА НА СТРАТЕШКИОТ ПЛАН	67
3. ПРОЦЕС НА ИЗРАБОТКА НА СТРАТЕШКИ ПЛАН	68
Мониторинг, имплементација и ревизија на стратегијата	74
4. СТРУКТУРА НА СТРАТЕШКИОТ ПЛАН	74
ПРИЛОЗИ	76
ПРИЛОГ 1: Листа на установи од областа на социјалната заштита со информации за контакт	76
ПРИЛОГ 2: Видови социјални услуги за ранливите групи население	80
ПРИЛОГ 3: Фактори за развивање на мултисекторски партнерства	88
ПРИЛОГ 4: Пример на стратешки цели и насоки	91
ПРИЛОГ 5: Табела за акционен план	92
ПОИМНИК	94
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	96

Предговор

Со цел да се реорганизира системот на социјалната заштита и да се промовира вклученоста на релевантните локални актери во достава на социјалните услуги, во 2010 година Владата на Република Македонија ја усвои Националната програма за развој на социјалната заштита за периодот 2011-2021. Програмата е целно насочена кон развој на интегриран, транспарентен и одржлив систем на социјална заштита кој ќе обезбеди достапни, ефикасни и квалитетни мерки и услуги, креирани според потребите на граѓаните.

Во согласност со насоките на Програмата, развојот на плуралната социјална заштита, меѓу останатото, се промовира и преку зголемената улога на општините и другите локални актери во оваа област.

Овој Прирачник има за цел да ги зајакне капацитетите на институциите и организациите на локално ниво за планирање, развој и достава на социјални услуги за ранливите категории на граѓани во рамките на заедниците. Истиот треба да ги зајакне социјалните функции на општините и релевантните институции од областа на социјалната заштита во преземањето на одговорностите за достава на социјалните услуги во согласност со мерките наведени во Националната програма.

Тој всушност е наменет за потребите на институциите и организациите како што се: единиците на локалната самоуправа, центрите за социјална работа, центрите за вработување, детските градинки, основните и средните училишта, здравствените домови, граѓанските и религиските организации, како и за претставниците на приватниот сектор и др.

Оваа публикација претставува резултат на соработката на Министерството за труд и социјална политика и УНДП во рамките на проектот „Зајакнување на локалните капацитети за достава на социјални услуги“.

Вовед

Системот на социјална заштита е од клучно значење за обезбедувањето на социјална сигурност и добросостојба на граѓаните во секоја социјална држава. По осамостојувањето, Република Македонија наследи систем на социјална заштита заснован на голема централизација, доминантна улога на државата како обезбедувач на заштитата и незначително учество на невладиниот, приватниот и верскиот сектор во активностите од областа на социјалната заштита. Во рамките на тој систем, социјалната заштита во најголема мера се остваруваше преку паричните трансфери и бенефициите за граѓаните изложени на социјален ризик. Социјалните услуги како нефинансиски мерки чија цел е унапредување на социјалното функционирање на поединците и групите изложени на социјален ризик, беа недоволно развиени, и беа сведени, пред сè, на институционалните форми на заштита.

Во текот на последните две децении, а со засилен интензитет по 2000-та година, континуирано се воведуваат промени и се прават обиди за реформирање на системот на социјална заштита во Македонија, особено во доменот на социјалните услуги. Клучните промени се насочени кон намалување на улогата на државата како директен доставувач и кон јакнење на нејзината улога како обезбедувач на социјалните услуги преку вклучување и на останатите сектори (приватен, невладин, верски) како партнери на државата според принципот на плурализација. Исто така, големо внимание се посветува на развивањето на алтернативните форми на заштита заради намалување на некогашната доминантна зависност од институционалната заштита и спроведување на процесот на деинституционализација. Еден од најголемите предизвици во реформските процеси е децентрализацијата на социјалните услуги која подразбира изградба на локални мрежи од социјални услуги дизајнирани според специфичните потреби на граѓаните во секоја општина.

Имплементацијата на процесот на децентрализација неминовно налага општините да ја преземат водечката улога за развој на локален систем од социјални услуги преку мултисекторска соработка. Спроведувањето на процесот на децентрализација во областа на социјалната заштита зависи од досегашните искуства и практики во локалната заедница, недоволно развиените социјално-заштитни функции на општините и меѓуинституционална соработка на локално ниво кога станува збор за обезбедувањето на социјални услуги за граѓаните, потребата од зајакнување на капацитетите на надлежните институции и спроведувањето на процесот на фискална децентрализација. Свесни за потребата од негово интензивирање, Министерството за труд и социјална политика како централна институција која ја креира социјалната политика во земјата, со поддршка од УНДП во текот на 2012 година реализираше проект „Зајакнување на локалните капацитети за достава на социјални услуги“ со кој беа целно опфатени 4 пилот општини: Гостивар, Ресен, Петровец и Кочани. Во основа, проектот се состоеше од два потпроекти: 1) истражувачка компонента во рамките на која се спроведе квалитативно истражување на капацитетите, ресурсите, социјалните проблеми и потребите од социјални услуги за ранливите групи население во пилот општините, а чии резултати беа презентирани во посебен истражувачки извештај, и 2) компонента за обуки во рамките на која се спроведоа четири обуки во пилот општините за сите релевантни локални актери кои би можеле да се вклучат во креирањето и доставата на социјалните услуги за ранливите групи граѓани. Овој Прирачник беше подготвен како основен материјал кој се користеше за време на обуките. Истиот беше дистрибуиран до сите учесници на обуките, со очекување дека по нивното завршување ќе стане достапен и за сите заинтересирани институции и организации на локално ниво.

Основната цел на Прирачникот е да им послужи на сите релевантни актери на локално ниво (општинската администрација, центрите за социјална работа, невладините организации, центрите за вработување, образовните, здравствените, верските и други институции и организации) како водич кој содржи корисни насоки за развивање на квалитетен и локално специфичен систем на социјални услуги.

Структура на Прирачникот

Имајќи ја предвид горенаведената цел, и особено разновидноста на локалните актери за кои е наменет Прирачникот, истиот е изработен во форма, односно содржина, која е разбирлива, фокусирана, практично ориентирана и збогатена со графички прикази кои овозможуваат полесен визуелен увид во неа.

Со оглед на мултидисциплинарноста на темата на која е посветен Прирачникот, истата е поделена во пет засебни, но меѓусебно поврзани целини (поглавја). Всушност, редоследот по кој се презентирани поглавјата во Прирачникот соодветствува со фазите низ кои би требало да се мине во процесот на развој на социјални услуги на локално ниво во практиката.

Првото поглавје од Прирачникот насловено како **“Децентрализацијата и развојот на социјалната заштита на локално ниво”** е вовед за читателот во основите на системот на социјалната заштита и клучните реформски и стратешки правци. Се смета дека истиот ќе биде од голема корист, посебно за оние институции и организации кои не се директно вклучени во социјалната заштита, како што се здравствените и образовните институции, приватниот и верскиот сектор, но во исто време и за општинската администрација, која е на самиот почеток во развивањето на своите социјално-заштитни функции. Во него е даден преглед на институционалната рамка на која почива системот на социјална заштита и резиме на основните мерки, права и установи од областа на социјалната заштита. Понатаму, истиот продолжува со краток преглед на главните стратешки правци во развојот на социјалната заштита, поради кои во основа се иницираат и реализираат активности како оние опфатени со проектот поддржан од УНДП во текот на 2012 година, чиј резултат е и самиот Прирачник. Од наведените стратешки правци, авторката става посебен акцент на процесите на децентрализација и плурализација во обезбедувањето на социјалната заштита општо гледано, како и на социјалните услуги кои се посебно наменети за ранливите групи на граѓани. Ова поглавје е содржински осмислено така што ги сумира основните надлежности на општините во доменот на социјалната заштита и нуди насоки за тоа како тие надлежности можат да се спроведуваат. Исто така, во него се дава преглед на структурата на локалните програми за социјална заштита кои треба да ги подготвуваат општините во соработка со останатите локални актери. Поголавјето завршува со неколку домашни добри практики од областа на социјалната заштита и социјалните услуги - пристап кој е усвоен и во сите натамошни поглавја.

Второто поглавје носи наслов **“Социјални услуги за ранливите групи”**. По укажувањето на потребата од развивање на социјалната заштита и социјалните услуги на локално ниво во претходното поглавје, во овој дел од Прирачникот се преминува конкретно на процесот на развој на социјални услуги, кој се состои од идентификација на ранливите групи на население и избор на соодветни социјални услуги за нив. На почетокот, авторката го воведува читателот во основните поими, како што се *социјален проблем, социјални ризици и социјална ранливост*, и укажува на нивните клучни карактеристики и разлики, што е неопходно како подготовка за соодветна идентификација на социјално ранливите групи население во локалната заедница. Во продолжение се дадени конкретни предлози за некои базични пристапи, методи и техники кои локалните актери би можеле да ги применат за идентификација на ранливите групи на население во општината, како и за утврдување на видот на ранливост. По завршувањето на фазите на идентификација на ранливите групи и утврдување на видот на ранливост, следи фазата на избор на соодветни социјални услуги преку кои би се подобриле животот и добросостојбата на овие групи. За таа цел, даден е детален опис на повеќе видови социјални услуги кои можат да се развијат на локално ниво, поделени во три групи: социјални услуги за помош во домашни услови, социјални услуги во локалната заедница и социјални услуги во институциите, меѓу кои се дадени неколку примери на меѓународни добри практики. Поголавјето завршува со укажување на потребата при развојот на системот на социјални услуги на локално ниво да се води сметка за обезбедување поврзаност, сеопфатност и континуитет во задоволувањето на потребите на ранливите групи преку соодветни услуги, односно за т.н. континуум на долгорочна заштита за секоја ранлива група на население посебно.

Третото поглавје е посветено на **мултисекторската соработка во доставата на социјални услуги**. Ако претходното поглавје овозможи увид во постапките за идентификација на ранливите групи и избор на најсоодветни социјални услуги (КОИ социјални услуги се потребни?), ова поглавје како логично продолжение овозможува увид во модалитетите на локалната соработка (КАКО да се реализираат тие социјални услуги?). Поаѓајќи од тоа, авторката најнапред укажува на оправданоста на примената на мултисекторската соработка во доменот на социјалната заштита и социјалните услуги на локално ниво, укажувајќи на разликите во

модалитетите на достава на социјални услуги во Република Македонија пред осамостојувањето, во периодот на транзиција и денес. Во продолжение е даден краток осврт на законските основи за остварување на мултисекторска соработка со цел да им се укаже на релевантните локални актери дека не постојат пречки и дека им се на располагање сите законски предуслови за успешна примена на овој модел на достава на социјални услуги во нашата земја. Имајќи го предвид скромното искуство во областа на мултисекторската соработка во социјалната заштита кај нас, големо внимание во ова поглавје е посветено на запознавањето со модалитетите на соработка во доставата на социјални услуги (од мултидисциплинарното работење па се до изградбата на партнерства), на видовите мултисекторска соработка, како и на клучните карактеристики на моделите на меѓусекторска соработка: мултиагенциски панел, мултиагенциски тим и интегрирани сервиси. Понатаму, авторката дава корисни насоки за имплементација на сите фази во реализацијата на ефективните партнерства преку давање одговор на прашањата: како да се започне мултисекторската соработка, како да се менаџира, преку кои механизми може да се финансира, како да се управува, и на крајот, како да се евалуира. Поголвјето завршува со неколку примери на добри меѓународни практики во реализацијата на социјалните услуги преку мултисекторската соработка.

Четвртото поглавје ја обработува темата **Меѓуопштинска соработка во социјалната заштита.**

Имајќи предвид дека дел од општините во Република Македонија, особено помалите, се соочуваат со недостаток на сопствени, локални капацитети и ресурси (институционални, човечки, инфраструктурни, итн.), во Прирачникот е вградено ова поглавје, кое има за цел да понуди алтернативен модел на достава на услуги покрај моделот на мултисекторска соработка, односно моделот на меѓуопштинска соработка. Како што посочуваат авторите, со овој модел на соработка се овозможува здружување на капацитетите и ресурсите на две или повеќе соседни општини заради постигнување на заеднички цели или решавање на заеднички проблеми. Во ова поглавје дадени се облиците преку кои може да се реализира меѓуопштинската соработка во нашата земја. Посебен акцент е ставен на елаборирање на придобивките од меѓуопштинската соработка со помош на кои се промовира и се укажува на полезноста на овој модел на соработка, но во исто време се укажува и на предизвиците и на потенцијалните ризици на кои мора да се внимава при примената на овој модел. Со оглед на тоа што меѓуопштинската соработка во Република Македонија се применува од неодамна, и тоа претежно во другите области во надлежност на општините, овде авторите укажуваат на можностите и потребите од примена на меѓуопштинската соработка како ефикасна алатка и за достава на социјални услуги на граѓаните од неколку соседни општини. Тоа е поткрепено со краток приказ на резултатите од примената на меѓуопштинската соработка во доменот на социјалната заштита во текот на 2010 година во општините: 1) Гевгелија и Дојран, 2) Зајас и Осломеј, и 3) Босилово, Василево и Ново Село (со поддршка на УНДП). На крајот се наведени и неколку успешни меѓународни практики од областа на меѓуопштинската соработка во социјалната заштита.

Прирачникот завршува со **петтото поглавје** насловено како „**Стратешко планирање во социјалната заштита: изработка и имплементација на локални стратешки програми**“. Содржините од ова поглавје имаат за цел пренесување на основни сознанија за важноста на процесот на стратешко планирање во областа на социјалната заштита заради обезбедување континуитет и одржливост на мерките и услугите. Процесот на развој на социјалните услуги за ранливите групи на граѓани на локално ниво треба да биде составен дел на процесот на стратешкото планирање во областа на социјалната заштита во општината. Поаѓајќи од овие принципи, авторот најпрвин ги дефинира поимите *стратешко планирање* и *стратешки план*, и ги посочува основните карактеристики кои треба да ги поседува еден стратешки план. Фокусот е ставен на подетален опис на фазите низ кои се минува при изработката на еден локален стратешки план: подготовка, собирање и анализа на податоци, развивање на стратешкиот план (поставување цели и изработка на акционен план) и завршување. Ова поглавје содржи конкретни примери и насоки за секоја од подфазите поодделно, поддржано со прилози за правилно поставување на стратешките цели и за структурата по која треба да се изработува акциониот план. Поголвјето завршува со преглед на структурата на еден стратешки план кој треба да се добие како финален производ од процесот на стратешко планирање.

Се надеваме дека Прирачникот ќе ја исполни целта за која е наменет, дека ќе биде достапен и корисен за сите локални актери кои имаат улога во доменот на социјалната заштита, и дека со помош на истиот ќе дадеме свој придонес во унапредувањето на социјалната заштита и во процесот на развој на социјални услуги за ранливите групи на население на локално ниво.

Од уредникот

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА И РАЗВОЈОТ НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА НА ЛОКАЛНО НИВО

**Прашања на кои можете да добиете одговор од
содржината на ова поглавје:**

1. Што претставува социјалната заштита и преку кои мерки и права се остварува?
2. Како функционира системот на социјална заштита во Република Македонија?
3. Кои се глобалните и националните стратешки правци во развојот на социјалната заштита?
4. Што подразбира процесот на децентрализација во социјалната заштита и кои се надлежностите на општините во доменот на социјалната заштита?
5. Како треба да се изготвуваат и што треба да содржат локалните програми за социјална заштита на општините?

1. СИСТЕМОТ НА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА:

Институционална рамка

Уставната определба на Република Македонија како социјална држава се реализира преку Законот за социјалната заштита. Овој пропис го воспоставува системот на социјалната заштита, ги предвидува мерките, активностите и политиките за спречување и надминување на основните социјални ризици на кои е изложен граѓанинот во текот на животот, за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост и за јакнење на неговиот капацитет за сопствена заштита. Во групата на социјални ризици спаѓаат следните ризици: ризиците по здравјето (болест, повреда и инвалидност), ризиците од старост и стареење, ризиците на кои се изложени еднородителските семејства, ризиците од невработеност, губење на приход за издржување по основа на работа и слично, ризиците од сиромаштија и ризиците од друг вид на социјална исклученост.

Освен преку системот на социјалната заштита, мерки за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост треба да се преземаат и во даночната политика, вработувањето, политиката за стипендирање, домувањето, заштитата на семејството, здравството, воспитанието и образованието, со цел да се обезбеди социјалната сигурност на граѓаните.

Социјалната заштита се остварува преку спроведување на мерки за превенција од настанување и намалување на последиците од социјалните ризици за граѓаните, обезбедување на парични права од доменот на социјалната заштита и воспоставување и развој на услугите од доменот на социјална заштита (услуги на стручна работа од страна на стручни лица и стручни тимови, сместување во установа за институционална или вонинституционална заштита).

Права од доменот на социјалната заштита

Парични надоместоци	Социјални услуги	Стручна работа
<ul style="list-style-type: none"> права на парична помош од социјална заштита, утврдени со Законот за социјална заштита условен паричен надоместок за средно образование за деца од домаќинства- корисници на социјална парична помош субвенција за потрошена енергија за корисници на социјална парична помош и постојана парична помош 	<ul style="list-style-type: none"> институционална заштита - згрижување во установа за социјална заштита користење на услуги на дневен центар/центра за дневно или времено згрижување сместување во згрижувачко семејство сместување во мал групен дом организирано живеење со поддршка домашна нега и помош на поединец и на семејството (досега не е развиена) 	<ul style="list-style-type: none"> превенција советодовни услуги помош на поединец помош на семејство советувалишта

Со Законот за социјална заштита, како носители на социјалната заштита се утврдени Републиката, општината, Градот Скопје и општините во градот Скопје¹.

Државата ја остварува својата социјална функција преку Министерството за труд и социјална политика и мрежата на јавни установи за социјална заштита. Министерството за труд и социјална политика креира политики, стратешки го планира развојот, управува со системот на социјалната заштита, врши надзор над законитоста и инспекциски надзор над спроведувањето и примената на законите и другите прописи во областа на социјалната заштита.

Системот на социјалната заштита го сочинуваат низа установи, и тоа: центри за социјална работа и установи за вонинституционална и институционална социјална заштита. Центрите за социјална работа се јавни установи со јавни овластувања за вршење на работите од областа на социјалната заштита. Тие се одговорни за администрање на паричните надоместоци од социјална заштита и за обезбедување на социјалните услуги (Листата на установи од доменот на социјалната заштита со информациите за контакт е дадена во Прилог 1).

МРЕЖА НА УСТАНОВИ ЗА СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Центри за социјална работа (30)	Установи за институционална заштита (11)	Установи за вонинституционална заштита (33)	Вонинституционални форми
<p>Центрите за социјална работа се организирани како меѓуопштински, односно тие се надлежни за сите општини</p>	<ul style="list-style-type: none"> за доенчиња и мали деца без родители и без родителска грижа до три годишна возраст за деца без родители и без родителска грижа над тригодишна возраст и на младинци (1 државна и 1 приватна – СОС Детско село) за = деца и младинци со воспитно-социјални проблеми за деца и младинци со нарушено поведење за деца и младинци со умерени и тешки пречки во менталниот развој за деца и младинци со пречки во телесниот развој стари лица (4 државни и 13 приватни) за возрасни лица со телесна попреченост, за лица со пречки во менталниот развој за лица баратели на азил. 	<p>Дневни центари:</p> <ul style="list-style-type: none"> за деца/лица со умерени и тешки пречки во менталниот развој или телесна попреченост за деца на улица за стари, изнемоштени лица и други возрасни лица за лица кои употребуваат, односно злоупотребуваат дроги и други психотропни супстанции и прекурзори и за членовите на нивните семејства за лица кои злоупотребуваат алкохол или се лекуваат од зависноста од алкохол и за членовите на нивните семејства (досега не се основани) Центар за дневно и привремено прифаќање и згрижување: бездомници тераписки заедници за лица кои употребуваат, односно злоупотребуваат, дроги и други психотропни супстанции и прекурзори (досега не се основани) жртви на семејно насилство жртви на трговија со луѓе 	<ul style="list-style-type: none"> станбени единици за организирано живеење со поддршка мал групен дом згрижувачки семејства советувалишта (основани се за родители и деца, за сторители на семејно насилство)

ЈУ Завод за социјални дејности е установа која ги проучува социјалните појави и проблеми, ги унапредува социјалните дејности и врши надзор над стручната работа на установите во доменот на социјалната заштита, како и над другите правни и физички лица кои извршуваат определени работи во социјалната заштита.

2. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ ВО РАЗВОЈОТ НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА

2.1. Глобални правци на развој

Во рамките на Европската унија, секоја земја ја воспоставува и развива социјалната заштита, во зависност од своите потреби и можности. Но сепак, ЕУ има поставено заеднички цели од областа на социјалната заштита и социјалната инклузија, показатели за споредба на најдобрите практики и мерење на постигнатиот напредок во насока на воспоставениот отворен метод на координација, а со цел да ги поттикне земјите членки и земјите кандидати да се стремат кон намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост, како и кон воспоставување на социјалната кохезија. Европската унија ги координира и ги охрабрува националните влади да се борат против сиромаштијата и социјалната исклученост, ги реформира нивните системи на социјална заштита низ процес на меѓусебно учење и утврдува која политика најдобро функционира. Во овој контекст, земјите-членки на ЕУ соработуваат, користејќи рамка за политичка соработка наречена *отворен метод на координација* (ОМК).

Развојот на социјалните услуги се одвива по следните критериуми:

- креирање на ефикасни услуги според потребите на корисниците;
- овозможување достапни услуги за корисниците во нивното место на живеење;
- воспоставување на конкуретни услуги со цел да се подобри квалитетот;
- создавање на можност за избор на услугата, обезбедена од различни субјекти;
- обезбедување на транспарентност и партиципативност на сите заинтересирани страни, вклучувајќи ги и директните корисници во креирањето на услугите и нивната испорака, и
- воспоставување на економични социјални услуги.

2.2. Правци на развој на национално ниво

Развојот на социјалната заштита во Република Македонија се спроведува преку преземање на конкретни мерки насочени кон намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост на најранливите категории на граѓани. Овој процес се спроведува преку континуирано следење на ефективностата и ефикасноста на системот на социјалната заштита, унапредување на законската регулатива и поставување на цели во стратешките документи и програми од оваа област.

Во оваа насока, донесени се повеќе стратешки документи, со кои се опфаќаат прашањата од доменот на социјалната заштита и социјалната инклузија на најранливите категории на граѓани (старите лица, лицата со инвалидност, децата на улица, децата-жртви на сексуална злоупотреба, лицата-жртви на семејно насилство, бегалците и странците). Се имплементираат и Програма за субвенционирање на потрошувачката на енергија и Програма за условени парични надоместоци за средно образование.²

Во рамките на стратешкото планирање на национално ниво, а заради остварување на поставените цели, се предвидува координиран пристап и партиципативност на сите засегнати страни. Меѓусекторската соработка на сите релевантни институции, органи и организации е предвидена во реализацијата на активностите и остварувањето на очекуваните резултати. **Националната стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост 2010-2020** претставува рамка за координирано делување во сите релевантни сектори (здравство, вработување, пензиско и инвалидско осигурување, домување, социјална и детска заштита, образование) за да се остварат главните стратешки цели:

- намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија преку подобро користење на расположливите човечки и материјални ресурси;

² Документите се објавени на [www.http://www.mts.gov.mk](http://www.mts.gov.mk)

- подобрување на условите за живот и за работа;
- подобрување на општествените услови за сите граѓани;
- системско и институционално содејство во функција на побрз развој, и
- постигнување на повисок стандард и поквалитетно живеење.

Овие стратешки цели можат да се достигнат преку воспоставување на современ концепт на однесување кон социјално исклучените лица и преку оформување на нов социјален модел, кој во прв план ја става личноста, персоналитетот, а не причината за исклученоста, припадноста (етничка или друга), дијагнозата, инвалидитетот или било која друга основа за социјалната исклученост на граѓанинот. Тоа претпоставува оформување на средина и опкружување кое ги прифаќа сите луѓе и им дава поеднакви шанси и можности, да ги изразат своите потенцијали, знаења, способности и вештини.

Националната програма за развој на социјалната заштита 2011-2021 има за основна цел развој на интегриран, транспарентен и одржлив систем на социјална заштита, кој ќе обезбеди достапни, ефикасни и квалитетни мерки и услуги, креирани според потребите на корисникот. Како посебни цели, овој документ ги предвидува:

- реструктурирање на институционалната поставеност на системот на социјалната заштита во насока на раздвојување на администрирањето на правата на парична помош и социјалните услуги;
- внатрешна реорганизација на установите за социјална заштита заради оптимално користење на расположливите капацитети и унапредување на стручната работа;
- унапредување на работата со корисниците со цел да се постигне зајакната партиципација, вклученост во планирањето и донесувањето одлуки, зајакнување и искористување на нивните потенцијали;
- редефинирање на системот на парична помош во насока на подобро таргетирање (поставување на цели), поефикасно администрирање и поврзување со други системи, пред сè со системот на вработување;
- развој на социјалната превенција како организирана, континуирана и координирана активност на локално ниво;
- зајакнување на вонинституционалната заштита преку развивање на постојните и воведување на нови видови социјални услуги согласно со потребите на граѓаните, како и унапредување на начините за нивно обезбедување и доставување;
- зголемување на квалитетот на услугите и создавање на услови за намалување на зависноста од институционалната заштита преку развивање на алтернативни форми на заштита;
- продолжување на веќе започнатите процеси на децентрализација, плурализација и деинституционализација во социјалната заштита;
- унапредување на модалитетите за реализација на јавно-приватното партнерство во социјалната заштита, и
- воспоставување на организиран систем на управување со човечките ресурси и зајакнување на нивните капацитети.

Со цел да се постигнат среднорочните и долгорочните цели во Националната програма за развој на социјалната заштита 2011- 2021, предвидено е општините да бидат носители или учесници во голем дел од активностите. Воедно, треба да се напомене дека за да се спроведе овој процес, Програмата предвидува формирање на совети во кои би партиципирале сите релевантни субјекти за понатамошен развој на социјалната заштита на локално ниво.

Националните стратешки документи и програми од областа на социјалната заштита и социјалното вклучување, треба да влијаат на подобрување на заштитата и достапноста на услугите во локалната заедница, така што голем дел од активностите се предвидени да се спроведуваат на локално ниво. Од овие причини, при стратешкото планирање на локално ниво, општините треба да се водат од поставените цели на национално ниво и да ги преточат во конкретни активности на локално ниво, особено при подготвувањето на програмите за социјална заштита за граѓаните од своето подрачје.

Во насока на зајакнување на стручните капацитети во областа на социјалната заштита, Министерството за труд и социјална политика имплементира проекти во рамките на претпристапниот инструмент на Европската унија (Програмата за претпристапна помош ИПА – компонента четири). Првиот проект е насочен кон јакнење на капацитетите на општините и невладиниот сектор за изготвување на соодветни проекти и самостојно аплицирање за проекти од фондовите за претпристапна помош (ИПА). Вториот проект, кој е во фаза на имплементација, е во насока на зајакнување на капацитетите за вклучување на ранливите групи на пазарот на трудот. Во рамките на овој проект се зајакнуваат стручните капацитети на центрите за социјална работа, невладиниот сектор, општинската администрација, центрите за вработување, установите за социјална заштита и дневните центри.

3. ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈА ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА

3.1. Социјални функции на општините

Социјалната заштита, покрај својата улога да ги прифати лицата кои не успеале да ја обезбедат својата социјална сигурност преку другите системи (вработување, пензионирање, здравство), сè повеќе има за цел да им помогне на овие лица при надминувањето на оваа состојба и да овозможи социјално вклучување на ранливите категории на граѓани. Во оваа насока, на национално ниво преку Центрите за вработување се спроведуваат активни мерки за вработување, со кои се опфаќаат одредени ранливи групи. Се обезбедуваат условени парични надоместоци за редовно средно образование за децата од домаќинства –корисници на социјална парична помош. За лицата кои до 18-годишна возраст имале статус на дете без родители или без родителска грижа, предвидена е парична помош, надоместок за домување, вработување согласно посебна програма и парична помош за редовно високо образование, со цел да се овозможи социјална интеграција на овие лица. Процесот на инклузија на лицата со пречки во развојот се подржува со воведување на додаток за слепило или мобилност.

Социјалното вклучување на ранливите групи најдобро се остварува преку обезбедување на достапност на социјалните услуги во заедницата, развој на услугите според потребите за помош, акнење на капацитетите на корисниците, отстранување на пречките и овозможување на еднакви можности за нивно социјално вклучување. Во оваа насока, системот на социјална заштита овозможува воспоставување на услуги на дневно и привремено згрижување, подобрување на згрижувањето на децата во згрижувачки семејства, јакнење на потенцијалот на биолошките семејства за грижа за своите членови, организирано живеење во станбени единици со поддршка, мал групен дом или други форми, согласно со потребите на корисниците во заедницата. Освен услугите утврдени со законските прописи од оваа област, во заедницата треба да се креираат и иновативни услуги, кои ќе бидат адекватни за помош и поддршка на ранливите групи на граѓани, а за кои поопширно ќе стане збор во второто поглавје од овој Прирачник.

Поаѓајќи од тоа дека основна цел на социјалната заштита е преземање на мерки за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост на ранливите групи преку воспоставување на достапни услуги во заедницата, во 2004 година отпочна процесот на децентрализација во оваа област. Законот за социјалната заштита ги определува надлежностите на единиците на локалната самоуправа во однос на обезбедувањето на грижа за ранливите групи во заедницата. Притоа, општините се јавуваат како носители на социјалната заштита и тоа во вршење на ефективно пренесените надлежности, но и во однос на дадените можности за остварување на правата и развој на социјалните услуги на локално ниво.

Со цел успешно да се спроведе процесот на децентрализација, се овозможи и плурализација во обезбедувањето на социјалните услуги. Плурализацијата подразбира различни субјекти да се јават како даватели на социјални услуги. Овие два процеса се надополнуваат и ја овозможуваат социјалната кохезија преку вклучување на сите засегнати страни на локално ниво со цел да се постигне поуспешна и поквалитетна испорака на социјалните услуги и нивна поголема достапност за корисниците.

Ефективно пренесени надлежности на општините

Општината, Градот Скопје и општините во Градот Скопје се јавуваат како носители на социјалната заштита во локалната заедница преку донесување на сопствени програми од областа на социјалната заштита, заради организирање и спроведување на социјалната заштита за граѓаните од своето подрачје³. Притоа, програмите на општините треба да се во согласност со Националната програма за развој на социјалната заштита 2011-2012, а се доставуваат до Министерството за труд и социјална политика за мислење. На овој начин се овозможува координација на политиките на локално ниво со националните стратешки правци за развој на социјалната заштита. Мислењето на Министерството нема дерогирачки карактер, туку е во функција да се направи увид во која насока се развиваат социјалните услуги на локално ниво, а со цел координација на стратешкото планирање на национално и локално ниво за нови форми на заштита, водејќи сметка за нивната рамномерна/регионална достапност.

Во изготвувањето и спроведувањето на програми од областа на социјалната заштита, општините треба да ги вклучат сите засегнати страни во заедницата (според модалитетите на соработка за кои се дискутира во третото поглавје), при што одредени работи можат да ги делегираат на правни и физички лица, вклучувајќи го и невладиниот сектор на своето подрачје. Во оваа насока, општината треба да ја поттикнува и приватната иницијатива за основање на приватни установи за социјална заштита, но и за обезбедување на потребни средства за реализација на одредени проекти преку остварување на општествената одговорност на деловната заедница.

Општините треба да преземаат мерки за подигање на јавната свест за задоволување на потребите од социјална заштита на локално ниво. Оваа функција е во насока на јакнење на превенцијата, но и во насока на сензибилизирање на општата и стручната јавност за потребата од преземање на конкретни мерки за ранливите групи на локално ниво. Оваа надлежност општината треба да ја реализира преку организирање на јавни дебати со засегнатите страни, воспоставување на комисији и соодветни тела за разгледување на овие прашања, спроведување на кампањи, изготвување и дистрибуција на информативни материјали и слично.

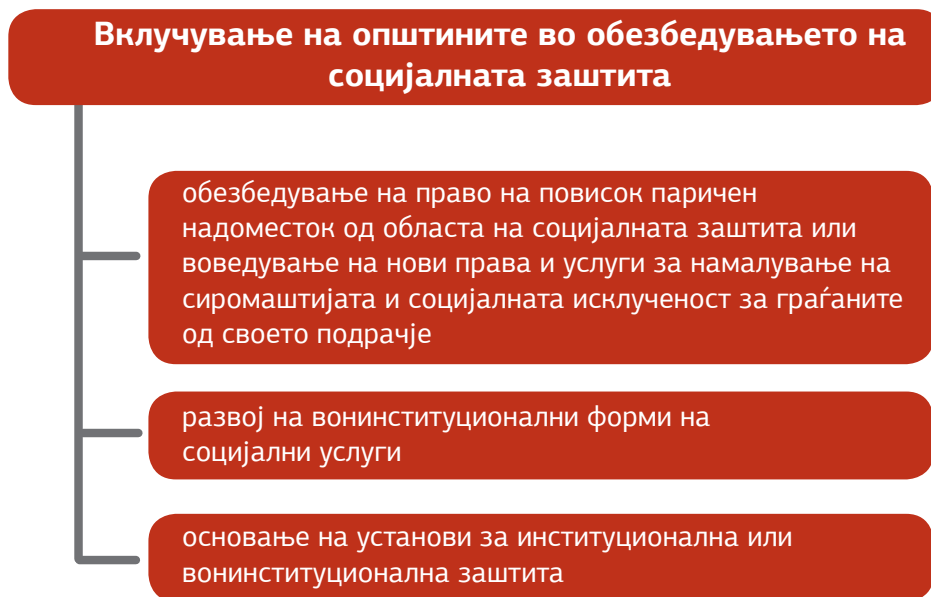
³ Закон за социјалната заштита - член 10 став 1.

Со цел да се координираат активностите и да се има увид во остварувањето на социјалната заштита од страна на центрите за социјална работа, Советот на општината на чие подрачје е седиштето на Центарот номинира свој претставник за член на Управниот одбор на Центарот⁴. Центрите за социјална работа, како установи со јавни овластувања, се самостојни правни субјекти за водење на постапки и одлучување за правата од социјалната заштита. Тие ја вршат својата дејност во заедницата, при што ги прифаќаат граѓаните и семејствата од сите општини. Покрај другите надлежности, центрите применуваат и спроведуваат програми и други општи акти од областа на социјалната заштита, донесени и финансирани од општината, Градот Скопје и општините во градот Скопје⁵. За вршење на работите, поттикнуваат, организираат и координираат волонтерски активности на граѓани, нивни здруженија, хуманитарни организации, во спроведување на програми за социјална заштита на подрачјето на општината, Градот Скопје и општините во градот Скопје.

Во делот на надлежностите за остварување на правото на домување, општините имаат надлежност да доделуваат паричен надоместок за социјално домување за корисници на постојана парична помош, при што начинот на остварување на ова право треба да го уредат со правилник и да обезбедат сопствени средства за реализација на истото⁶.

3.2. Функционална децентрализација

Под поимот децентрализација се подразбира и процес на пренесување на поединечни функции од национално ниво на пониски нивоа на државни организации, како и на други недржавни институции и актери. Во оваа насока, Законот за социјалната заштита предвидува можност општините, напоредно со социјалната заштита обезбедена од државата, да се вклучат во обезбедувањето на грижа за ранливите групи на своето подрачје. При тоа, за вршење на овие функции општината треба да обезбеди сопствен административен и стручен кадар и сопствени средства за финансирање.

⁴ Закон за социјалната заштита - член 100 став 3

⁵ Закон за социјалната заштита - член 135

⁶ Закон за социјалната заштита - член 83

Општините треба да ја препознаат својата социјална функција токму во можноста да интервенираат преку преземање на мерки и конкретни активности за обезбедување на дополнителна помош за најзагрозените граѓани од своето подрачје. За реализација на овие функции, дадена е можност општините да можат да утврдуваат поголем обем на правата утврдени со Законот за социјалната заштита, како и други права или услуги од областа ба социјалната заштита⁷. Со преземање на овие функции, општините можат да креираат иновативни социјални услуги според потребите на најранливите категории на граѓани и тоа услуги кои тие можат да ги остварат во својот дом, или пак во заедницата. Во оваа насока особено треба да се развиваат нови вонинституционални форми, како што се помош во домашни услови, центри за дневно прифаќање на корисниците, програми за поддршка на корисниците и сл.

Единиците на локалната самоуправа можат да основаат установи за институционална социјална заштита (освен центар за социјална работа и установа за деца и младинци со воспитно-социјални проблеми и деца и младинци со нарушено поведение), како и установи за вонинституционална заштита⁸.

Надлежности за основање и работа на установа за социјална заштита

Совет	Градоначалник	Влада на РМ
<ul style="list-style-type: none"> • одлучува за основање на јавна установа; • одлучува за престанок на јавна установа; • одлучува за спојување или поделба на две или повеќе установи, за проширување или промена на дејноста на јавна установа; • дава согласност за статутот на јавната установа, основана од општината, и • именува членови на Управниот одбор на јавна установа основана од општината, Градот Скопје и општините во градот Скопје. 	<ul style="list-style-type: none"> • избира Директор на јавна установа; • разрешува директор на јавна установа, и • именува вршител на должноста директор. 	<ul style="list-style-type: none"> • дава одобрение за основање на установа за социјална заштита; • дава согласност за проширување или промена на дејноста на установа за социјална заштита, и • Министерот за труд и социјална политика издава решение за отпочнување со работа на установата.

Општините може заеднички да основаат установа за институционална или вонинституционална заштита, со што ќе се обезбеди грижа за граѓани од повеќе општини. За ова е потребно да се склучи посебен договор за уредување на начинот на давањето на услугите и финансирањето на установата за социјална заштита⁹.

Деконцентрацијата на социјалните услуги од национално ниво на други засегнати страни за испорака на услуги во локалната заедница значи дека покрај општините и центрите за социјална работа, како обезбедувачи на одредени услуги од социјална заштита се предвидени и здруженијата на граѓани, физички лица кои вршат одредени работи од областа на социјалната заштита како професионална дејност, верските заедници и религиозни групи, а се поттикнува и приватната иницијатива и коорпоративната општествена одговорност на компаниите од конкретното подрачје.

При извршување на своите надлежности, општините треба да воспостават координирана соработка на сите засегнати институции, организации, приватни и физички лица во обезбедувањето на социјалните услуги на локално ниво.

⁷ Закон за социјалната заштита - член 12

⁸ Закон за социјалната заштита - член 87

⁹ Закон за социјалната заштита - член 265

Други даватели на социјални услуги

Здруженија, запишани во Регистар на здруженија на граѓани	Хуманитарни здруженија, други здруженија на граѓани, верски заедници и нивни здруженија, религиозни групи и други непрофитни организации	Приватна иницијатива	Физички лица кои вршат одредени работи од областа на социјалната заштита како професионална дејност
<p>Предуслов: упис во Регистарот на здруженија на граѓани од областа на социјалната заштита, кој се води во МТСП¹⁰</p> <p>Работи кои може да ги врши:</p> <ul style="list-style-type: none"> истражување на социјалните појави; социјална превенција; едукација, советување и стручна подготовка за лица изложени на социјален ризик; социјални услуги на лица, семејства и групи на граѓани изложени на социјален ризик; советување и обука на волонтери; домашна нега и помош на поединец и семејство; дневно и привремено прифаќање и згрижување на корисници на социјална заштита во центар за дневно и привремено прифаќање; развој и унапредување на волонтерската работа во општината; развој и унапредување на социјалната заштита во доменот на своето работење; организирано живеење со поддршка, и обезбедување на мерки за заштита на лица-жртви на семејно насилство (согласно со Законот за семејството) 	<p>Предуслов: претходна согласност од Министерот за труд и социјална политика¹¹</p> <p>Работи кои може да ги врши:</p> <ul style="list-style-type: none"> даваат одредени услуги на лица кои се изложени на социјален ризик и на кои им е потребна помош 	<p>Предуслов: исполнување на нормативи и стандарди за основање и работа на конкретна установа за социјална заштита¹²</p> <p>Работи кои може да ги врши:</p> <p>физичко или правно лице, било домашно или странско, може да основа установа за институционална социјална заштита (освен центар за социјална работа и установа за деца и младинци со воспитно-социјални проблеми и деца и младинци со нарушено поведение), како и установи за вонинституционална заштита</p>	<p>Предуслов: дозвола за вршење на работите издадена од Министерот, врз основа на мислењето на Центарот за социјална работа за исполнетост на услови¹³</p> <p>Работи кои може да ги врши:</p> <ul style="list-style-type: none"> советување; домашна нега и помош на поединец и семејство, и сместување на лице во згрижувачко семејство.

¹⁰ Правилник за формата, содржината и начинот на водење на Регистарот на здруженија на граѓани од областа на социјалната заштита (Службен весник на РМ бр. 10/2005). Правилник за начинот и постапката за доделување на средства на здружение на граѓани за вршење на одредени работи од областа на социјалната заштита (Службен весник на РМ бр. 24/2005 и 38/2007)

¹¹ Закон за социјалната заштита - член 163 и 164

¹² Нормативите и стандардите за потребен простор, опрема и стручни кадри за основање и работа на установи за стари лица, мал групен дом, организирано живеење со поддршка во станбени единици, центри за дневно и привремено прифаќање на лица со попреченост, жртви на семејно насилство, лица кои злоупотребуваат дроги и други психотропни супстанции, деца на улица-улични деца, бездомници, се објавени на www.mtsp.gov.mk

¹³ Закон за социјалната заштита - член 169

Во поглед на обезбедувањето на социјалните услуги, Министерството за труд и социјална политика, почнувајќи од 2004 година соработува со здруженијата на граѓани кои се запишани во Регистарот на здруженија на граѓани. Врз основа на утврдените приоритети за одредени социјални услуги, на годишно ниво се распишува јавен конкурс во кој се наведува активноста што се предвидува да се реализира во соработка со здруженијата, висината на средствата кои се доделуваат и временскиот период во кој ќе се извршуваат работите од областа на социјалната заштита.

Важно е да се напомене дека и општините можат своите функции да ги воспостават и развиваат преку соработка со другите субјекти од своето подрачје, и тоа со ЦСР, невладиниот сектор и други заинтересирани страни. Во делот на приватната иницијатива, особено треба да се поттикнува општествената одговорност на компаниите да одделуваат средства за поддршка на одредени социјални активности и мерки во заедницата, така партиципирајќи во мерките за подобрување на благостостојбата на своите сограѓани. На овој начин се обезбедува поефикасно и поекономично воспоставување и развој на одредени услуги од областа на социјалната заштита на локално ниво, а воедно се јакнат и капацитетите на здруженијата на граѓани.

3.3. Локални програми од областа на социјалната заштита

3.3.1. Концепт, опфат и структура на локалните програми

Програмите за социјална заштита на општините се основниот инструмент за вршење на социјалните функции на општините преку планирање и преземање на мерки за социјален развој и намалување на сиромаштијата и социјалното исклучување на ранливите групи во локалната заедница. Овие програми имаат за цел обезбедување на социјална заштита на населението во заедницата, зголемување на достапноста на услугите и нивно креирање согласно со потребите на најзагрозените граѓани. Оваа цел може да се постигне само доколку оптимално се искористат локалните ресурси (ресурсите на општината, образовните, социјалните, здравствените, културните и спортските институции, приватниот сектор, НВО, како и верските и хуманитарните организации).

Цели на програмите	Мерки за постигнување на целите
<ul style="list-style-type: none"> • овозможување на развојот на системот на социјалната заштита на национално и локално ниво; • развивање на социјалните функции на општините; • воспоставување и развој на социјалните услуги според потребите на граѓаните на локално ниво; • поттикнување на плурализација преку обезбедување на социјалните услуги од различни даватели (од општината, приватниот сектор, невладиниот сектор, физички лица); • вмрежување и соработка на локалните актери на стратешко и оперативно ниво, и • воспоставување на ефикасна и ефективна меѓусекторска соработка. 	<ul style="list-style-type: none"> • утврдување на бројот и категоријата на ранливите групи во заедницата; • утврдување на потребите од социјални услуги за ранливите групи, достапност до услуги и потреби за развивање на нови услуги; • План и Програма за основање на установи за социјална заштита и дневен центар; • План и Програма за поттикнување и помош на згрижувачките семејства; • Програма за развивање на соработката помеѓу владините институции, органите на општината и граѓанскиот сектор; • Програма за поттикнување на приватната иницијатива и за вклучување на физичките лица во давањето на одредени услуги од областа на социјалната заштита; • Програма за вклучување на волонтери; • Програма за развивање на механизми за самопомош и меѓусебна помош на граѓаните, • програми за меѓуопштинска соработка.

3.3.2.Изготвување на програми

Поаѓајќи од концептот дека програмите за социјална заштита на општините се вклопуваат во генералната насока за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост на ранливите категории, истите треба да се засноваат на претходно спроведена анализа на состојбите во локалната заедница.

Првиот чекор при утврдувањето на ранливите групи на локално ниво, за кој подетално се говори во второто поглавје, каде се дадени и предлог техники за идентификација, треба да се однесува на:

- идентификација на традиционално ранливи групи;
- идентификација на нови ранливи групи;
- утврдување на достапни социјални услуги за ранливите групи;
- утврдување на пречки за остварување на пристап до постоечките услуги, и
- планирање на потребни социјални услуги за ранливите групи.

Со цел да се изготват соодветни и реални локални програми, неопходно е воспоставување на функционална соработка на сите нивоа, вклучувајќи ја тука соработката на национално, регионално и локално ниво.

Покрај соработката со постојните институции и со невладиниот сектор на локално ниво, општините треба да ги вклучат и директните корисници во процесот со цел да се идентификуваат нивните потреби за развој на социјалните услуги на локално ниво. Вклучувањето на сите актери на локално ниво, како и на ранливите категории на граѓани треба да се врши во сите фази од процесот, и тоа при анализата на потребите, дефинирањето на приоритетните проблеми, планирањето на програмите, како и при спроведувањето на конкретни активности за нивно надминување. Само преку еден таков сеопфатен пристап општините можат поодговорно да пристапат кон планирање на мерките за социјални услуги за одредени ранливи групи.

Во оваа насока, особено е значајно тоа што одредени мерки можат да се спроведат и преку воспоставување на меѓуопштинска соработка со цел да се обединат средствата и ресурсите за развој на социјалните услуги на локално или регионално ниво.

Концепт на општинска програма за социјална заштита

Анализа на потребите на граѓаните од областа на социјалната заштита и од капацитетите на локално ниво, спроведена низ консултативен и партиципативен процес во кој се вклучени сите засегнати страни	<ul style="list-style-type: none"> • Утврдување на состојбата со ранливите групи во заедницата (традиционално ранливи и нови ранливи групи); • Институционални и вонинституционални капацитети во општината; • Доминантни проблеми од социјалната сфера; • Достапни услуги, и • Потребни за развој на услугите.
Утврдување на цели, очекувани резултати и мерки за постигнување на истите	<ul style="list-style-type: none"> • Идентификување на ранливи групи; • Утврдување на проблеми и приоритети за решавање; • Потребни мерки за нивно надминување, особено за ранливите групи кои се оценети како најзагрозени, и • Активности кои ќе се спроведат за постигнување на резултатите и реализација на мерките.
Утврдување на индикатори за следење на успешноста на програмата	Воспоставување на мерливи, реални и остварливи индикатори за следење на реализација на поставените цели.
Утврдување на носители на активностите	Определување на надлежна институција за спроведување на секоја конкретна активност и посочување на други институции кои ќе учествуваат во процесот.
Поставување на временска рамка	Периодот на имплементација на активностите може да се предвиди во точно утврдени термини или активностите да се означат како краткорочни или долгорочни активности, во зависност од предвидениот временски период за имплементација на Програмата.
Фискални импликации	Предвидување на потребни средства и извори на финансирање.

Во однос на финансирањето треба да се напомене дека постојат повеќе начини за обезбедување на истото, и тоа:

- Со средства од буџетот на Р. Македонија се финансира работењето на јавните установи за социјална заштита, основани од Владата на РМ. Но, од овие средства се финансира и невладиниот сектор по пат на јавен конкурс. Одредени проекти кои се спроведуваат во соработка со општините делумно се финансираат од овие средства.
- Од буџетот на општината, на Град Скопје и општините во Град Скопје, се финансираат програми за социјална заштита на локално ниво и проектни активности во соработка со невладиниот сектор, како и други акти донесени од општината.
- Дел од финансирањето може да се обезбеди од учество на корисникот и лицата кои се должни да го издржуваат врз основа на други прописи, односно преку наплаќање на услуги.
- Може да се искористи можноста за стекнување на средства по основ на подароци, легати и други извори согласно со закон, кои ќе се користат за социјална заштита на граѓаните.
- Може да се обезбедат дополнителни средства преку донации, аплицирање за програми и фондови за спроведување на проектни активности.
- Треба да се напомене дека развојот на услугите на локално ниво се очекува да се реализира и преку користење на средства од претпристапните фондови (Програмата ИПА).

Локалната програма за социјална заштита треба да се изготвува според основните принципи на стратешко планирање, опфатени во петтото поглавје од овој Прирачник.

4. ДОБРИ НАЦИОНАЛНИ ПРАКТИКИ ОД ДОМЕНОТ НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ

При воспоставувањето на новите социјални услуги во заедницата, Министерството за труд и социјална политика воспоставува соработка со општините, невладиниот сектор и другите засегнати страни. Активностите кои се преземаат на ова поле се во насока на здружување на капацитетите и заедничко создавање на услови за обезбедување на простор, опрема, потребен стручен кадар и финансиски средства за воспоставување на конкретна услуга.

За таа цел, во значителен број на општини се реализира проектот „Народни кујни“ преку кој се обезбедува топол оброк за најзагрозените категории на граѓани. Воспоставена е соработка помеѓу Министерството за труд и социјална политика, општините и центрите за социјална работа. Овој проект континуирано се шири во општините каде е утврдена потреба за оваа услуга, а сè повеќе се става акцент на потребата за вклучување и на руралните општини.

Отпочната е координирана соработка за отварање на сервисни услуги за старите лица. Основани се два дневни центри за стари лица и еден Центар за давање помош во домашни услови. За реализација на оваа активност се склучува договор за меѓусебна соработка помеѓу Министерството за труд и социјална политика, општините и центрите за социјална работа, во кој се прецизираат меѓусебните права и обврски на договорните страни за обезбедување на простор и негова реконструкција и адаптација, како и за обезбедување на потребната опрема и ангажирање на стручни лица.

Во тек е имплементацијата на една нова форма на стручна работа - патролни социјални работници, која се спроведува со цел да се зголемат превентивните активности и директната работа со ранливите групи на терен. Евалуацијата на пилот проектите во три општини покажа дека оваа форма на приближување на услугите до особено ранливите категории (деца на улица-улични деца, питачи, бездомници, жртви на семејно насилство, стари лица без семејна грижа и др.) е ефикасна за овозможување на нивен пристап до услугите од областа на социјалната заштита. Патролните социјални работници во соработка со надлежните институции полесно доаѓаат до овие маргинализирани лица во местото на нивното живеење. Притоа, стручната работа на овие лица овозможува да се утврдат потребите на социјално исклучените лица и да им се обезбеди помош при остварувањето на нивните права од областа на социјалната заштита. Улогата на патролните социјални работници е насочена и кон овозможување на поефикасна и побрза координирана соработка со надлежните институции за преземање на конкретни мерки на заштита и помош на секој корисник. Патролниот социјален работник може да биде вработен во некој од центрите за социјална работа, но исто така се препорачува да биде вработен и во општината. Во секој случај, овој вид на стручна работа ја потпомага меѓусебната практична координација на институциите во заедницата.

Добрите практики се поттик за понатамошен развој на социјалната заштита на локално ниво, особено преку размена на искуствата помеѓу општините во однос на веќе воспоставените модели, како и за извршување на влијание за зголемување на интересот на општините за социјалните функции во заедницата.

СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ ЗА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ

Прашања на кои можете да добиете одговор од содржината на ова поглавје:

1. Што претставуваат и каква е врската меѓу социјалните проблеми, социјалните ризици и социјалната ранливост?
2. Кои техники и методи можат да се применат за идентификација на ранливите групи население?
3. Кои техники и методи можат да се применат за проценка на потребите на ранливите групи население?
4. Кои видови социјални услуги можат да се дизајнираат за задоволување на потребите на ранливите групи население?
5. Како да се обезбеди континуитетот во долгорочната заштита на ранливите групи преку социјалните услуги?

1. ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ ВО ЛОКАЛНАТА ЗАЕДНИЦА

Во согласност со националните стратешки правци во развојот на социјалната заштита за кои се говореше претходно, претстои период на зајакнување на улогата на општините во обезбедувањето социјална заштита на населението, помалку преку националните мерки и програми, повеќе преку локални иницијативи во оваа област. Ова особено се однесува на делот на социјални услуги кои според сите меѓународни искуства и практики без исклучок, се покажуваат како најефикасни, најекономични и најкорисни кога се дизајнираат и имплементираат согласно локалните потреби на граѓаните и со помош на локалните капацитети и ресурси.

Со оглед на тоа, во продолжение се опфатени содржини кои се однесуваат на самиот почеток и на иницирање на процесот на развој на локален систем од социјални услуги. За успешноста на тој процес, важно е сите локални актери во локалната заедница (центрите за социјална работа, локалната самоуправа, невладиниот, верскиот, приватниот, образовниот, здравствениот сектор) најпрвин да се стекнат со умешност за разликување на состојбите како што се: социјален проблем, ризик, стрес и ранливост, како би можеле да извршат правилна идентификација и утврдување на потребите на најранливите групинаселение од територијата на својата општина. Во ова поглавје фокусот е токму на тие теми: како да се идентификуваат социјално ранливите групи во општината и како да се направи најсоодветен избор на видот на социјални услуги потребни за задоволување на нивните потреби?

1.1.Што е социјален проблем?

Не постои општество без социјални проблеми. Тие се разликуваат по природата, манифестациите, корените, распространетоста, но сите без исклучок имаат негативни последици на индивидуално, локално и национално ниво.

Секоја локална заедница се карактеризира со свои специфичности: историја, културно миље, социо-економска слика, демографија и географија, па оттука и со свои специфични социјални проблеми. Токму поради тоа, првиот чекор на сите организирани напори да се унапреди социјалната добросостојба на граѓаните е соодветното идентификување на видот на социјални проблеми кои постојат во заедницата. На приказот 1 долу се дадени видовите социјални проблеми групирани според нивната етиологија.

Приказ 1. Видови социјални проблеми

1. Социјални проблеми поврзани со социјалниот развој

1. Сиромаштија; 2. Невработеност; 3. Семејни проблеми: а) бракоразводи, б) насилство: насилство над родители, насилство меѓу браќа/сестри; 4. Социјални болести: а) соматски социјални болести: туберкулоза, венерични и полови болести (СИДА), заразни болести, глад, рахитис, смртност и неухранетост на доенчиња, ревматизам, пометнување, анорексија, срцеви и малигни болести б) ментални социјални болести: неурози, психози, ментални растројства б) психосоматски болести: кардиоваскуларни болести, чир на желудник, алергиски заболувања (астма), болести на полов систем; 5. Социјална нерамноправност: родова, возрастна, расна, етничка, класна, образовна, сексуална, материјална нерамноправност; б. Популациски промени: а) пораст на население б) стареење на население в) Урбанизација: бездомништво, субстандардно домување г) Миграции: бегалски движења, депопулација, илегална миграција, трговија со луѓе, шверцување мигранти; 7. Конфликти (колективни агресии): војни, тероризам, крва освета, линч; 8. Еколошки проблеми: еколошки расизам, исцрпување на природните ресурси, загадување на вода, загадување на почва, загадување на воздух, глобално затоплување, загрозување на биодиверзитет.

2. Социјални проблеми поврзани со девијации

1.Криминал; 2. Малолетничка деликвенција; 3. Болести на зависност: алкохолизам, наркоманија, никотинизам, кафеизам, теизам; 4. Просење; 5. Скитништво; 6. Конфликти (индивидуални агресии): убиства, телесни повреди, силециство, разбојништва, силувања, вандализам; 7. Автоагресии: самоубиства, обиди за самоубиства; 8.Сексуални девијации: педофилија, детска порнографија, геронотфилија, проституција, сексуално злоставување; 9. Коцкање.

3. Социјален проблем поврзан со природни катастрофи

1. Геофизички: земјотреси, вулкани, одрони на земјиште; 2. Метеоролошки: тропски бури (урагани, тајфуни), конвективни бури (снежни бури, бури од мраз, песочни бури, бури од прашина, торнада, бури од ветрови); 3. Хидролошки: поплави, лавини, лизгање на земјиште; 4. Климатски суши: суши, пожари, екстремни температури; 5. Биолошки: епидемии, наезда на инсекти, стампеда на животни; 6. Вонземски: метеори, астроида, радиоактивно зрачење.

За да може било која од горенаведените состојби да се смета за социјален проблем во една локална заедница потребно е да исполнува одредени услови. Социјален проблем е само состојбата која е:

- признаена и означена како постоечка од страна на поголем дел од населението;
- некомпатибилна со општествените вредности;
- масовно изразена и зачестена, односно погодува поголем број луѓе;
- јавен, а не индивидуален проблем;
- вознемирувачка и загрозувачка, односно има негативни последици врз луѓето;
- општествено предизвикана, односно има корени во општествените фактори;
- актуелизирана до степен да се бара општествена реакција и акција за нејзино надминување.

Секоја од наведените состојби која постои во локалната заедница за која ќе се утврди дека ги има горенаведените карактеристики треба да се третира како социјален проблем, односно треба да почне да се размислува за изнаоѓање локални решенија за надминување на таа состојба, меѓу останатото и преку дизајнирање на соодветни социјални услуги. Притоа, треба да се води сметка и секогаш да се имаат предвид следните **клучни карактеристики на социјалните проблеми**:

- ➔ **Историска условеност.** Она што некогаш не се сметало за социјален проблем денес е, или обратно, она што некогаш претставувало социјален проблем денес повеќе не се смета дека е (на пример, семејното насилство на мажот врз жената во традиционалното општество од 18 век тогаш се сметало дури и како право и должност на мажот, за разлика од денес). Исто така, постојат голем број состојби кои денес се игнорираат, а кои имаат потенцијал да станат социјални проблеми во иднина, исто како што постојат одредени состојби кои и покрај проблематичната природа никогаш не биле ниту ќе се сметаат за социјални проблеми (Борнарова, 2012).
- ➔ **Општествена и локална специфичност.** Како што веќе истакнавме, социјалните проблеми постојат насекаде, но тие се **локално специфични** затоа што се јавуваат во локален социо-економски контекст и во локални демографски, културни, еколошки услови. Оттука, она што ќе се смета за социјален проблем во една заедница затоа што е некомпатибилно со вредностите во таа заедница, можеби воопшто нема да се доживува и третира како социјален проблем во друга заедница во која владеат сосема поинакви вредности.
- ➔ **Одржливост.** Справувањето со социјалните проблеми е предизвик насекаде, за нивно надминување се вложуваат и исцрпуваат големи ресурси, и повторно, голем дел од проблемите продолжуваат да егзистираат. Она што ги прави овие општествени појави тешко надминливи се должи на неколку фактори:

а) **репродукција**, односно тенденција на социјалните проблеми да се репродуцираат и пренесуваат меѓугенерациски;

б) **мултипликација**, односно тенденција на социјалните проблеми да се мултиплицираат и да резултираат со состојба за која се карактеристични повеќе проблеми одеднаш (на пример, зависноста од дрога во исто време може да биде пропратена со проблем на сиромаштија, соматски социјални болести, криминал, коцкање, проституција и сл.); и

в) **диспропорционалност**, односно социјалните проблеми диспропорционално и нерамномерно ги погодуваат граѓаните, т.е. оставаат различни последици по различни групи граѓани (на пример, природната катастрофа *поплава* ќе има сосема различни последици по богатите домаќинства кои брзо можат да ги надоместат направените штети и да закрепнат, одошто по сиромашните домаќинства кои не располагаат со доволно ресурси).

Тоа не води до прашањето на ризиците, стресовите и ранливоста, односно до потрагата по одговорот на прашањето кое пред себе треба да си го постави секоја локална заедница на почетокот од процесот на креирање социјални услуги: зошто одредени групи граѓани трпат големи последици од социјалните проблеми, а за други истите се повеќе или помалку минлива појава?

1.2. Што е социјален ризик?

Секој поединец, група, заедница е изложен на делувањето на бројни ризици од различна природа. **Ризикот** претставува состојба на изложеност *на* и висок потенцијал *за* опасност, штета, загуба или повреда. Ризиците можат да бидат: *политички* (дискриминација, социјална исклученост), *природни* (катастрофи), *здравствени* (болести) итн. Друга поделба на ризиците е на *ризиви кои ги создава природата* (природни катастрофи) и на *ризиви кои ги создава човекот* (војни, инфлација). Се разликуваат и ризици со *слаба зачестеност*, но со *големи последици* по социјалната добросостојба (катастрофални) и *ризиви со поголема зачестеност*, но со *помали последици* по социјалната добросостојба (некатастрофални); *некорелирани* (специфични за изолирани случаи или мал број луѓе, на пример незаразна болест, фрикциона невработеност) или *корелирани* кои погодуваат поголем број луѓе или цели заедници (коваријантни, од типот на заразна болест, финансиска криза, суша), *еднократни* наспроти *репетитивни* (ризиви кои се повторуваат) ит.н (WorldBank, 2003).

Во социјалната работа најчесто се користи класификација на ризиците според која тие се делат на: *физиолошки* ризици (мајчинство, болест, старост, смрт); *семејни* ризици (потешкотии околу воспитување и одгледување на деца, семејна дисфункционалност, структурално пореметени семејства); *професионални* ризици (професионални болести, повреди и смртни случаи на работно место, невработеност); *општествени* ризици (војни, револуции); *геофизички* ризици (земјотреси, пожари, поплави) (Милосављевиќ, 2003).

Како што беше истакнато во првото поглавје, во нашето законодавство од областа на социјална заштита под социјални ризици се подразбираат: ризици по здравјето (болест, повреда и инвалидност); ризици на старост и стареење; ризици на еднородителско семејство; ризици од невработеност, губење на приход за издржување пооснова на работа и слично; ризици од сиромаштија; и ризици од друг вид на социјална исклученост (Закон за социјална заштита, 2009).

1.3. Што се стрес и стресори?

Веќе истакнавме дека ризиците се состојби на изложеност *на* и висок потенцијал *за* опасност, штета, загуба или повреда. Сите настани кои пак предизвикуваат опасност, штета, загуба или повреда се нарекуваат **стресори**. Стресорите можат да бидат:

1) **Развојни** – стресори кои се резултат на транзициите на поединецот или семејството низ животниот циклус, кои можат да се предвидат и за кои поединецот и семејството можат да се подготват (на пример, проблематично однесување како резултат на влез во адолесценција);

2) **Неразвојни (непредвидливи)** – стресори кои се резултат на непредвидливи настани (на пример, предвремена смрт, раѓање на инвалидно дете, повреди, хронични болести и сл). Овој вид стресори се јавуваат одеднаш и врз нив не постои контрола, поради што е голема веројатноста за интензивна емоционална и бихевиорална дезорганизација. Неразвојните стресори можат да се поделат во три групи: а) *неочекувани случајни настани* – раѓање инвалидно дете; б) *физичка и психолошка траума* – преживување на природни катастрофални непогоди, насилство, криминал, физичка злоупотреба, смрт на член на семејството (овој вид стресори ја погодуваат организациската способност и адаптивност на поединецот и семејството); и в) *ненадеен успех или неуспех* – стекнување со слава или богатство одеднаш (добивање наследство или приход од игри на среќа), банкрот и сл. Сите овие ситуации се доживуваат како стресни затоа што се новини кои бараат приспособувања и промени. Дисфункционални обрасци ќе се јават тогаш кога неочекуваните кризи ќе го исфрлат поединецот или семејството од рамнотежа до тој степен да ја губат способноста за опоравување (Gladding, 1998).

Кога ризикот ќе се актуелизира, односно кога ќе се појави стресор, се предизвикува стрес. **Стресот** е целокупната реакција на човекот на барањата и притисоците кои ги наметнуваат стресорите која се смета дека резултира со штетни последици, го надминува адаптивниот капацитет на луѓето и ја загрозува нивната добросостојба.

Врската меѓу ризиците, стресорите и стресот е дадена на Приказот 2.

Приказ 2. Врска меѓу ризици, стресори и стрес

Сите социјални проблеми за кои говоревме претходно носат со себе ризик и предизвикуваат стрес. И повторно, сите луѓе не реагираат на ист начин на ситуациите на ризик и на стресовите што тие ги предизвикуваат. Одговорот на прашањето зошто е тоа така лежи во социјалната ранливост.

1.4. Што е социјална ранливост?

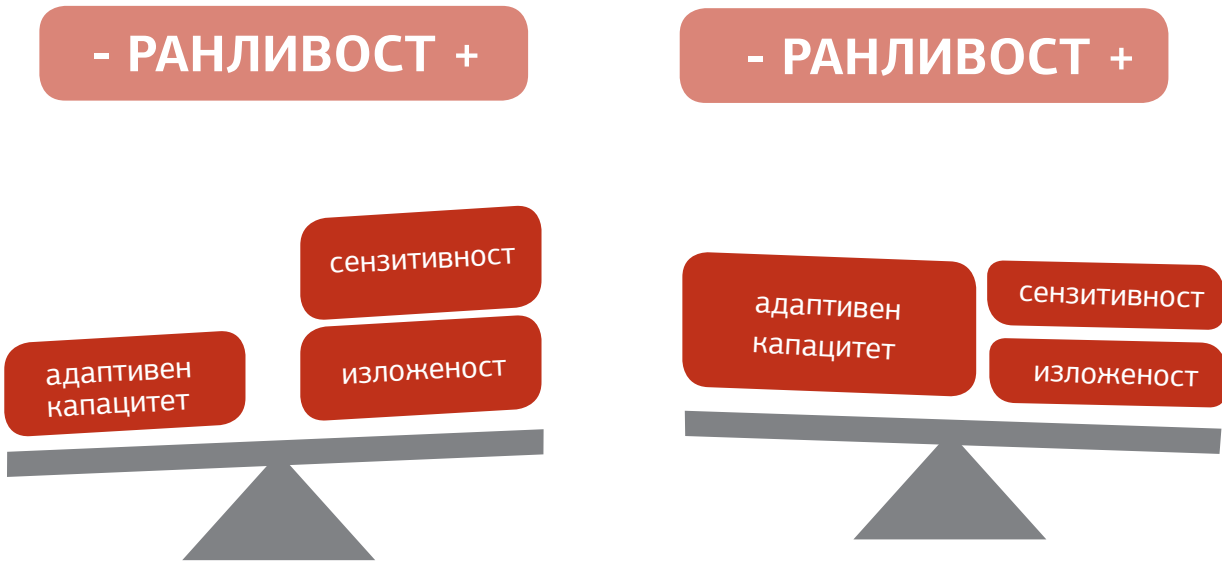
Некои поединци и групи брзо се справуваат со стресорите и тие не оставаат големи последици по нив (познато како *резилентност*). Други, не умеат или немаат капацитет да се справат со негативните последици од стресорите на кои се изложени (познато како *нерезилентност*) и тоа ги води кон социјално неприфатливо ниво на социјална добросостојба (Hoogeveen, et al., 2003). За нив велите дека се **социјално ранливи**.

Социјална ранливост е состојба на поединец, групи или цели заедници која се карактеризира со:

- неможност да се совладаат негативните последици од стресорите;
- висок потенцијал да бидат физички или психички ранети/повредени, и
- недостаток на капацитет, способности и можности за:
 - предвидување на стресните ситуации;
 - справување со стресните ситуации;
 - надминување на последиците од стресните ситуации, и
 - опоравување од стресните ситуации.

Поединец, група или заедница која има поголем капацитет за приспособување, а помала чувствителност и изложеност на стресори е помалку ранлива. Поединец, група или заедница која има помал капацитет за приспособување, а поголема чувствителност и изложеност на стресори е поранлива (Приказ 3).

Приказ 3. Фактори од кои зависи ранливоста

Ако се навратиме на врската меѓу ризиците, стресорите и стресот како состојба која ја нарушува социјалната добросостојба, можеме да заклучиме дека ранливоста станува видлива во последната фаза на т.н. реагирање на стресот, односно во фазата кога се јавуваат последиците. Ранливите групи население вообичаено се соочуваат со поголеми и подолготрајни последици по социјалната добросостојба. Всушност, токму овие последици се она што една група граѓани ја прави поранлива во споредба со друга (Приказ 4).

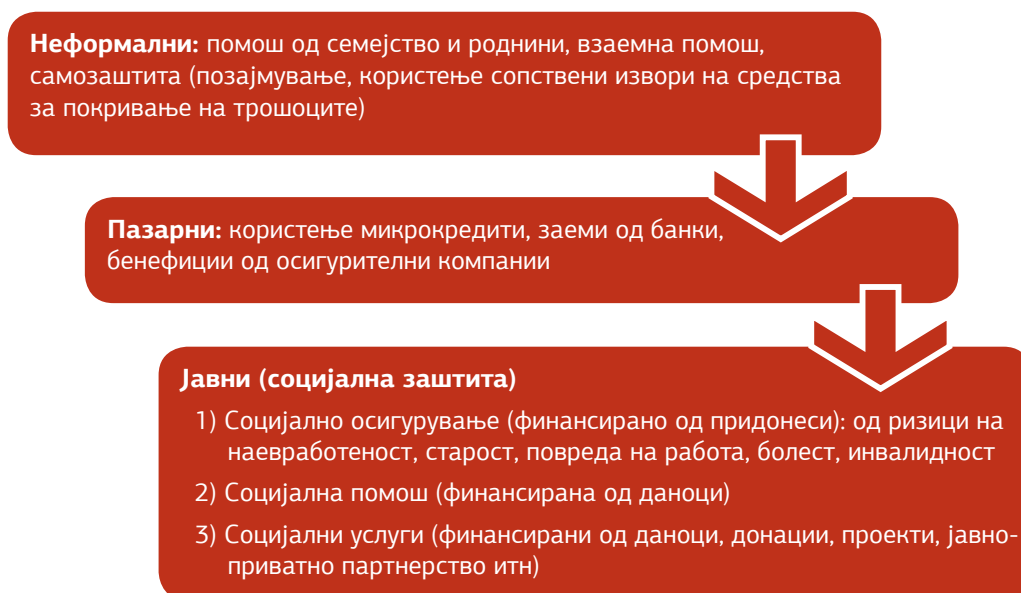
Приказ 4. Разлики во реакциите на стресови меѓу неранливи и ранливи групи

1.5. Инструменти за справување со ризиците и стресорите

Во основа може да се зборува за неколку групи инструменти кои се користат за справување со ризиците и стресорите: неформални, пазарни и јавни (Приказ 5).

Приказ 5. Инструменти за справување со социјалните ризици

Во основа, *неранливите групи* граѓани кои располагаат со високи капацитети за приспособување и надминување на ризиците се ослонуваат на неформалните, приватните инструменти и на социјалното осигурување. Кај *ранливите групи* граѓани постои ситуација на слаби и исцрпени капацитети за справување со ризиците. Поради тоа кај овие групи граѓани неформалните, пазарните инструменти и социјалното осигурување или не постојат, или се недоволни, па најчесто тие ја користат социјалната помош и социјалните услуги за унапредување на социјалната добросостојба, нарушена под влијанието на стресорите од различна природа.

1.6. Поврзаност меѓу ранливите групи и социјалните проблеми

Од особена важност е да се истакне дека сите ранливи групи не се наоѓаат во иста ситуација, ниту пак имаат ист статус во заедницата. Ранливите групи можат да се соочуваат со бројни потешкотии и проблеми зависно од состојбата во која се наоѓаат. Понекогаш во заедницата опстојуваат ранливи групи кои остануваат незабележани (и за населението и за јавните институции), за чии проблеми и потешкотии малку се зборува, а уште помалку се прави (т.н. *невидливи ранливи групи*). Понекогаш во заедницата опстојуваат ранливи групи чие постоење е забележано и признаено (и од населението и од јавните институции), за чии проблеми и потешкотии не само што се зборува, туку и се прави (т.н. *видливи ранливи групи*). Се поставува прашањето зошто се јавува ваква ситуација? Одговорот е во социјалните проблеми. Едноставно, проблемите на некои ранливи групи поминуваат незабележано, а на други го привлекуваат вниманието на општествената јавност и ја поттикнуваат на акција. Проблемите кои се издигнале на ова ниво во општествената јавност се всушност **социјални проблеми** (Приказ 6).

Приказ 6. Ранливите групи и социјалните проблеми

	Вид на ранлива група	Обем	Последици	Видливост за јавноста	Видливост за јавните институции	Општествена акција	Изразени проблеми
	Неранливи групи	Голем број луѓе	Нема големо нарушување во социјалното функционирање и добросостојба	√	√	Основна	
	Невидливи ранливи групи	Мал број луѓе	Има големо нарушување во социјалното функционирање и добросостојба			Основна	Дискриминација, маргинализација социјална исклученост
СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ	Видливи ранливи групи 1	Голем број луѓе	Има големо нарушување во социјалното функционирање и добросостојба	√	√	Основна + посебна	
	Видливи ранливи групи 2	Голем број луѓе	Има големо нарушување во социјалното функционирање и добросостојба	√		Основна	Дискриминација, маргинализација социјална исклученост

Од посебен интерес за секоја локална заедница треба да бидат оние ранливи групи кои се наоѓаат во најнеповолна ситуација. Како што може да се заклучи од приказот, тоа се невидливите ранливи групи и оние ранливи групи кои се видливи само за општата јавност, но не и за јавните институции. Причина за тоа е што овие ранливи групи се најизложени на дополнителни проблеми од типот на *дискриминација* (понаков и нерамноправен третман од третманот што го добиваат останатите групи население), *маргинализација* (општествена непризнаеност и незаинтересираност за проблемите и потешкотиите на овие групи поради што се принудени да живеат на маргините на општеството) и *социјална исклученост* (отежнат или целосно оневозможен пристап до општествените ресурси).

1.7. Идентификација на ранливи групи граѓани во локалната заедница

Систематско, планско и организирано унапредување на социјалната добросостојба на граѓаните во една локална заедница е невозможно доколку пропушти да ги адресира потребите на најранливите групи граѓани. Поради тоа, од суштинско значење е помошта и поддршката на овие групи да биде составен дел на креирањето и имплементацијата на локалните политики, програми и мерки од областа на социјалната заштита. Како можат да се идентификуваат ранливите групи граѓани?

Во идентификацијата на ранливите групи во локалната заедница се можни 2 пристапа:

- 1) Избор на група од интерес и проучување на ризиците и стресорите кои најмногу, односно најчесто ја погодуваат таа група;
- 2) Избор на ризик од интерес и проучување кои групи граѓани се најпогодени од тој ризик.

За идентификација на ранливите групи на располагање се повеќе методи и техники (Приказ 7).

Приказ 7. Методи и техники за идентификација на ранливи групи во локалната заедница

Метода/ техника	Опис	Предности	Недостатоци
	КВАЛИТАТИВНИ		
Интервју	Техника на директно поставување прашања и добивање одговори врз основа на однапред подготвен инструмент – план на интервју. За идентификација на ранливи групи се препорачува полуструктурирано интервју во кое се дозволува слобода во поставувањето на прашањата и одговарањето	Овозможува длабинска квалитативна анализа; Може да се примени за интервјуирање клучни луѓе од заедницата кои имаат сознанија за социјалната ранливост во општината и претставници од релевантни институции кои работат со ранливи групи (јавни, приватни, верски, невладини)	Реализацијата трае подолго време; Потребна е експертиза за ефикасно и ефективно водење на интервјутото и добивање релевантни сознанија
Анализа на содржина (секундарни извори)	Техника на добивање сознанија за ранливите групи врз основа на анализа на содржина на релевантни документи – секундарни извори на податоци од типот на стратегии, програми, извештаи од евалвација и проценки	Овозможува холистички пристап во идентификацијата на ранливите групи затоа што користи повеќе извори на податоци; Овозможува компарација на наодите	Можна некомпатибилност и неускладеност на добиените податоци

Метода/ техника	Опис	Предности	Недостатоци
Анализа на содржина (евиденција)	Техника на добивање сознанија за ранливите групи врз основа на анализа на содржина на евиденција – дата бази од релевантни институции <i>(евиденција на невработени, евиденција на корисници на социјална заштита, здравствена евиденција на болни од социјални болести, образовна евиденција на деца со проблематично однесување итн)</i>	Службената евиденција не секогаш ја отсликува реалната состојба во општината (голем број ранливи групи воопшто не се дел од евиденцијата на јавните служби); Службената евиденција често не се води врз база на доволен број индикатори, па оттука тешко можат да се извлечат прецизни заклучоци за карактеристичните ранливи групи	Бара поддршка на добиените сознанија преку примена на дополнителни методи и техники
Анализа на содржина (статистика)	Техника на добивање сознанија за ранливите групи врз основа на анализа на содржина на статистички бази на податоци <i>(пописи на население, профили на сиромаштија, анкети на домаќинства)</i>	Валидност и можност за генерализација на наодите поради големиот примерок кој се користи во овој тип на истражувања	Фокусираност на големи ризици на ниво на социјални проблеми; занемарени се помалите ризици на ранливите групи; анкетите понекогаш не ги опфаќаат најранливите групи
	КВАНТИТАТИВНИ		
Анкети	Техника за идентификација на ранливите групи преку добивање сознанија за ризиците и последиците од нив преку дистрибуција на прашалник до репрезентативен примерок од населението	Оваа техника е лесно спроведлива на локално ниво; Можат да се добијат релевантни сознанија заради тоа што најчесто се опфатени поголем број граѓани	Тешкотии во обезбедување на репрезентативност; Површност и неможност за длабинска квалитативна анализа

1.8. Проценка на потребите од социјални услуги за ранливите групи граѓани во локалната заедница

Утврдувањето на ранливите групи граѓани во локалната заедница не е доволно за избор на соодветни социјални услуги. Следниот чекор кој е потребно да се спроведе е анализа на нивните проблеми и потреби, на ресурсите кои ги користат и пречките на кои наидуваат во пристапот до ресурсите, како и на ресурсите кои им недостасуваат. За таа цел се препорачуваат техники кои подразбираат директно вклучување на припадници на целната група во истражувањето (Приказ 8).

Приказ 8. Методи и техники за проценка на потребите од социјални услуги за ранливите групи граѓани во локалната заедница

Метода/ техника	Опис	Предности	Недостатоци
	КВАЛИТАТИВНИ		
Интервју	Техника на директно поставување на прашања и добивање на одговори врз основа на однапред подготвен инструмент – план за интервју; За проценка на потребите на ранливите групи се препорачува полуструктурирано интервју во кое се дозволува слобода во поставувањето на прашањата и одговарањето.	Овозможува длабинска квалитативна анализа на карактеристиките на ранливост, проблемите и потребите на ранливите групи;	Реализацијата трае подолго време; Потребна е експертиза за ефикасно и ефективно водење на интервјето и добивање на релевантни сознанија; Придобивање на ранливите групи за соработка
Фокус групи	Техника на дискусија со 6-12 претставници на ранливата група фокусирана на однапред подготвени прашања во листа на проверка (инструмент-потсетник)	Овозможува длабинска квалитативна анализа на карактеристиките на ранливост, проблемите и потребите на ранливите групи; Се добива увид во најгорливите потешкотии и проблеми кои се изразуваат преку групната динамика.	Придобивање на ранливите групи за соработка; Формирање на групата (присуство на групата во исто време, на исто место);
Биографска метода	Техника на анализа на животни истории на лица - припадници на ранливата група;	Овозможува длабинска квалитативна анализа на карактеристиките на ранливост, проблемите и потребите на ранливите групи со кои се соочиле во текот на животот;	Придобивање на ранливите групи за соработка; Потешкотии по пат на меморија да се доловат најважните настани;

Метода/ техника	Опис	Предности	Недостатоци
Студија на случај	Техника на претставување на повеќе животни ситуации на претставници од ранливите групи;	Овозможува споредба и утврдување на заедничките карактеристики, проблеми и потребина припадниците на иста ранлива група;	Придобивање на ранливите групи за соработка; Бара умешност за компарација, синтеза и генерализација;
Мапирање	Техника на собирање информации за срединските ресурси кои и' стојат на располагање на ранливата група и нивно визуелно прикажување (најчесто со концентрични кругови);	Овозможува увид во обемот на заштита на ранливата група во заедницата (ресурси и услуги кои се на располагање и кои недостасуваат); Овозможува анализа на односот на ранливата група со ресурсите (однос на комуникација, конфликтен, прекинат итн.);	Бара солидна база на претходни сознанија; Специфична експертиза за реализација на техниката;
Генограм	Техника на графички приказ на семејството (во најмалку 3 генерации) на лице кое припаѓа на некоја ранлива група;	Поволна за увид во карактеристиките на ранливост, за која постојат сознанија дека е поврзана со меѓугенерациска трансмисија	Придобивање на соработка; Долготрајна изработка; Специфична експертиза за реализација на техниката;
Анализа на содржина	Техника на добивање сознанија за карактеристиките на ранливата група врз основа на анализа на содржина на извештаи од претходни истражувања извршени во врска со таа ранлива група;	Може да служи за проверка и дополнување на резултатите од примарното истражување (главните методи и техники кои се избрани за проучување на ранливата група);	Недостаток на претходни истражувања;
	КВАНТИТАТИВНИ		
Анкети	Техника за утврдување на проблемите и потребите на ранливите групи преку дистрибуција на прашалник	Оваа техника е лесно спроведлива на локално ниво; Можат да се добијат релевантни сознанија заради тоа што најчесто се опфатени поголем број граѓани (доколку се работи за мала ранлива група постои можност целата група да се анкетира)	Тешкотии во обезбедување на репрезентативност; Површност и неможност за длабинска квалитативна анализа

Поради тоа што секоја од наведените техники има свои предности но и недостатоци, во практиката е пожелно да се усвои пристап во кој ќе се *комбинираат квалитативните и квантитативните техники*. Кога некоја квалитативна техника ќе се примени пред квантитативната, може да даде идеи за прашања кои би можеле да се инкорпорираат во квантитативната анализа (на пример, во прашалникот). Кога пак некоја квалитативна техника ќе се примени по квантитативната, вообичаено се пружа можност за поткрепа и подетално објаснување на некои важни наоди кои се добиени од квантитативната техника.

При утврдувањето на карактеристиките на ранливоста пожелно е да се направи **увид во степенот на задоволеност на основните човечки потреби** (Приказ 9). Утврдувањето на видот на незадоволени потреби е важно затоа што не води кон следниот чекор - утврдувањето на видот на социјални услуги кои би можеле да се дизајнираат за задоволување на основните биолошки, социјални и емоционални потреби на идентификуваната група граѓани.

Приказ 9. Аспекти на човековите потреби како можен предмет на анализа

Откако сме ги идентификувале ранливите групи, како и нивните проблеми и потреби, следниот чекор е избор на социјални услуги кои можат да помогнат во подобрување на нивната животна ситуација.

2. ВИДОВИ СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ ЗА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ - од меѓународната практика на социјалната работа

За разлика од оние бенефиции кои се поврзани со одржување на приходите (incomemaintenance) и се фокусирани на подобрување на финансиската ситуација на граѓаните (на пример социјална парична помош, пензии, здравствена заштита), социјалните услуги се ориентирани кон помош во задоволување на нефинансиските потреби и непреченото остварување на развојни и социјализаторски задачи. Тие понекогаш се нарекуваат лични социјални услуги (personal social services), хумани социјални услуги (human social services) или услуги за социјална нега (social care services) од причина што задоволувањето на финансиските потреби на ранливите групи граѓани е клучно за нивната сигурност, но сепак не значи неопходно обезбедување на задоволувачко ниво на социјално функционирање. И додека облиците на финансиска помош историски се делегирани на јавната социјално-заштитна мрежа, социјалните услуги ги обезбедуваат и јавни и приватни (профитни и непрофитни) организации (Борнарова, 2004).

Социјалните услуги можат да се групираат според 2 критериума:

1) Според средината во која услугата се доставува: а) социјални услуги во домашни услови; б) социјални услуги во локалната заедница; в) социјални услуги во институционална средина; и г) комбинирани социјални услуги (Приказ 10).

Приказ 10. Видови социјални услуги според средината во која се доставува услугата

2) Според доминантната дејност: а) социјални услуги со доминантна социјална дејност; б) социјални услуги со доминантна здравствена дејност; в) социјални услуги со доминантна образовна дејност; и г) комбинирани социјални услуги.

Треба да се нагласи дека во практиката строга поделба на горенаведените категории не е можна, па дури ниту посакувана. Во современата практика на социјална работа голем дел од услугите се комбинираат, па оттука, тешко е да се издвои доминантната дејност или доминантната средина во која се доставуваат услугите. На пример, во локалната заедница може да се воспостави дневен центар за лица со пречки во развојот (услуга

во локална заедница) кој во исто време врши и домашни посети и домашна нега (услуга во домашни услови). Или, во рамките на дом за стари лица (услуга во институција) многу често се отвораат дневни центри или клубови за стари лица кои се отворени и за неинституционализирани стари лица од заедницата (услуга во локална заедница) и алармни системи за повици кои налагаат интервенции и помош во домот на старото лице (услуга во домашни услови). Во сите овие центри или установи вообичаено се вработени стручњаци од повеќе области, социјални работници, дефектолози, лекари, педагози, психолози од кои секој има своја улога во унапредување на социјалната добросостојба на корисниците на услугите, поради што понекогаш е тешко да се утврди доминантната дејност која се обавува. Од друга страна, при анализа на добрите практики на подрачјето на социјалните услуги во различни земји се наидува на огромна разновидност на социјални услуги кај кои сосема инцидентно социјалните услуги имаат единствени функции или се организирани на ист начин. Тие се разликуваат според организациската поставеност, функциите, опременоста со кадри, начините на финансирање, методите на работа, и можеби најмногу, во однос на разновидноста на услугите кои ги нудат.

Како и да е, во доменот на социјалните услуги ваквата состојба не само што не претставува хендикеп, туку е и предност која може и треба да се искористи и во нашата земја. Таа само укажува на богатството од можности кои ги нудат социјалните услуги за обезбедување сеопфатна, холистичка и флексибилна заштита. Во услови на ограничени капацитети и ресурси какви што постојат во дел од општините во Република Македонија, обидите за комбинација на социјалните услуги би го направиле процесот полесен за имплементација и поекономичен. Токму поради тоа се истакнува дека колку е поголема комбинацијата на разновидни услуги, толку е поголем квалитетот на заштита на нивните корисници, а помали трошоците за нивно воспоставување.

Исто така, социјалните услуги по својата природа се таков вид услуги за чие обезбедување често не се потребни значителни финансиски ресурси. Во многу случаи тоа овозможува воспоставување на услуги со помош на само мали директни финансиски вложувања, а многу повеќе со помош на креативност, самоиницијативност, здружување на капацитетите и ресурсите на локалните актери. Исто така, колку што е можно повеќе треба да се вложат напори за искористување на можностите кои досега ретко кога биле ставани во функција на обезбедување социјални услуги за граѓаните во нашата земја, какви што се: волонтерството, корпоративната одговорност на претпријатијата, покренувањето социјални акции во заедницата, организирањето на ранливите групи и зајакнувањето на нивните капацитети за самопомош и сл. Поопширно за модалитетите на соработка преку кои може да се mine кон реализација на социјалните услуги во локалната заедница ќе стане збор во следното поглавје посветено на меѓусекторската соработка.

Во продолжение во Приказот 11 дадена е листа на најчестите социјални услуги кои се применуваат во заштитата на различни ранливи групи. Социјалните услуги се карактеризираат со голема разновидност, па оттука, листата на услуги не е исцрпна, но сепак, може да послужи за иницијален избор на потребните социјални услуги за идентификуваните ранливи групи граѓани. Притоа, при изборот на социјална услуга секогаш треба да се раководиме од сознанијата добиени од претходната фаза на овој процес – проценката на потребите од услуги на ранливите групи, односно да се води сметка избраната услуга да овозможува задоволување на идентификуваните потреби. (Истата оваа листа, со подетален опис за секоја социјална услуга поединечно и укажување на ранливите групи за кои таа услуга е соодветна, е дадена во Прилог 2 на овој Прирачник, поткрепена со неколку примери на добри практики од меѓународната практика на социјална работа).

Приказ 11. Видови социјални услуги

УСЛУГИ ВО ДОМАШНИ УСЛОВИ:

- Помош во **одржувањето на домаќинство** - чистење, перење, поправки.
- Помош во **извршувањето на секојдневните активности** - подготвување на оброци, облекување, бањање.
- **Приспособување на домот** на состојбата на корисникот со помагала и уреди.
- **Домашна нега** за лица со здравствени проблеми
- **Советување** во домашни услови за лица изложени на социјален ризик.
- **Социјализација и дружење** - посета на домови од волонтери или членови на здруженија.
- **Достава на храна** до лица кои имаат потешкотии во нејзино подготвување и обезбедување.
- **Помош во купување намирници** - обично преку волонтери.
- Интервенции преку **алармни системи**- се вградуваат алармни системи во домот.
- **Поделба на живеалиштето** - корисникот живее во својот дом, во кој живее и друго лице кое му помага.
- **Респајт** – помош во грижа за изнемоштено лице додека семејството (негувателите) се отсутни.

УСЛУГИ ВО ЛОКАЛНА ЗАЕДНИЦА:

- **Краткорочен престој во дневни центри** – згрижување, социо и психо-терапија, културни, рекреативни активности, работна терапија, психо-социјална поддршка за корисници и семејства.
- **Клубови** – дружење, забава, рекреација и минување на слободното време (групна терапија).
- **Дневни болници** – лекување и третман за кое не е потребна хоспитализација.
- **Центри за рехабилитација**- по хоспитализација за болни од хронични болести, СИДА и др.
- **Центри за ресоцијализација** – советување, индивидуална, семејна и групна терапија, спорт, рекреација, едукации за малолетни деликвенти, криминалци, лица во проституција и други.
- **Респајт центри** – привремен одмор за негуватели додека се на пат, одмор и сл.
- **Хоспис** – терминална нега на неизлечиво болни луѓе и психосоцијална поддршка на семејството.
- **Транспортни услуги** – организиран превоз до центри во заедницата, до културно-уметнички настани, придружба при пазарење, при посета на здравствени и други институции.
- **Шелтер центри** – задоволување на основни биолошки потреби (храна, хигиена, засолниште).
- **Народни кујни** – кујни каде се служи или од каде се дистрибуира храна за ранливи групи.
- **Советувалишта** – предбрачно, брачно, за родители, за живот во семејство, за сексуално образование...
- **Тераписки центри** – индивидуална, групна, семејна терапија.
- **СОС линии** – телефонски линии за помош, информирање, упатување, советување на ризични групи.
- **Центри за менаџирање услуги** – информирање, упатување и менаџирање на услуги за корисници.

- **Центри за образовна поддршка** – за помош во учење, пишување домашни, психосоцијална поддршка.
- **Центри за ментално здравје** – психијатриски, дијагностички и тераписки услуги за лица со психијатриски проблеми (советување и интервенции во средината на корисникот, домашни посети).

УСЛУГИ ВО ИНСТИТУЦИЈА:

- **Престој во домови** – за згрижување, нега, хранителски домови.
- **Пензионерски заедници** – независно домување во станбени објекти за пензионери.
- **Домување – конгрегација** – независно живеење преку заедничко изнајмување стан на 3-4 лица.
- **Заштитено домување** – скоро независно домување со помош од лице – надзорник кое таму живее.
- **Помогнато домување** – делумно независно домување.
- **Домување – конгрегација** – живеење со поддршка (обично преку исхрана) на 3-4 лица кои заеднички изнајмуваат стан.
- **Групни домови** – во заеднички стан живеат 6-8 лица како семејство со сурогат родител (или надзорник)
- **Тераписки групни домови** – во заеднички стан живеат 6-8 лица како едно семејство со сурогат родител кој е стручно лице кое реализира тераписки активности со станарите.
- **Куќи на пола пат** – помош и поддршка за реинтеграција во општеството на лица во ризик.
- **Куќи за опоравување од болести на зависност** – помош за реинтеграција во општеството на зависници.
- Општа, специјализирана (тераписка), интервентна **хранителска заштита**.

3. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА КОНТИНИУМ ЗА ДОЛГОРОЧНА ЗАШТИТА НА РАНЛИВИТЕ ГРУПИ

Развивањето социјални услуги за ранливи групи граѓани на локално ниво не треба да се врши парцијално и фрагментирано. Тоа треба да резултира во создавање на *систем на услуги* кој ќе обезбеди долгорочна заштита. Што всушност значи долгорочната заштита?

Долгорочна заштита подразбира постоење на повеќе услуги кои се пружаат на одржлива основа за да им се овозможи на оние лица кои не можат сами да се грижат за себе одржување на функционалните капацитети на максимално ниво на социјално, здравствено, емоционално функционирање. Цел на долгорочната заштита е да понуди грижа во текот на подолг временски период или во сопствениот дом или надвор од него во целосно или делумно заштитена средина. Бидејќи фокусот на системот за долгорочна заштита е лицето (или неговото/нејзиното семејство) кое е изнемоштено, со ослабната функционалност и на кое му е потребна помош во активностите од секојдневниот живот, добро развиениот систем за долгорочна заштита треба да понуди опции за задоволување на сите потреби од различни услуги во т.н. континуитет на заштитата. Тој систем треба да ги поврзува сите релевантни услуги така што корисникот ќе има на располагање повеќе можности за избор меѓу домашна помош, услуги во заедницата или институционално сместување. Оттука, додека долгорочната заштита некогаш главно се поврзуваше само со институционалната заштита, денес се смета дека таа опфаќа цел обем на услуги поставени на континуум низ кој корисникот може да се движи зависно од потребите.

Притоа, движењето не е линеарно (од дома во институција или обратно), туку циркуларно (од заштита во институција во заштита во локална заедница, па повторно институционализирање, по што може да следи нега во домашни услови итн.), односно со можност за користење повеќе различни услуги зависно од потребите (Приказ 12) (Greene, 2000).

Приказ 12. Движење низ континуумот за долгорочна заштита

Сепак, факт е дека долгорочната заштита на ранливите групи се уште е доминантно ограничена на институционалната заштита. Во ваков случај, голем дел од јавните средства за долгорочна заштита се трошат за финансирање пред сè на институционалното сместување. Кон ваквата состојба придонесува и несоодветната и недоволната расположливост на услуги во локалната заедница или во домашни услови кои би послужиле како алтернатива на институционалната заштита кон која прекумерно и многу често непотребно се прибегнува.

Заради тоа, потребно е внимателно да се разгледаат локалните состојби и да се примени пристап кој ќе обезбеди постигнување рамнотежа меѓу институционалната и заштитата во локалната заедница како и реализација на сеопфатно покривање на сите граѓани во потреба од долгорочна заштита (Ngan, et al., 1996).

МУЛТИСЕКТОРСКА СОРАБОТКА ВО ДОСТАВАТА НА СОЦИЈАЛНИТЕ УСЛУГИ

Прашања на кои можете да добиете одговор од содржината на ова поглавје:

1. Зошто постои потреба од примена на мултисекторската соработка во областа на социјалната заштита и социјалните услуги?
2. Кои се законските основи за примена на мултисекторската соработка на локално ниво?
3. Како да се прави разлика меѓу различните модалитети на мултисекторска соработка?
4. Како да се иницира и развива мултисекторската соработка?
5. Како да се направи најсоодветен избор на модел на мултисекторска соработка кој одговара на локалниот контекст?

1. ЗОШТО Е ПОТРЕБНА МУЛТИСЕКТОРСКА СОРАБОТКА ВО ДОСТАВАТА НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ?

Примената на мултилатералните партнерства за достава на социјалните услуги овозможува здружување на институции и организации од јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор со цел заедно да се справат со комплексните и мултидимензионални социјални проблеми.

Приказ 1: Мултисекторска соработка во доставата на социјалните услуги

Меѓусекторската соработка се базира на премисата дека државата, пазарот и граѓанското општество поседуваат карактеристични ресурси кои можат да се комбинираат на продуктивен начин за решавање на комплексните социјални проблеми. Во справувањето со развојните проблеми, меѓусекторска соработка е стратегија која од една страна ги оптимизира предностите на секој од секторите, а од друга страна го ограничува влијанието на нивните индивидуални слабости.

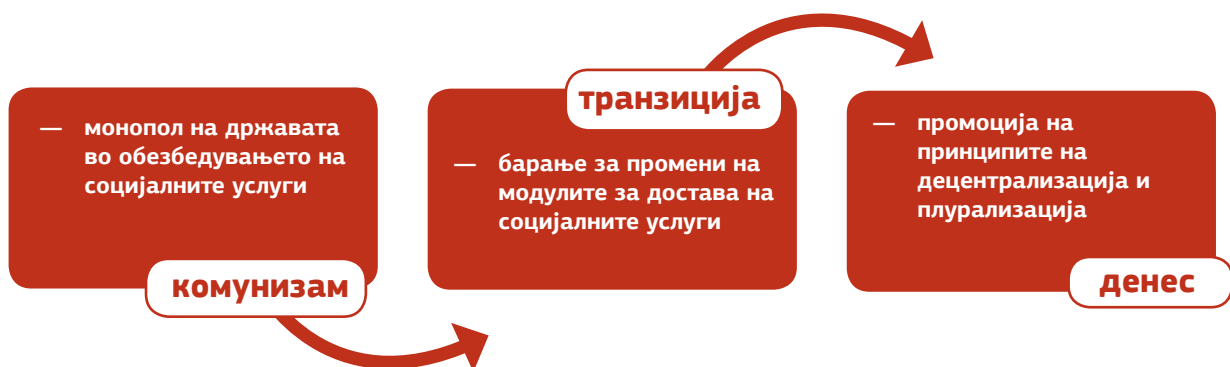
Денес постои генерален консензус во однос на потребата од поголема институционална соработка и вклучување на приватниот и граѓанскиот сектор во процесот на достава на социјални услуги, пред се заради: (Bullain&Panov, 2012)

- ограничениот капацитетот на Владата: државата не може да управува со целиот процес, особено во време на криза кога од владите се бара да обезбедат повеќе социјални услуги со помалку ресурси;
- фокусот на креирање на политики и базични функции: Владата може да ги фокусира своите напори на нејзините основни функции - креирање политики, поставување на стандарди за услугите, следење на квалитетот на услугите, контрола на буџетските трошоци, итн;
- користење на предностите на недржавните актери: очекувањето дека недржавните актери ќе понудат дополнителна вредност, односно дополнителни бенефиции за услугите (квалитет, достапност, цена, иновации, диверзитет на услуги, намалување на фрагментираноста на услугите).
- одговорност и отчетност на јавните трошоци: системот на мониторинг и евалвација полесно се реализира преку другите недржавни партнери отколку преку развивање на авто-контролни механизми на државата.

“Партнерствата со недржавните актери може да помогнат за зголемување на опсегот на достапни социјални услуги и за подобрување на квалитетот преку конкуренцијата, како и да поттикнат поголемо учество на јавноста и побудување на чувство сопственост над програмите за социјална помош во граѓанското општество»(Светска банка, 2007 Bullain&Panov, 2012).

Промоцијата на мултисекторските партнерства во Република Македонија денес се реализира преку активностите насочени кон намалување на улогата на државата во социјалната заштита (во однос на социјалните услуги) и развивање на нејзините пред сè регулаторни и надзорни функции. Фокусот се поместува од гломазните институционални форми на заштита кон алтернативни социјални услуги засновани во заедницата. Децентрализацијата, деинституционализацијата и плурализацијата во доставата на социјалните услуги се промовираа како водечки принципи во процесот на реформа на системот на социјалната заштита (Види приказ 2).

Приказ 2: Промени во модулите на достава на социјални услуги

2. ЗАКОНСКИ ОСНОВИ ЗА МУЛТИСЕКТОРСКАТА СОРАБОТКА ВО ОБЛАСТА НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА

Природата на социјалните проблеми (комплексноста, мултидимензионалноста и тенденцијата за мултициплирање за кои се говореше во претходното поглавје) наметнува потреба од заедничко постапување на институции и организации од повеќе сектори и домени при реализацијата на социјално-заштитните мерки. Најчесто, социјалните проблеми произлегуваат од или имплицираат здравствени, образовни, еколошки проблеми. Токму поради тоа, нивното спречување и надминување нема да биде ефикасно без заедничка, координирана и организирана акција на различните релевантни институции и организации.

Законските основи за интерагенциска и мултисекторска соработка во областа на социјалната заштита се поставени со **Законот за социјалната заштита** (Службен весник бр. 79/09, 36/11, 51/11 и 166/12) во кој се предвидува (види подетално во првото поглавје за децентрализацијата и развојот на социјалната заштита на локално ниво):

(1) Покрај мерките во системот на социјална заштита, грижата на Републиката за спречување на настанување на социјален ризик се остварува и преку преземање на мерки во даночната политика, вработувањето, политиката за стипендирањето, домувањето, заштита на семејството, здравството, воспитанието и образованието и во други подрачја во согласност со закон. Социјалните услуги треба да се развиваат преку **интерсекторска соработка** на: установи за социјална заштита, здравствени установи, образовни установи, установи за згрижување и воспитание на деца-детски градинки, правосудство и др.

(2) Покрај државата, како носители на системот на социјална заштита се утврдуваат општините, градот Скопје и општините во градот Скопје. Тие можат да основаат јавна установа за вонинституционална и институционална заштита врз основа на одобрение, освен центар за социјална работа и јавна установа за сместување на деца и младинци со нарушено поведение. Општините може да развиваат меѓуопштинска соработка во областа на социјалната заштита, за што поопширно станува збор во следното поглавје посветено на меѓуопштинската соработка во социјалната заштита. Општинската администрација треба да се поттикнува да ја преземе лидерската позиција во развивањето на социјални услуги во заедницата преку развивање на **мрежна соработка** со сите релевантни актери на локално и централно ниво.

(3) Плурализацијата во системот на социјална заштита овозможи вршење работи од областа на социјалната заштита од други правни и физички лица. Со тоа се создадоа услови за **мултисекторска соработка** меѓу јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор, и тоа:

- **Граѓански сектор:** Здружение на граѓани може да врши одредени работи од областа на социјалната заштита утврдени со закон доколку е регистрирано за остварување на цели и задачи од областа на социјалната заштита, додека хуманитарни здруженија, здруженија на граѓани, верски заедници и нивни здруженија, религиозни групи и други непрофитни организации, можат да даваат одредени услуги на лица кои се изложени на социјален ризик и на кои им е потребна помош, доколку имаат претходна согласност. Министерството учествува во обезбедувањето на дел од средствата за вршење на одредени работи од областа на социјалната заштита на здружението врз основа на објавен јавен конкурс.

Согласно **Законот за здруженија и фондации** (Сл. весник на РМ, бр. 52/2010, 135/2011), здруженијата на граѓани можат да се стекнат со статус здружение од јавен интерес ако вршат дејности од јавен интерес, спроведуваат програми и проекти на централно и/или локално ниво, самостојно или во соработка со органите на државната управа и органите на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и доколку користат финансиски средства за реализација на активностите. Организациите со статус на организации од јавен интерес имаат дополнителни даночни и царински олеснувања. На организациите може да им се довери вршење на јавно овластување, со пренесување на надлежности од орган на државна управа, од орган на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје и други органи кои имаат јавни овластувања, во согласност со закон.

- **Приватен сектор:** Домашно и странско правно или физичко лице може да основа приватна установа за социјална заштита освен центар за социјална работа, јавна установа за сместување на деца и младинци со воспитно социјални проблеми и јавна установа за сместување на деца и младинци со нарушено поведение.

Законски стимулации, за поголема иницијативност на приватниот сектор во областа на социјалната заштита како дејност од јавен интерес се предвидени со **Законот за донации и за спонзорства во јавните дејности** (Службен весник на РМ, бр. 47/06, 86/08, 51/2011), со кој се уредуваат давањето и примањето на донациите и спонзорствата со кои давателот и примателот можат да бараат:

- Даночни поттикнувања кај персоналниот данок на доход: Физичко лице кое донира финансиски средства на правно лице има право на намалување на персоналниот данок на доход утврден врз основа на неговата годишна даночна пријава во висина од 20% од годишниот даночен долг на давателот на донацијата, но не повеќе од 24.000 денари. Персонален данок на доход не се плаќа на примањата по основ на примени донации.
- Даночни поттикнувања кај данокот на добивката: На даночниот обврзник на данокот на добивка износот на дадената донација во тековната година му се признава како расход во даночниот биланс во вкупна висина до 5% од вкупниот приход, додека износот на даденото спонзорство како расход во даночниот биланс до 3% од вкупниот приход.
- Даночни поттикнувања кај данокот на додадена вредност: На надоместокот за влезници за културен, спортски или друг јавен настан не се пресметува данок на додадена вредност, без исклучување на правото на одбивка на претходниот данок, доколку целокупниот приход е наменет и се употребува за финансирање на активност од јавен интерес во дејностите. Понатаму, согласно со Законот за електронските комуникации, на надоместокот за комуникациска услуга не се пресметува данок на додадена вредност, без исклучување на правото на одбивка на претходниот данок, , кога корисникот со нејзиното користење донира парични средства за финансирање на активност од јавен интерес..

Соработката меѓу јавниот и приватниот сектор се уредува со **Законот за концесии и јавно-приватно партнерство** (Сл. весник на РМ бр. 6/2012) како *lex generalis* за дејностите од јавен интерес. Јавно приватно партнерство значи форма на договорно регулирана, долгорочна соработка меѓу јавниот партнер и приватниот партнер, која се карактеризира со следново:

- Приватниот партнер ја презема обврската да обезбеди јавна услуга за крајните корисници во области од надлежност на јавниот партнер и/или обврската да обезбеди за јавниот партнер неопходни пред-услови за давање на јавна услуга на крајните корисници и/или активности од негова надлежност.
- Секој партнер во јавно приватно партнерство за времетраење на јавното приватно партнерство ќе преземе одговорност за ризични настани кои се во негова сфера на влијание, или одговорноста ќе се сподели со цел да се постигне оптимално управување со ризикот за времетраењето на партнерството, меѓу другото, и преку користењето на управувачки, технички, финансиски и иновациски способности на приватниот партнер и преку промовирањето на размената на вештини и знаење/искуство меѓу јавниот и приватниот партнер.

3. МОДАЛИТЕТИ НА СОРАБОТКА ВО ДОСТАВАТА НА СОЦИЈАЛНИ УСЛУГИ

Соработката меѓу институциите и организациите во областа на социјалната заштита, детската заштита, образованието, здравството и други дејности од јавен интерес заради постигнување на социјални цели може да доведе до позитивни, негативни или мешани резултати. За да се постигнат посакуваните ефекти од заедничката работа потребно е учесниците во соработката да ги познаваат основните правила за иницирање, развивање и одржување на партнерски односи.

Моделот на соработката, нејзиниот интензитет и динамика зависат од социјалниот проблем кој се решава, историјата на меѓусебните односи, како и капацитетите (човечки, инфраструктурни и финансиски) со кои располагаат вклучените актери. Покрај правилната идентификација на контекстуалните референци, за да може да се планира и реализира соодветен модел на соработка потребно е да се поседува знаење за различните видови на соработка, како и за разликите кои постојат меѓу нив.

Во основа, различните модели на повеќе-агенциската активност имаат тенденција да се фокусираат на еден од двата аспекта: опфатот на мулти-агенциската соработка или организацијата на мулти-агенциската структура или тим.

Основните модалитети на соработка меѓу различните актери во доставата на социјални услуги класифицирани според вклучените актери и длабочината, односно развиеноста на мулти-агенциската активност се претставени на Приказ 3. Притоа, се јавуваат и хибридни форми на класификација преку примена на различни критериуми.

Приказ 3: Основните модели на соработка во доставата на социјални услуги

Различни видови на соработка (модели, структури, пристапи)	
Мулти-професионално/Мулти-дисциплинарно работење (Multi-professional/multi-disciplinary working)	заедничка работа на стручен кадар со различни професии, позадина и обука во рамките на една агенција.
Интер-агенциска работа (Inter-agency working)	повеќе од една агенција (институција) работат заедно на однапред планиран и формален начин врз основа на обединети ресурси или обединети буџети.
Меѓусекторска соработка (Intersectoral cooperation)	државата, пазарот и граѓанското општество работат заеднички на решавањето на комплексни социјални проблеми.
Вмрежување (Networks)	неформални контакти и комуникација меѓу актерите од различни сектори.
Заедничко работење (Joint working)	професионалци од повеќе од една агенција/сектор работат здружено на проектна основа.
Партнерство (Partnership)	формализиран однос во кој два или повеќе субјекти се согласиле да работат заедно за постигнување на дефинирани цели во одреден временски период (партнерството подразбира заедничко дефинирање на програмски цели и процедури, поделена одговорност, ресурси, ризици и бенефиции во дадениот временски период).

Различните модели на соработка може да се класифицираат според различни критериуми: карактер на соработката, хиерархија на вклучените актери, ниво на кое се дејствува и прашања кои се покриваат (види приказ 4).

Приказ 4: Различни видови на мултисекторска соработка

Неформална/ формална	<ul style="list-style-type: none"> ■ Интерперсонални контакти и неформални канали ма комуникација преку ад-хок состаноци, телефонски повици, кореспонденција ■ Организациони структури, дефинирани односи, како и заеднички инструменти за работа: планови, договори.
Вертикална/ Хоризонтална	<ul style="list-style-type: none"> ■ Заедничка акција на агенции кои припаѓаат на различни нивоа на власт и се подредени едни на други ■ Заедничка акција на агенции од различни сектори и домени
Стратешко/ оперативно ниво	<ul style="list-style-type: none"> ■ Соработката помеѓу агенциите може да се реализира на стратешко ниво во однос на креирање на јавната политика и стратешкото планирање, како и на оперативно ниво преку директна достава на социјални услуги
Cross-boundary working/Cross cut- ting issues-прашања кои зафаќаат повеќе области	<ul style="list-style-type: none"> ■ Заедничка работа на области кои се протегаат надвор од опсегот на која било агенција вклучена во соработката ■ Прашања се оние кои не се “сопственост” само на една организација или агенција, туку се поклопуваат надлежностите на две или повеќе агенции

Според опфатот на активности, се разликуваат повеќе нивоа на мултисекторска соработка. Секое наредно ниво опфаќа дополнителна активност и повисок степен на заедничко работење (види приказ 5).

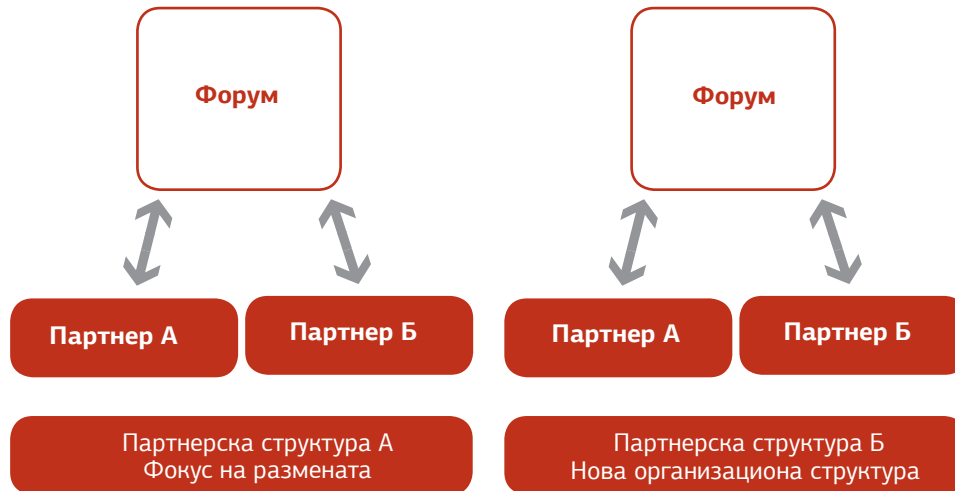
Приказ 5: Кумулативни нивоа на интер-секторска соработка

Извор: Children Acts Advisory Board, 2009

Секое следно ниво го зголемува опфатот на заеднички активности. Приказот бр. 6 Партнерската структура А ги претставува активностите на размена преку формирање на неформални или формални канали на соработка со здружување на средства, луѓе и искуства. Последното ниво е интеграција (Приказ бр. 6 Партнерска структура Б) кое води кон формирање на нова организациона структура.

Приказ 6: Основни партнерски структури

Извор: Waddell & Brown, 1997

Модалитетите на презентираниите видови на мултисекторска и интерагенциска работа може да се имплементираат преку еден од следните три модели на интер-секторска соработка на локално ниво (види приказ 7).

Приказ 7: Модели на интерсекторска соработка

Чисти форми на овие модели во праксата не постојат, туку се јавуваат различни варијации кои зависат од карактерот на проблемот, волјата на вклучените актери, расположливоста на средствата, познавањето на контекстот и можните модалитети на соработка.

Приказ 8: Карактеристики на трите модели на соработка

Карактеристики на трите модели на интер-секторска соработка		
Мулти-агенциски панел (форум, комисија, совет)	Мулти-агенциски тим	Интегрирани сервиси
<ul style="list-style-type: none"> • организиран на стратешко ниво; • координиран од страна на претседател, по принципот на ротација; • средбите се организираат од страна на менаџер на форумот; • панелот има административно-техничка поддршка; • постои репрезентативна застапеност • членовите на форумот остануваат вработени во рамките на нивните матични институции/организации, и • членовите на панелот се среќаваат најмалку еднаш месечно, или во случај на потреба. 	<ul style="list-style-type: none"> • организиран на оперативно ниво; • посветен и ефикасен лидер на тимот; • добра комбинација на вработени од различни дисциплини, кои се прераспределени или регрутирани во тимот; • силен тимски идентитет; • членовите на форумот остануваат вработени во рамките на нивните матични институции/организации; • професионалците одржуваат врска со матичната институција пред се за супервизија (надзор) и обука, и • постои простор да се вклучат во достава на универзални услуги на голем број на нивоа. 	<ul style="list-style-type: none"> • организиран на оперативно ниво; • дејствува како сервисен центар за заедницата, лоциран на едно место; • повеќе посебни услуги делат заедничка локација, визија и принципи на заедничкото работење; • посветеност од страна на партнерите да финансираат / фацилитираат интегрирана достава на услуги; • професионалците од различни служби и сектори целото внимание и работно време го посветуваат на новите работни задачи, и • се созадава холистички пристап кон решавање на проблемите.
<p>Пример за дејствување на овој модел на соработка се локалните совети на стратешко ниво (Локален совет за превенција, Локален совет за малолетничко претстапништво и др.)</p>	<p>Пример за дејствување на овој модел на тимска соработка се тимовите за брза интервенција, тимови за посета на стари лица, тимови за лица со пречки во развојот.</p>	<p>Пример за дејствување на овој модел на соработка се дневните центри за лица со пречки во развојот, центри за стари лица, деца во неповолна социјална положба.</p>

Извор: CWDC, 2007 in Cheminais 2009

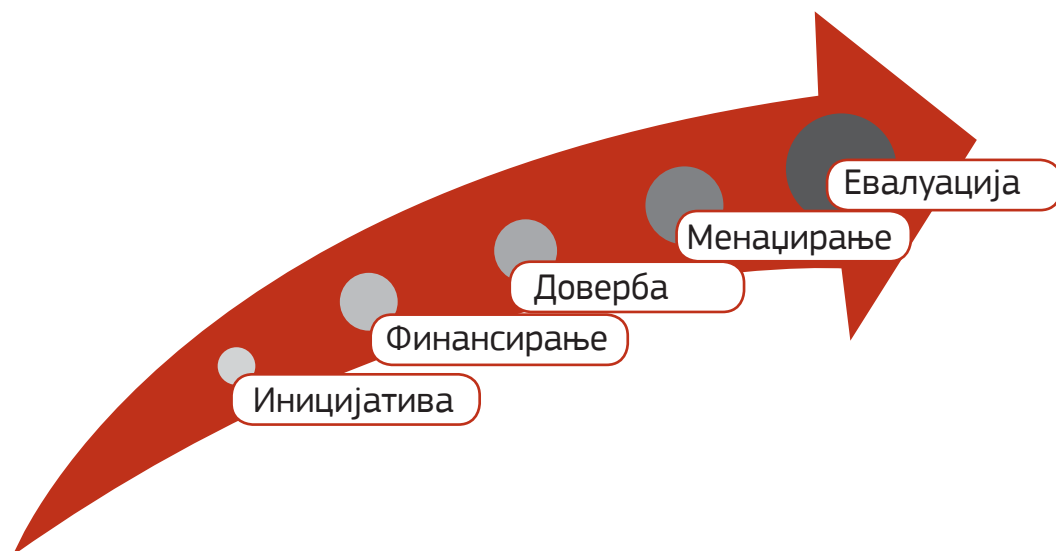
4. ФАЗИ НА ЕФЕКТИВНИТЕ ПАРТНЕРСТВА

Иницијатива за реализација на мултисекторски партнерства за достава на социјални услуги се јавува во ситуација на постоење на:

- социјален проблем за чие решавање се надлежни повеќе институции/организации;
- фрустрација од моно-секторските решенија;
- дисперзирана редистрибуција на ресурси (буџет, опрема, кадар), и
- претходни искуства кои охрабруваат интерсекторска соработка.

Иако не постои единствена формула за тоа како да се развиваат ефикасни партнерства кои би важеле за секој контекст и за секој проблем, сепак градењето на ефикасни, ефективни и одржливи партнерски односи претставува процес кој се реализира во неколку фази (види Приказ 9).

Приказ 9: Фази на мултисекторските партнерства

Секоја фаза од партнерскиот однос содржи елементи кои врз основа на договори и преговори јасно и со консензус треба да бидат прифатени од страна на сите членови на партнерскиот однос (види приказ 10). Доколку постои несогласување или нејасност во однос на некое прашање од една фаза, а се премине на друга фаза, нерешеното прашање ќе биде камен на сопнување во текот на целиот процес на развивање на партнерството. Тоа ќе предизвикува конфликтност и недоверба во текот на целиот процес, и на крај може да биде причина за неуспешност на соработката и да доведе до нереализација на целите заради кои партнерството било воспоставено.

Приказ 10: Фази на ефективни партнерства

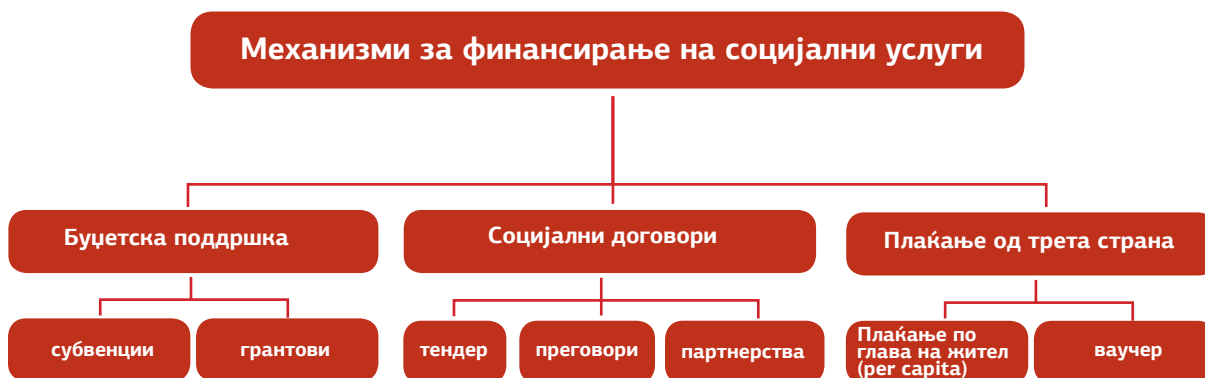
Фази на ефективни партнерства	
ЗАПОЧНУВАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКА СОРАБОТКА	ефективно лидерство;
	организации кои поврзуваат (bridging organizations);
	наоѓање актери со кредибилитет од сите сектори;
	врамување на проблемите како прашања на меѓузависност, и
	развивање на заедничка визија и цел.
	балансирање на разликите во моќта;
	градење на односи низ разлики;
	создавање на јасни протоколи и процедури за работа;
МЕНАЦИРАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКАТА СОРАБОТКА	развивање на заеднички планови со кои се идентификуваат улогите, одговорностите и ресурсите;
	развивање на меѓусебно влијание во донесувањето одлуки;
	менаџирање на конфликти во имплементацијата;
	управување со човековите ресурси;
	градење доверба и меѓусебно почитување во меѓуагенциски групи / панели;
	создавање на меѓуагенциска култура и отстранување на културолошките бариери;
	ефективна комуникација и размена на информации;
	ефективно планирање и организирање;
	рамноправно претставување и учество во меѓу-агенциските работни групи/тимови, и
инвестирање на доволно време, кадар и пари.	
ФИНАНСИРАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКАТА СОРАБОТКА	здружување на средства;
	механизми за финансирање, и
	јасни правила и процедури за трошењето на финансиските средства.
УПРАВУВАЊЕ И ЕВАЛВАЦИЈА	почитување на принципите на добро управување;
	мониторинг и евалвација, и
	реинжинеринг на деловните процеси.

Извор: Kalegaonkar & Brown, 2000

5. ФИНАНСИРАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА

Постојат три главни механизми за финансирање на социјалните услуги во чија достава се вклучени недржавни актери. Финансирањето може да се реализира преку обезбедување на буџетска поддршка, односно субвенции или грантови на недржавните даватели на услугите, склучување договори за вршење на услуги, или обезбедување на т.н. плаќање од трета страна (види Приказ бр. 11). Во Република Македонија не постојат законски ограничувања за користење на различните механизми за финансирање на социјалните услуги.

Приказ 11: Механизми за финансирање на социјални услуги

Целта и инструментите на секој од механизмите за финансирање се различни. Тие го вклучуваат следното (Bullain&Panov, 2012):

■ **Буџетската поддршка се реализира преку:**

(1) Субвенциите се форма на поддршка за одредени граѓански организации, и често се предвидени во форма на институционална поддршка. Во случај на субвенции, вообичаено не постои конкуренција и најчесто обезбедувањето на услугата е дел од задолжителна обврска утврдена со закон. Во многу земји од Централна и Источна Европа, субвенциите се доделуваат на синдикати, како и на репрезентативни организации на одредени општествени групи, како што се лицата со телесна и/или интелектуална попреченост - на пример, Сојузот на слепи лица, Сојузот на глуви и другите - поради историски и други причини. Некои од овие организации се номинираат како партнери на државата во различни советодавни тела поврзани со социјалната политика. На тој начин државата добива посакувани партнери кои ги претставуваат интересите на своите целни групи.

Финансирањето преку субвенции не се доделува врз основа на предложени проекти или било каква форма на план базиран на постигнување на резултати. Субвенцијата е модел кој помалку се фаворизира од гледна точка на транспарентност и отчетност во трошењето на јавните средства, недостигот на предностите на слободниот и фер натпревар, како и од гледна точка на ефикасноста на мерките за обезбедување "најдобра вредност". Покрај тоа, со текот на времето се развива еден слој на граѓански организации кои се во »привилегирана" позиција, бидејќи добиваат безусловно финансирање од страна на владата. Новоформираните граѓански организации не може да бидат на истото ниво на безусловно финансирање (на пример, новосоздадените организации на лицата со инвалидитет). Субвенцијата како модел на финансирање во таква ситуација станува пречка за фер и транспарентна поддршка и еднаков третман, при што се јавува поделба меѓу „старите“ и „новите“ организации во граѓанскиот сектор.

(2) Грантовите се форма на поддршка за граѓанските организации која се доделува од централната власт или локалните буџети. За разлика од субвенциите, дотациите обично претпоставуваат постоење на натпревар

за доделување на средствата. Граѓанските организации обично се финансираат за реализација на конкретен проект кој има строго дефинирани цели, активности, рокови за извршување и детална буџетска структура, при што евалвацијата содржи проверка дали средствата се потрошени во согласност со предложениот буџет. Во случај на грантови, државата вообично нема посебни барања во однос на реализацијата на конкретната активност. Најчесто, централната или локалната власт ја дефинира општата цел или повеќе специфични цели кои треба да се постигнат, а граѓанските организации предлагаат начини / активности преку кои овие цели може да се реализираат. На таков начин, државата всушност овозможува предлагање на нови идеи без да наметнува конкретни активности со што создава простор за примена на социјални иновации.

Грантови се најчестиот механизам за поддршка на граѓанскиот сектор, поддршка на иновативни идеи и промовирање на иновативни услуги. Тие не се ефективни механизми за поддршка на тековните услуги, со оглед на тоа се засноваат на проекти и што се временски ограничени. Затоа, граѓанските организации кои се потпираат единствено на финансирање преку грантови настојуваат да продолжи финансирањето и обезбедувањето на услугата што е важно не само од перспектива на НВО, туку уште поважно, од перспектива на корисниците. Грантовите, исто така, се поподложни на буџетски скратувања од другите механизми за финансирање.

Граѓанските организации кои имаат редовен извор на приходи (на пример, долгорочни социјални договори или приходи од реализацијата на услугите) се во поповолна ситуација која овозможува непречени услуги за нивните корисници. Од друга страна, грантовите вообичаено се полесни за администрирање од другите финансиски механизми, како што се договорите или плаќањата од страна на трети лица. Поради тоа, во земјите кои се уште не се подготвени да воведат комплицирана шема на финансирање во доставата на социјалните услуги од страна на недржавните актери, грантовите за граѓанските организации може да бидат добро решение во премостувањето на јазот помеѓу постоечките потреби и капацитетите на постојните сервиси.

■ Социјални договори

Во случај на склучување договори или услуги преку тендер, државата или локалната власт треба да знае што точно сака да добие како сервис (на пример, обезбедување дневни услуги за 10 деца со потешкотии во учењето за период од три години, или управување со семеен центар за период од пет години). Тоа бара анализа на динамиката на потребата за конкретната услуга во дадениот период и како таа може да се промени во наредните години. Целта на договорниот процес е да се обезбеди сигурност дека одредени услуги се доставуваат до корисниците, обезбедувајќи најдобар квалитет за разумна цена. Терминот «договарање» произлегува од фактот што постои договор меѓу страните, со јасна листа на обврски за секоја од вклучените страни. Во однос на договорниот механизам, важно е да се напомене дека целиот процес не се врши под вообичаените правила за јавни набавки, со оглед на различната природа на социјалните услуги кои треба да се обезбедат, како и во случај на граѓански организации, со различните карактеристики на вршителите на услуги.

Постојат различни начини на кои услугата може да се обезбеди.

(1) Најчесто, централната или локалната власт организира тендер (натпревар) и во овој процес ги оценува различните понуди и го избира најдобриот кандидат. Во натпреварот, квалитетот на услугите е од клучно значење, и цената не треба да биде единствениот најважен критериум врз основа на кој се оценети понудите. Принципите врз основа на кој се врши изборот вклучуваат: економичност, ефикасност, ефективност и најдобра вредност.

(2) Наместо конкурентен процес, договорниот орган може директно да влезе во преговори со потенцијалните обезбедувачи. Тоа најчесто се случува кога нема доволно добри кандидати или постои обезбедувач кој веќе нуди услуги и ги има потребните стручни квалификации, искуство, простории и техничка опрема која општината како услови ги бара во обезбедувањето услуги. Понекогаш, преговорите се користат и како втора фаза по реализацијата на тендерската постапка.

(3) Третиот механизам овозможува реализација на услуги преку формирање на партнерство меѓу државата и:

а) граѓанските организации - кога давателот обезбедува дел од финансирањето преку други извори (обично донација, сопствен приход, или во случај на земји кои не се членки на ЕУ, меѓународните донаторски

средства).

б) Јавно-приватно партнерство е договор меѓу Владата и еден или повеќе приватни партнери (кои може да вклучат оператори и финансиери) според кој приватните партнери ја реализираат услугата со претходно усогласување на целите на Владата заради кои се организира услугата со целите за остварување профит на приватните партнери, при што ризикот од таквото усогласување паѓа на товар на приватните партнери. Воспоставувањето на јавно-приватни партнерства за социјални услуги е особено предизвикувачки, затоа што обично за социјалните услуги се потребни помали инвестиции (од, на пример, за водовод или здравствена заштита) и често, исто така, тешко може да се измерат. Реализацијата на јавно-приватните партнерства претпоставува скапа и често долга тендерска постапка, како и процедура за пишување на предлозите, што не е оправдано кога станува збор за помали инвестиции. Ова е причината зошто во пракса почесто се користат други форми на социјални договори. За да се избегнат овие недостатоци, владите може да понудат поголем спектар на социјални услуги, пакет проекти и/или да ги стандардизираат договорите. Тешкотиите при ефикасното мерење на обезбедувањето на социјални услуги во однос на квантитет и квалитетот делумно можат да се решат во договорите.

■ Плаќање од трети лица

Трет начин на финансирање на социјалните услуги со учество на недржавни актери е преку плаќање од трети лица. Во ваквата финансиска шема, власта (централна или локална) е “трета страна”, која плаќа за цената на услугите реализирани од страна на недржавните актери - или директно преку недржавните актери како исплати по глава на жител (исплати per capita), или преку корисниците во вид на плаќање со ваучери.

(1) Плаќањето по глава на жител (per capita), понекогаш се нарекува “нормативно” плаќање (бидејќи се утврдува со норми во однос на стандардот и цената на услугата) и најчесто се користи за одржување на социјалните институции, како што се установите за лица со тешка попреченост, установи за деца без родителска грижа или домови за стари лица. Во вакви случаи, Владата/општината го делегира управувањето со установата на приватниот оператор, а ја задржува одговорноста за обезбедување на континуитет и квалитет на услугата. Поради тоа, таа поставува стандарди и правила во согласност со кои треба да се реализираат институционалните услуги. За таа цел, се воведува лиценцирање при што како даватели на услуги може да се јават само оние приватни актери кои ги исполнуваат поставените стандарди и услови. Владата/општината, исто така, утврдува цена на услугата која се плаќа за бројот на клиенти што се опслужени. Бидејќи цената се формира од страна на Владата/општината, таа може да не одговара на реалните трошоци за услугата поради што се наметнува прашањето за товарот на финансиските ризици. Начинот на верификација на услугите (исплатата се базира на волумен на услуги) треба да осигура дека корисниците оствариле пристап до услугите на кои тие имаат право, како и за да се спречи каква било злоупотреба на фондовите.

(2) Механизмот заснован на ваучери се користи почесто за вон-институционалните видови услуги и истиот е фокусиран на изборот на корисниците или клиентите. Во овој систем, потенцијалните корисници добиваат ваучери врз основа на кои може бесплатно да користат одредени услуги. На пример, едно лице со инвалидитет има право да посетува физиотерапевт двапати месечно при што има можност сам да го избере својот терапевт. Изборот се врши од листа на специјалисти кои се лиценцирани /одобрени да ги обезбедат овие услуги. Врз основа на ваучерите собрани од секој обезбедувач на услугата, државата, односно општината префрла фиксен надоместок за секој опслужен клиент.

6. ПРЕДИЗВИЦИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА МУЛТИСЕКТОРСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА

Иницијативите за партнерства на државата со нетрадиционалните партнери може да резултираат во делумно успешни иницијативи, пред сè како резултат на (Cheminais 2009):

- неконзистентна правна рамка за промовирањето на интерагенциската и мултисекторската работа во областа на социјалната заштита;
- неразвиен систем и практика за размена на информации меѓу агенциите и сервисите;
- удвоени надлежности за проценка на потребите и моно-институционални постапки за помош и поддршка;
- слабо координирани интегрирани активности меѓу агенциите;
- премногу “трошење на пари и време” и пренасочување на корисниците од една институција во друга;
- недостаток на конзистентност и континуитет во доставата на социјалните услуги;
- нејасна одговорност, и
- недоволно развиена свест кај државниот апарат за потребата и предностите од развивањето на мултисекторски партнерства и соработка во контекст на поголема заштита на ранливите и маргинализираните групи.

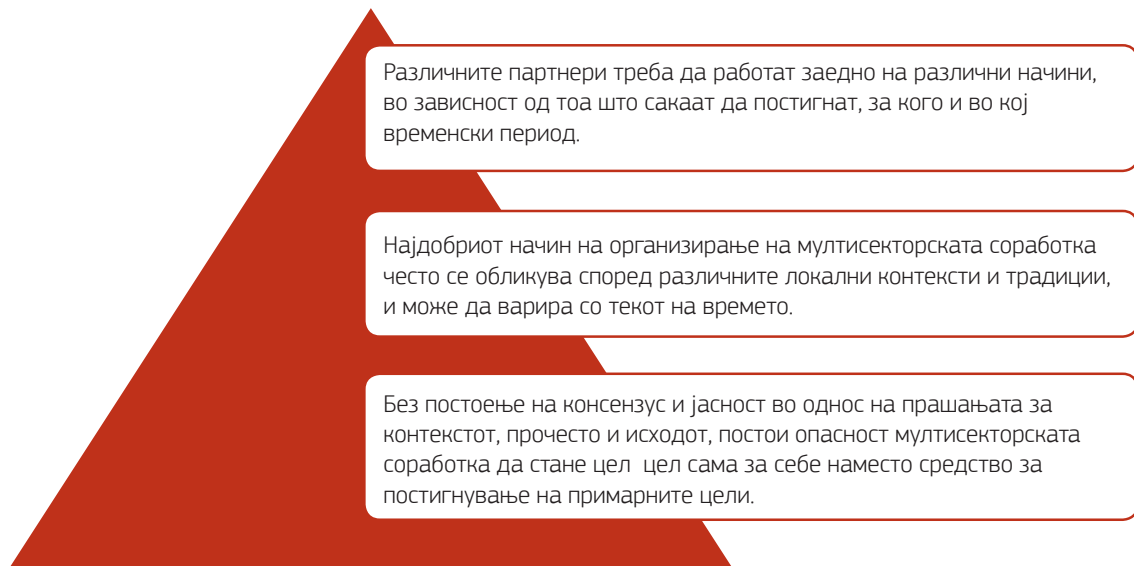
Искуствата од другите земји (види практики подолу) покажуваат дека приградењето на мултилатералната соработка, особено треба се имаат предвид контекстот во кој се реализира партнерството, како и целта која се сака да се постигне преку мултисекторската соработка. Од особена важност е при градењето на партнерските односи да се земат предвид сите контекстуални референци кои се во насока на развивање на партнерството, но и правилно да се идентификуваат сите пречки кои ќе влијаат врз неговата успешност. Во спротивно, дури и во и средина која инаку е погодна за развој на партнерства може да случи неуспешно партнерство поради несеопфатното, несоодветното или погрешното мапирање на срединските фактори (Приказ 12).

Приказ 13: Мапирање на срединските фактори

Според тоа, контурите на партнерството се обликуваат според карактеристиките и околностите на секој поединечен случај. Во основа, треба да се имаат предвид неколку констатации претставени на Приказ бр. 14.

Приказ 14: Клучни аспекти за развој на успешни партнерства

Добра практика: Програма за развој на локалната заедница (Питсбург, САД)

Во Питсбург, локалните волонтерски организации и банките се среќаваат редовно со цел да идентификуваат и развиваат нови пазарни можности за ранливите категории на граѓани. Локалните волонтерски организации во соработка со банките се вклучени во креирањето на нови финансиски продукти, како што се заеми специјално осмислени за афро-американските жени со ниски приходи. Локалните волонтерски организации ја проширија соработката и на програмите за домување. Преку партнерство на Владата, банките и волонтерските организации се создадоа услови за градење на домови. Државата ги субвенционираше корисниците преку програми за даночни олеснувања и програми за обновување на јавната структура, банките во такви услови обезбедија капитал, а волонтерските организации ја активираа целната група.

Клучни точки: Преку развивање на мултисекторски партнерства, Владата ги реализираше целите на политиката за јавно домување на поефикасен и поефективен начин, се подобри квалитетот на животот на сиромашната популација, се создаде поголем пазар за банкарскиот сектор, како и повисок степен на легитимност и доверба во власта.

Извор: Waddell, 1996; Waddell&Brown,1997

Добра практика: Сервиси за проценка на деца со посебни потреби во Англија

Услугата започна кога локалните здравствени консултанти и волонтерски организации, кои реализираа услуги за деца со пречки во развојот, изразија загриженост што *“родителите мораа да одат во три различни агенции и да ја раскажуваат својата приказна трипати”*, за на крајот да добијат некордириран одговор на нивното барање за услуга. Проектот беше заеднички испланиран од сите три релевантни агенции од областа на здравството, образовнието и социјалната служба кои ги дефинираа контурите на заедничката соработка. Со цел да се избегне долгата процедура и препраќањето од една во друга агенција, тие се согласија да ги обединат ресурсите (персоналот) односно да ги прераспределат професионалците во своите редови со цел да формираат мулти-агенциски тим. Секој професионалец имаше одговорност за својата работа пред својата матична агенција, но се обврза да работи според Заедничкиот протокол кој беше изготвен и ратификуван од страна на Управниот одбор. Работата на мултиагенцискиот тим ја организираше координатор од волонтерскиот сектор.

Мултиагенцискиот тим работеше според трипартитен договор со вклученост на волонтерскиот сектор. Со договорот беа поставени правилата за работа, како и распределбата на потребните ресурси. Социјалната и образовната служба имаа предвиден број на часови на работа во тимот, за разлика од поголемиот учинок што требаше да го даде здравствената служба со оглед на видот на проблемот. Сите три агенции придонесоа за покривање на режиските трошоци и платата на координаторот.

Клучни точки: Се истакнува улогата на волонтерската организација и нејзиното дејствување како координатор на интерагенциското работење на три државни агенции. Точно дефинираните улоги и одговорности на професионалците од различните агенции, како и протоколите за соработка придонесуваат за ефикасна мулти-агенциската работа. Мулти-агенциската проценка овозможува холистички пристап, а со тоа и посеопфатна, поточна и побрза проценка отколку во случај на фрагментираност на услугите. Професионалците треба да чувствуваат сигурност во однос на својот статус во рамките на сопствените агенции за да можат ефикасно да придонесуваат во мулти-агенциската соработка.

Извор: Atkinson et al, 2002

Лоша практика: Домување за сиромашни од урбани средини, Филипини

Една корпоративна фондација во соработка со коалиција на локални организации и невладиниот сектор се вклучија во иницијатива за лобирање кај Владата за имплементирање на мерки за домување на сиромашните од урбаните средини. Од корпоративната организација се очекуваше да обезбеди финансиски и други ресурси; од коалицијата да ја мобилизира локалната заедница, а од невладините организации да дадат поддршка и значење на иницијативата. Сепак, динамиката на напредокот и квалитетот на постигнатите резултати предизвикаа разочарување во фондацијата, иако членовите на коалицијата чувствуваа дека процесот за мобилизирање на поддршка нужно одзема многу време. Форумите кои се одржаа не доведоа до разрешување на несогласувањата. Соработката не продолжи, а корпоративниот актер најде друга локална организација за продолжување на иницијативата.

Клучни точки: Разликите во очекувањата, нејасните улоги и односи, како и недостатокот на механизми за решавање на конфликтни ситуации доведе до престанок на соработката пред да бидат постигнати нејзините цели. Иницијалниот оптимизам беше заменет со негативни стереотипи на двете страни.

Извор: Kalegaonkav&Brown, 2000

МЕЃУОПШТИНСКА СОРАБОТКА ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА: Национални и меѓународни искуства

**Прашања на кои можете да добиете одговор од
содржината на ова поглавје:**

1. Што претставува меѓуопштинската соработка?
2. Преку кои облици може да се реализира меѓуопштинската соработка?
3. Кои се придобивките од примената на меѓуопштинската соработка?
4. Кои се предизвиците од примената на меѓуопштинската соработка?
5. Какви се можностите за примена на меѓуопштинската соработка за достава на социјални услуги?

1. ШТО ПРЕТСТАВУВА МЕЃУОПШТИНСКАТА СОРАБОТКА?

Вршењето на своите надлежности, единиците на локалната самоуправа (ЕЛС) го темелат врз постоечките сопствени финансиски, човечки, стручни и технички ресурси и капацитети. Поседувањето на овие ресурси и капацитети претставува клучен предуслов за остварување на локалните надлежности како и за испорака на квалитетни јавни услуги на локално ниво. Во Република Македонија определен број на општини не се во состојба да овозможат нивните граѓани да ги почувствуваат придобивките кои што со себе ги носи децентрализацијата на централната власт.

Како резултат на симетричната децентрализација на надлежностите и асиметричната децентрализација на финансиите, човечки ресурсите и имотот, многу општини во Македонија се соочуваат со недоволни капацитети и ресурси за остварување на своите надлежности. За илустрација, од анализата на бројот на вработени лица во ЕЛС¹⁴ за 2010 год. може да се забележи дека една од поголемите општини во Македонија – општина Тетово- има 158 вработени додека една од најмалите општини – општина Росоман- има 6 вработени.

Во Македонија, разликата помеѓу општините е евидентна и во сферата на финансиските капацитети. За да поткрепиме оваа констатација, ги претставуваме буџетите за 2012 година на една од најмалите рурални општини – општина Могила (6.710 жители) кој што изнесува 96.202.573¹⁵ денари, додека за истиот период буџетот на општина Куманово (105.484 жители) изнесува 1.686.731.548¹⁶ денари.

И покрај евидентната разлика во човечките и финансиските ресурси, општините Тетово, Росоман, Куманово и Могила, како и останатите општини во Македонија, ги имаат истите надлежности.

Соочени со зголемен обем на надлежности како и со очекувањата на граѓаните дека децентрализацијата ќе доведе до поквалитетни услуги во разни области и дека ќе се овозможи одржлив локален развој, општините беа принудени да изнајдат механизми со помош на кои ќе одговорат на новонастанатите предизвици во отсуство на сопствени ресурси и капацитети. Искористувањето на формите на алтернативна испорака на услуги претставува најсоодветен одговор на овие предизвици.

¹⁴ „Адресар на општини во Република Македонија,, (2010), МЦМС, Скопје

¹⁵ Податоци од интернет: <http://mogila.gov.mk/web/budzeti/budget%202012-Mogila.pdf>

¹⁶ Податоци од интернет: <http://doc.kumanovo.gov.mk/sovet/sl20.pdf>

Иако меѓуопштинската соработка (МОС) како форма на алтернативна испорака на услуги во нашата земја беше традиционално недоволно позната и искористена, на почетоците од процесот на децентрализацијата таа стана еден од начините преку кој општините и нивните жители можеа да имаат придобивки од децентрализацијата.

Но, што поточно претставува МОС?

Меѓуопштинската соработка претставува механизам преку кој општините кои што соработуваат ги здружуваат своите ресурси и капацитети за вршење на своите надлежности. Исто така, општините кои располагаат со изградени капацитети можат да обезбедат остварување на надлежност или да придонесат за подобрување на квалитетот на услугите на друга партнерска општина.

Законот за локалната самоуправа¹⁷ од 2002 година овозможува општините да воспостават МОС. Сепак, слободно можеме да кажеме дека периодот по усвојување на овој закон во голема мерка се карактеризираше со неформална меѓуопштинска соработка.

Врз основа на меѓународните искуства, но и врз основа на искуствата здобиени од практичната примена на МОС од страна на општините, во 2009 година се усвои Законот за меѓуопштинска соработка¹⁸, со што Македонија стана прва земја од регионот која што со посебен закон ја уредува оваа материја.

МОС во Македонија се остварува на доброволна основа и за воспоставување на истата одлучуваат советите на сите општини вклучени во едно партнерство, со мнозинство гласови од вкупниот број на членови, а врз основа на предлог од страна на градоначалникот или од страна на член на советот на општината или пак по иницијатива покрената од најмалку 10% од избирачите на општината.

Финансирањето на МОС може се врши од повеќе извори, и тоа: од буџетите на партнерските општини, од донации и спонзорства од физички и правни лица, од Владата на РМ, од меѓународните донаторски организации, од други извори на приходи утврдени со закон и др.

Дијаграмот во продолжение графички ги прикажува шесте облици¹⁹ на МОС кои што можат да ги воспостават општините:

¹⁷ Законот за локалната самоуправа („Сл. Весник на РМ“, бр. 5/02), член 14 и 61

¹⁸ Закон за меѓуопштинска соработка („Сл. Весник на РМ“, бр. 79/09)

¹⁹ Закон за меѓуопштинска соработка („Сл. Весник на РМ“, бр. 79/09), член 9

Анализата (Иваноски и Даути, 2011) на практиките на МОС во Македонија кои што се воспоставија со стручна и финансиска помош обезбедена преку програмите за доделување на грантови УНДП покажува дека најчесто воспоставени облици на соработка се заедничките работни тела, комисиите и таканаречената „договорна“ соработка.

Примената на МОС ја наоѓаме во скоро сите надлежности на општините, но од 2006 година па до денес истата најчесто е користена во следните области: управување со даноци и такси, урбанистичко планирање и градење, заштита на животната средина и природата, локален економски развој, комунални дејности, социјална заштита и заштита на децата, инспекциски надзор, енергетска ефикасност и други.

Со цел да се приоритизираат областите кои што може и финансиски да се поддржат за воспоставување на МОС, Владата на РМ во 2010 година донесе Одлука за определување на дејностите од пошироко значење и интерес за кои ќе може да се издвојуваат финансиски средства за поттикнување на МОС, каде што помеѓу другите приоритети е наведена и социјалната заштита и заштита на децата, или поточно згрижувањето на социјално загрозените лица, домовите за згрижување, негата на стари лица, како и детските градинки.

Од аспект на бројот на надлежности кои што општините ги остваруваат преку МОС, доминантна е практиката на воспоставување на МОС во една област додека во помал обем се изразени практиките на истовремено воспоставување на МОС во повеќе области. Истовремено, праксата покажува дека поголемиот број на општини кои што воспоставиле МОС во една област истата ја прошируваат и во други области поради постигнување на позитивни резултати, како и поради остварување на економија на обем.

Но, кои се всушност главните придобивки за општините кои ја користат меѓуопштинската соработка за вршење на своите надлежности? Придобивките од МОС (Иваноски и Даути, 2011) се многубројни и истите може да се групираат во три групи, поточно:

■ **економски придобивки;**

- намалени трошоци за спроведување на одредена надлежност преку заемно обезбедување на јавните локални услуги и искористување на постоечките човечки, финансиски, информациско-технолошки и други ресурси и капацитети;
- зголемени изворни приходи на општините преку регистрација и ажурирање на базите на даночните обврзници, издавање на дозволи и др.;
- заштеда на финансиски средства заради оптимизирање на бројот на вработени, и
- намалени оперативни трошоци за испорака на услугите, и др.

■ **придобивки од остварувањето на надлежноста и подобрување на квалитетот на испорачаните услуги;**

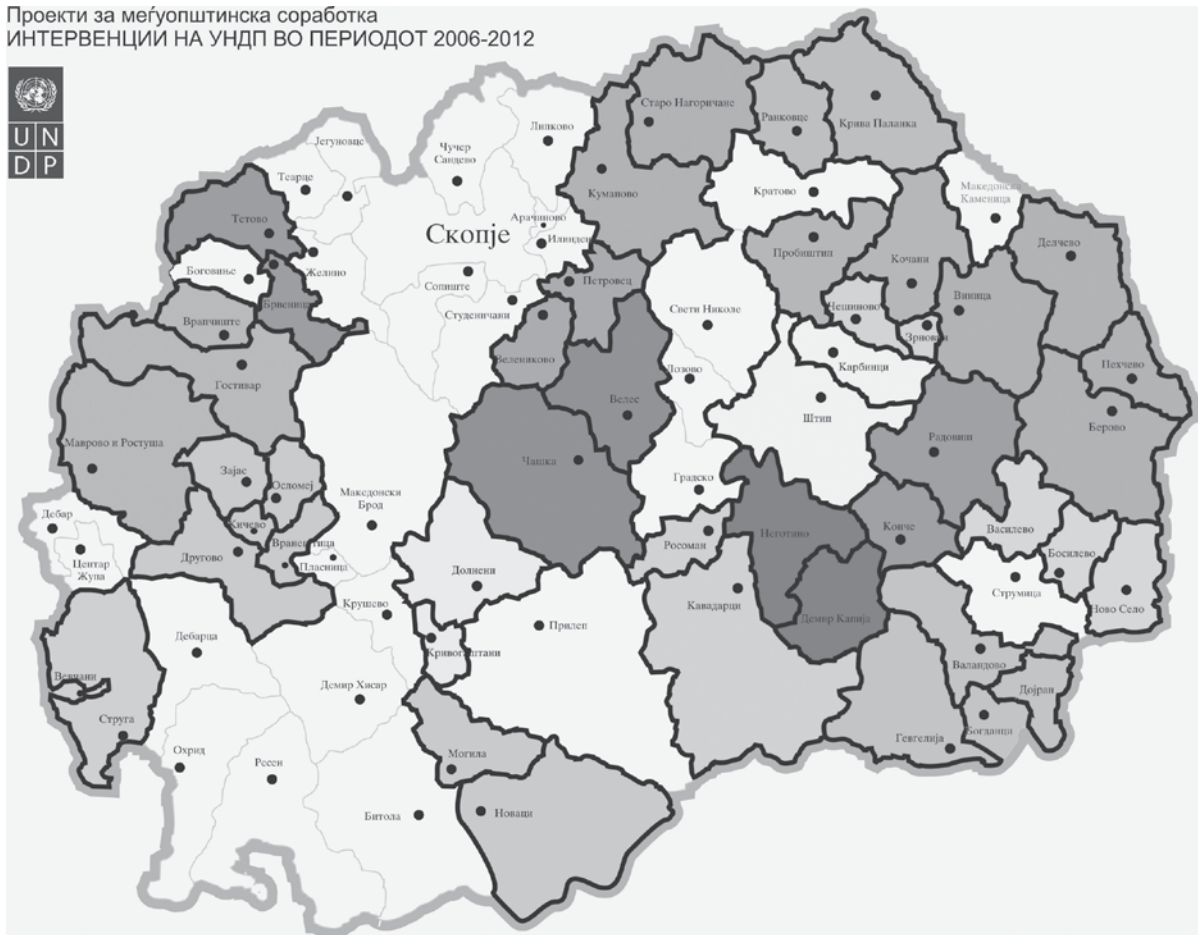
- изградени административни капацитети за исполнување на законскиот минимум во однос на потребниот број на вработени државни службеници за влез во втората фаза на фискалната децентрализација;
- зајакнати капацитети на општинската администрација за вршење на работните задачи и испорачување на квалитетни услуги;
- подобрена информатичка и комуникациска технологија и софтвер (особено бази на податоци по одредени надлежности на ЕЛС: даночни обврзници, нелегални градби, социјално загрозувани категории на граѓани, оператори за животна средина и др.);
- побрза испорака на услугите;
- подобрени просторни услови за работење на општинската администрација;
- зголемен обем на информации кои што корисниците на локално ниво може да ги добијат во својата општина;
- подготвени стратешки и плански документи по одредени области, и
- тесна специјализација на вработените вклучени во меѓуопштинските партнерства, која што непосредно се одразува на подобрување на квалитетот на испорачаните услуги и др.

■ **кохерентни придобивки;**

- зајакната свест на граѓаните за надлежностите на ЕЛС и за нивните права и обврски по поединечни области;
- потранспарентни општини и редуцирање на потенцијалните можности за корупција, особено со воведување на едно-шалтерскиот систем и системот за управување со документи ;
- воведување на унифицирани постапки согласно со закон и унифицирање на потребните обрасци за комуникација помеѓу службите во вклучените општини;
- отворени привремена работни места за невработените лица од територијата на партнерските општини;
- подобрена комуникација, соработка и размена на искуствата помеѓу партнерските општини како и помеѓу општините и институциите на централната власт;
- подобрување на меѓуетничките односи;
- општата промоција на општините како и зголемена видливост на истите, и
- зајакнати капацитети на општините за подготовка и имплементација на проекти и др.

Иако не се единствените, од погоренаведените податоци очигледни се придобивките што ги остваруваат општините кои воспоставуваат МОС. Овие придобивки се и главната причина зашто повеќе од 65% од единиците на локална самоуправа во Македонија имаат воспоставено најмалку една практика на меѓуопштинска соработка. Во продолжение ја претставуваме мапата на општини во Република Македонија кои во периодот од 2006 до 2012 година имаат споставено МОС со стручна и финансиска помош на УНДП и Министерството за локална самоуправа во рамките на неколкуте проектни интервенции во областа на МОС:

Проекти за меѓуопштинска соработка
ИНТЕРВЕНЦИИ НА УНДП ВО ПЕРИОДОТ 2006-2012

Токму во насока на предлагање на мерки со помош на кои ќе се намалат можностите за појавување на потенцијалните пречки во МОС, како и со цел да се унапреди општата состојба во оваа област, формирана е Владината комисија за следење и поттикнување на МОС. Во оваа 18члена Комисија, која што е формирана во 2010 година, членуваат претставниците од следните институции и организации:

- Министерство за локална самоуправа;
- Министерство за транспорт и врски;
- Министерство за труд и социјална политика;
- Министерство за култура;
- Министерство за животна средина и просторно планирање;
- Министерство за образование и наука;
- Министерство за финансии;
- Дирекцијата за заштита и спасување;
- Советите за развој на планските региони, и
- ЗЕЛС.

2. МЕЃУОПШТИНСКАТА СОРАБОТКА КАКО АЛАТКА ЗА ПОДОБРА ИСПОРАКА НА УСЛУГИ НА ЛОКАЛНО НИВО ВО ОБЛАСТА НА СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА

Во процесот на децентрализација, единиците на локалната самоуправа се соочија со низа предизвици во спроведувањето на социјалната заштита. Најчесто овие предизвици се лоцираат во недостатокот на стручни државни службеници и финансиски ресурси. Исто така, недостатокот на податоци за ранливите групи на граѓани и нивните специфични потреби, како и недоволната комуникација и соработка со институциите на централната власт одговорни за социјална заштита, влијаат врз спроведувањето на оваа децентрализирана надлежност.

Со цел да се надмине оваа состојба, општините ја препознаа меѓуопштинската соработка како алатка за економично администрирање на надлежноста и подобра испорака на услуги, што во голема мера се должи на намалените трошоци заради зголемената економија на обем, но и на оптималното користење на човечките ресурси.

2.1. Национални искуства

Согледувајќи ги предизвиците, но и вредностите на меѓуопштинската соработка, во 2010 година се воспоставија три партнерства во областа на социјалната заштита помеѓу општините (1) Гевгелија и Дојран, (2) Босилово, Василево и Ново Село и (3) Зајас и Осломеј.

Пред воспоставувањето на меѓуопштинската соработка, партнерските општини не располагаа со соодветен кадар посветен на спроведувањето на социјалната заштита.

Освен во општина Гевгелија, каде социјалната заштита беше дел од Стратешкиот план (2006-2009), во останатите општини недостатокот на кадар резултираше со недостаток на програми за потребите на граѓаните од областа на социјалната заштита. Со тоа, општините не ги исполнуваа законските обврски и не располагаа со податоци за целните групи и нивните специфични потреби. Всушност, може слободно да се каже дека општините се соочуваа со предизвикот да ја спроведуваат социјалната заштита како децентрализирана надлежност. Исто така, соработката со институциите од централната власт во имплементирањето на активностите од областа на социјалната заштита беа на незадоволително ниво.

Искористувајќи ја законската можност, но и воочувајќи ја потребата од заедничко решавање на прашањата од областа на социјалната заштита, општините Гевгелија и Дојран воспоставија меѓуопштинска соработка преку формирање на заедничко работно тело, додека, пак, општините Василево – Босилово – Ново Село и Зајас – Осломеј воспоставија заедничка комисија. Заедничкото работно тело и комисија се облици на меѓуопштинска соработка во чии рамки се разгледуваат прашања и се иницира донесување, од страна на органите на општините, на одлуки кои се од заеднички интерес за остварувањето на надлежностите на општините. Тие, исто така, се формираат и за размена на искуства и остварување на стручна соработка на општинските администрации при остварувањето на надлежностите на општините.

Работните тела и комисии во споменатите партнерства беа составени од претставници од општинските администрации и од претставник од центрите за социјална работа, надлежни за спроведување на социјалната заштита на територијата на партнерските општини.

Овие видови на меѓуопштинска соработка се воспоставија со стручна и финансиска поддршка од проектот на УНДП насловен како „Меѓуопштинска соработка за подобра испорака на услуги и пристап кон ЕУ“. Шестмесечниот период и финансиските средства обезбедени од УНДП беа предвидени за спроведување на иницијални активности неопходни за администрирање на надлежноста. Имајќи го предвид периодот на поддршка, општините се одлучија своите активности да ги фокусираат на неколку целни групи кои имаат потреба од социјална заштита.

Имено, заедничката комисија на општините Зајас и Осломеј во непосредна соработка со меѓуопштинскиот

Центар за социјална работа од Кичево ги определија децата до 6 години на кои им е неопходна социјална заштита и старите лица без семејна грижа како приоритетни целни групи. Во идентификувањето на целните групи во овие општини активно учество зедеа и месните заедници. При тоа беа идентификувани 34 стари лица без семејна грижа и 12 лица со посебни потреби над 26 години.

Во рамките на партнерството на општините Босилово, Василево и Ново Село, беа формирани три тимови за регистрација со цел да ги идентификуваат лицата кои имаат потреба од социјална заштита. Тимовите составени од претставник на заедничката комисија и надворешно ангажирани лица во период од два месеци успешно регистрираа вкупно 587 стари лица без семејна грижа, 90 лица со ментална попреченост, 235 лица со телесна попреченост, 43 лица со ментална и телесна попреченост, како и 52 самохрани родители. Вкупно идентификуваните 1007 социјално ранливи граѓани претставуваат 2,6% од вкупното население во трите општини.

Заедничкото работно тело на општините Гевгелија и Дојран за истражување, анализа и мапирање на основните социјални проблеми на територијата на двете општини ангажираа две лица од општина Гевгелија и едно лице од општина Дојран. Во период од 4 месеци беа регистрирани 32 лица зависници од дрога, 48 стари лица без семејна грижа и 36 лица со посебни потреби над 26 години.

Во сите три партнерства, заедничката комисија/работно тело спроведуваше и кампањи за информирање на граѓаните за процесот на регистрација на ранливите групи, како и за подигнување на свеста кај одредени групи на ранливи категории за нивните права кои произлегуваат од системот на социјална заштита.

Со оглед на тоа дека станува збор за нови активности за кои е потребно и одредено експертско знаење, во сите три партнерства беа ангажирани надворешни стручни лица кои ги подучуваа членовите на заедничката комисија/работно тело за спроведување на анализите и подготвување на програмите.

Преку работилници организирани со Заводот за социјални дејности, заедничките комисији/работни тела изработија евидентни листови за евидентирање на целните групи и нивните потреби. Собраните податоци од терен за соодветните целни групи беа внесени во заедничките бази на податоци на партнерските општини кои тие ги обезбедија преку заедничка јавна набавка. Со цел да се обезбеди компатибилност со севкупниот систем на социјална заштита, евидентните листови и базите на податоци се целосно конзистентни со начинот на евиденција и националната база на податоци за лицата кои имаат потреба од социјална заштита. Ваквиот пристап ќе овозможи размена на информации помеѓу двете нивоа на власта во доменот на социјалната заштита и во градењето на националните и локалните јавни политики базирани на реални потреби.

За утврдување на мерките кои ќе одговорат на потребите на целните групи, заедничките комисији/работни тела организираа работилници со претставниците на релевантните локални и национални институции и засегнатите категории на граѓани на кои им е неопходна социјалната заштита. Мерките утврдени на работилниците низ партиципативен пристап беа вградени во програмите за задоволување на потребите на граѓаните во областа на социјалната заштита на партнерските општини.

Заедничките комисији/работни тела како облик на меѓуопштинска соработка беа воспоставени во согласност со Законот за меѓуопштинска соработка и врз основа на донесени одлуки на мнозинството на членови на советите во партнерските општини. Подготвените програми за потребите на граѓаните од областа на социјалната заштита се во согласност со Националната програма за развој на социјалната заштита, за што Министерството за труд и социјална политика даде позитивно мислење.

За да се приближат услугите до граѓаните во општина Дојран, во соработка со Меѓуопштинскиот центар за социјална работа од Гевгелија се обезбеди присуство на одговорно лице од Центарот во определен термин во општинските простории.

Придобивките од воспоставената меѓуопштинска соработка во областа на социјалната заштита може да се сумираат во следниве точки:

- ефективно градење на капацитетите на локалните администрации (знаења, вештини, методолошки пристап, база на податоци);
- спроведување на социјалната заштита како децентрализирана надлежност и исполнување на законските обврски за донесување на програми за задоволување на потребите на граѓаните од областа на социјалната заштита;
- идентификување на ранливите групи граѓани и нивните специфични потреби од социјална заштита, и

- ефективна комуникација и соработка помеѓу двете нивоа на власта при спроведувањето на системот на социјална заштита.

Покрај заедничкото работно тело и комисија, другите облици на МОС кои произлегуваат од Законот, а се применливи во областа на социјалната заштита во форма на заеднички јавни установи, се заедничките дневни центри, меѓуопштинските регионални домови за стари лица, итн.

Исто така, може да се искористи и обликот здружување на материјални и финансиски средства на партнерските општини, кои доколку се доделат на стручни здруженија на граѓани, би се користеле за испорака на услуги до крајните корисници – лицата изложени на социјален ризик.

Во делот на администрирањето на социјалната заштита како локална надлежност, меѓуопштинската соработка може да најде своја примена и преку формирање на заеднички одделенија и сектори кои би ја спроведувале надлежноста за сите партнерски општини. Таканаречената „купо-продажна“ меѓуопштинска соработка, исто така, може да придонесе за администрирање на надлежноста, но и за испорака на услугите до граѓаните.

Досега, овие форми на соработка во доменот на социјалната заштита не се применети во Република Македонија.

2.2. Меѓународни искуства

Во продолжение на ова поглавје, накратко ќе претставиме три меѓународни искуства на меѓуопштинска соработка во областа на социјалната заштита од Естонија, Ерменија и Бугарија. За потребите на овој Прирачник, трите искуства беа избрани поради две причини; имено, поради тоа што истите претставуваат МОС во различни социјални категории и поради тоа што истите во себе вградуваат повеќе специфики од концептот на меѓуопштинска соработка кој што накратко е претставен во првиот дел од ова поглавје.

Центар за социјален развој на Võrumaa – Естонија

Со цел да се зајакне социјалната работа во рамките на округот, како резултат на соработката меѓу општините од округот, окружната власт и здружението на општини од округот Võrumaa, во 1997 год. беше основан Центарот за социјален развој на Võrumaa. Главната задача на овој центар е да им помогне на општините во областа на социјалната политика и работа, поточно во:

- обуката на вработените во општините;
- обезбедувањето на совети и консултантски услуги;
- обезбедувањето на информации;
- развивањето на проекти, и
- прибирање на финансиски средства и др.

Центарот е регистриран коко независна невладина организација во форма на фондација каде што одлуките ги носи Генералното собрание, во кое членуваат сите основачи. Седум члениот одбор се избира од страна на Генералното собрание. Основањето на Центарот беше финансирано од придонесот на 12 од вкупно 14 општини во округот (4 ЕК по жител), окружната власт, како и од донација од Министерство за социјална работа на Данска. За спроведување на своите активности, Центарот прибира и надворешни финансиски средства преку аплицирање за проекти и фондови на ЕУ.

Бројот од тројца првично вработени во Центарот (експерт за социјална политика и социјална работа, експерт за социјална администрација и административен работник) со текот на времето се зголемуваше според потребата и обемот на работа во истиот.

Како главни причини за успешното функционирање на Центарот се истакнува директната вклученост и активното учество на сите релевантни чинители од сферата на социјалната работа уште од самото основање на Центарот.

Унија на општини Муш – Ерменија

Иницијативата за основање на Унија на општини потекна од Министерството за територијална администрација на Република Ерменија. Иако, првично беше предложено соработката да се воспостави помеѓу градот Апаран и 11 други општини, тековната формална соработка е воспоставена помеѓу овој град и 5 други општини.

Освен во заедничкото водење на детска градинка и уметничко училиште, оваа повеќенаменска меѓуопштинска соработка, функционира и во администрирањето на локалните даноци, одржувањето на општинските и меѓуопштинските патишта, како и во заедничкото одржување на системите за водоснабдување и наводнување на територијата на партнерските општини.

Во детската градина се згрижуваат децата од сите општини - членки на Унијата во текот на целата година. Оперативните трошоци на заедничката градинка ги делат општините членки и семејствата. Општините се одговорни за општата организација (ангажирање и плаќање на вработените) и одржувањето (на пр. греење во зима) на градинката за што трошоците ги делат врз основа на бројот на деца од секоја општина што одат на училиште. Семејствата на децата плаќаат месечен надомест за храната.

Главните причини за успешното функционирање на заедничката градинка се вклученоста и чувството на сопственост на членките на Унијата, посредната стручна и финансиска помош од централната власт, како и јасната законска рамка.

Дневен центар за нега на деца со посебни потреби – Сандански, Република Бугарија

Центарот за нега на деца со посебни потреби во Сандански е основан како јавна институција, која што првично згрижувала деца само од Сандански, а со текот на времето услугите на Центарот почнале да ги користат и другите две соседни општини.

Тековното работење на Центарот се финансира од субвенциите од државниот буџет, од буџетите на општините кои што ги користат услугите на истиот, од програмите на ЕУ, од проекти кои што се спроведуваат во партнерство со невладините организации итн. Центарот нуди спектар на социјални услуги – социјални и правни консултантски услуги, образование и професионална обука и ориентација, подготовка и реализација на индивидуални програми засоцијална интеграција на лицата со хендикеп итн. При спроведувањето на различните активности, Центарот активно соработува со Бугарското здружение на лица со посебни потреби (канцеларија Благоевград), кое обезбедува многу искуства, знаење и иновативни методи за третман на децата како и со Здружението на родители на децата кои што престојуваат во Центарот, кое што управува со проекти фокусирани главно на музика, уметност и часови по спорт.

Како главни причини за успешното функционирање на овој Центар се наведуваат: одличната соработка меѓу општините и невладините организации, максималната искористеност на нивното знаење и искуство, силната вклученост на родителите, искористувањето на нови методи на терапија и учење, вклученоста на децата кои го посетуваат Центарот во државните училишта, итн.

СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ ВО СОЦИЈАЛНАТА ЗАШТИТА: Изработка и имплементација на локални стратешки програми

Прашања на кои можете да добиете одговор од содржината на ова поглавје:

1. Што е стратешко планирање и зошто ѝ е потребно на секоја општина?
2. Кои локални актери би требало да бидат вклучени во стратешкото планирање?
3. Низ кои фази се одвива процесот на изработка на стратешки план?
4. Што треба да содржи еден стратешки план?
5. Што треба да содржи еден акционен план?

1. ПОИМ ЗА СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ

Целокупниот процес на развој на социјалните услуги за ранливите групи население преку модалитетите на мултисекторската и/или меѓуопштинската соработка, за кои се говореше претходно, нема да вроди со плод доколку истиот не е составен дел од еден поширок процес на стратешко планирање, кој треба да се спроведува заради одржлив и долгорочен развој на социјалната заштита на локално ниво.

Стратешкото планирање е систематски и формално документиран процес преку кој се утврдуваат главните правци на дејствување и развој на долг рок, врз основа на преточување на посакуваната визија во јасно дефинирани цели и задачи, како и врз основа на план за реализација на истите.

Стратешкиот план е всушност крајниот производ од процесот на стратешкото планирање. Тој претставува плански документ на општината, кој содржи одреден број на стратешки цели. Тој обезбедува насоки за развој на активностите на општината во одреден временски период (обично 3-5 години) и го одредува правецот, приоритетите, мерките и одговорности за спроведување. Тој се фокусира на дејствувањето, односно врз основа на него се работи на имплементацијата на целите.

2. КАРАКТЕРИСТИКИ И НАЧИН НА ИЗРАБОТКА НА СТРАТЕШКИОТ ПЛАН

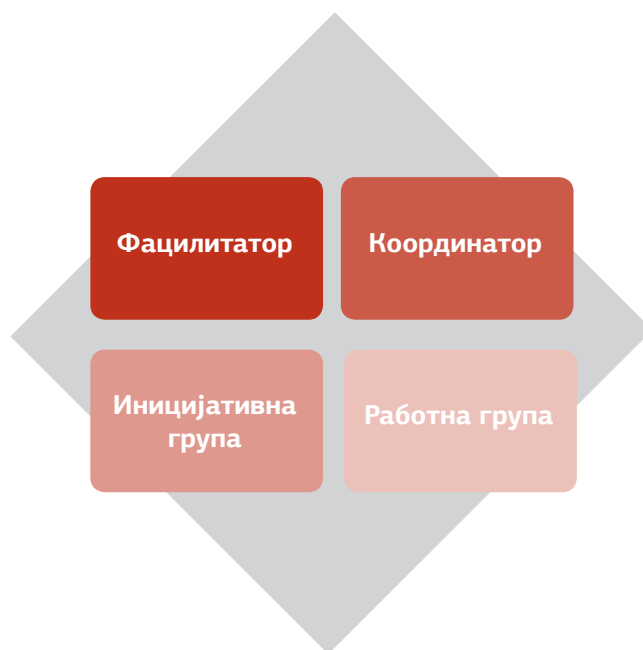
Еден квалитетен стратешки план треба да ги има следните **карактеристики**:

Стратешкиот план најчесто се подготвува во рок од неколку месеци, но сепак времетраењето на изработката на стратешкиот план најчесто зависи од процесите кои истиот ќе ги опфаќа и сложеноста на активностите кои се предвидени со него. Изработката на стратешкиот план вклучува неколку посебни активности - **фази**:

Подготовка	■ почетна работилница и формирање на работни групи за насочување на процесот
Собирање/ Анализа на податоци	■ собирање и анализа на податоци
Развивање на стратегија	■ развоја на визија, цели и акциони планови
Комплетирање	■ на крајот на документот одобрување од страна на градоначалникот и Советот на општината, по што следува имплементација

Кој сè би треба да биде вклучен во процесот на изработка на стратешкиот план?

3. ПРОЦЕС НА ИЗРАБОТКА НА СТРАТЕШКИ ПЛАН

На почетокот на процесот на сите учесници треба да им биде јасно за каков вид на документ станува збор. Постојат три главни делови од кои е составен еден стратешки план:

- 1) **Анализа** (Каде сме сега?)
- 2) **Цели** (Каде сакаме да одиме?) и
- 3) **Акционен план**, кој дава преглед на процесот на имплементација (Како ќе се стигне до таму?).

Исто така, при изработката на стратешкиот план треба да се имаат предвид две клучни работи: прво, стратешкиот план ќе биде појасен ако вклучува опис на процесот на изготвување и, второ, тој треба да биде краток и едноставен, а повеќе детални материјали треба да бидат ставени во анексите.

Процесот на изработка на еден стратешки план минува низ повеќе фази:

I Подготовка

Фаза 1 – Започнување на процесот – формирање на група

Активности:

1. Обрзување за изработка на стратешки план (стратегија) од страна на Градоначалникот и Советот на општината.
2. Одредување на соодветен кандидат за улогата на координатор и консултант на Градоначалникот на општината. Координаторот треба да биде поддржан од страна на тимот на клучни луѓе во општината, кои имаат активна улога во процесот.
3. Одредување на клучните засегнати страни.
4. Одржување на почетна работилница за да се објасни целта на клучните засегнати страни, вредноста и методологијата на стратешко планирање, можната содржина на стратегијата и процесот на нејзино донесување. Работилницата треба да ја води некој со искуство во областа на општинското стратешко планирање, со помош на фасилитатор.
5. И на крајот, многу е важно да се обезбеди обука за членовите на работната група на тема стратешко планирање. Оваа активност треба да започне во првиот месец, а да продолжи во текот на целиот процес. Можеби ќе биде потребно да се ангажираат надворешни консултанти или обучувачи.

II Собирање / Анализа на податоци

Фаза 2 – Собирање на информации

Активности:

1. Одредување на проектни задачи (опис на работните задачи кои вклучуваат собирање на информации и доделување на задачи за собирање на информации од страна на работните групи).
2. Состанок на работните групи за да ги распределат задачите за собирање на информации на сите членови.
3. Членовите на работните групи собираат информации (со помош на работните групи, координаторот и фасилитаторот).
4. Потребно е да се соберат информации за потребните обуки и градењето на капацитетите во организации како што е општината, која има клучна улога во развојот на стратегијата, особено бидејќи тие треба да бидат наведени во стратешкиот план. Општините треба да ги утврдат потребите преку внатрешни работни групи.
5. Потребно е да се утврди (доколку е потребно) дали големите компании во општината се подготвени да обезбедат ресурси за да се развие стратегијата.
6. Иницијативната и работната група информираат за можните извори на финансирање.

Фаза 3 – Анализа на информациите, вклучувајќи и SWOT анализа

Активности:

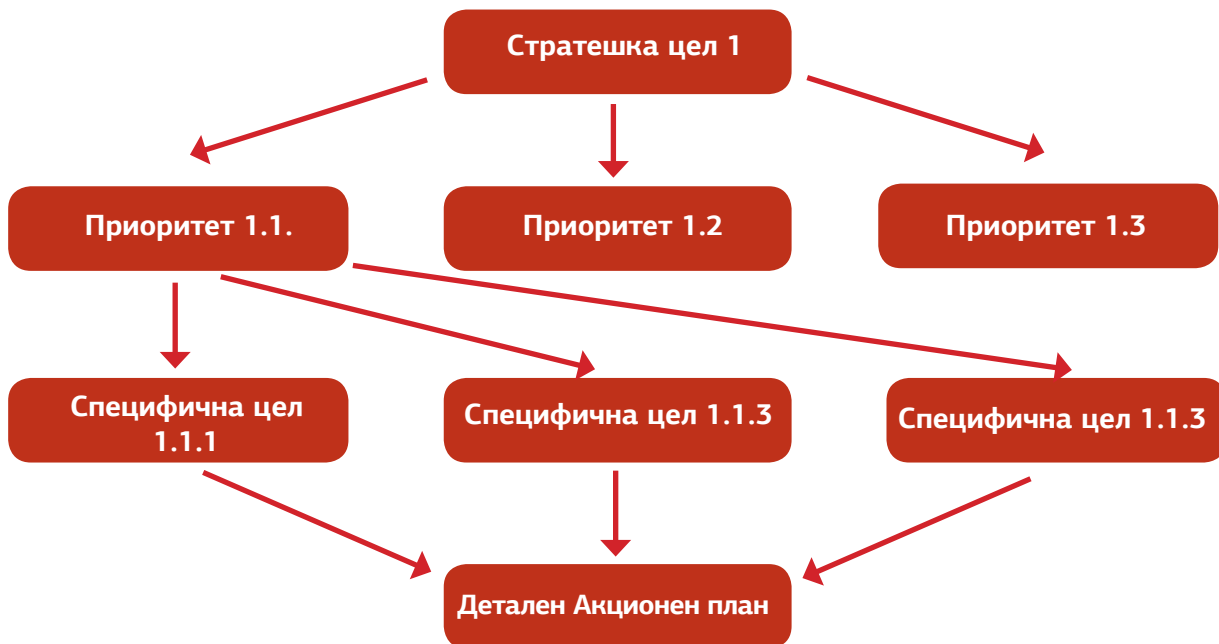
1. Секоја работна група повторно се состанува за да ги анализира податоците и да го изработи делот од стратегијата кој се однесува на информациите, кој е релевантен за нивната група. Како дел од овој процес, ако е можно, потребно е да се побараат совети од надворешни експерти во одредени сектори, за сложените технички и политички прашања кои би можеле да бидат релевантни за стратегијата.

- Сите работни групи (или некои членови) имаат заеднички состанок за комплетирање на делот од стратегијата кој се однесува на информациите. Ова е во суштина краток преглед на целокупниот дел од информациите кои ќе се појават во прилог на стратегијата. Информативниот дел во главниот текст на стратегијата треба да биде многу краток, можеби 5 или 6 страници, и да содржи клучни факти и проблеми. Покрај тоа треба да се наведат главните прашања/проблеми, кои ќе произлезат од SWOT анализата (анализата на силните страни, слабостите, можностите и ризиците во процесот на стратешко планирање).

III. Развивање на стратегијата

Во оваа фаза започнува изработката на вистинскиот стратешки документ, врз основа на информациите и анализата на информативните делови. Јадрото на стратегијата го сочинуваат низа на цели, кои стануваат сè подетални, и на крајот прераснуваат во детален акционен план. Постојат три нивоа на цели: стратешки цели, приоритети и конкретни цели (пример за начинот на кој треба да се постават стратешките цели и насоки е даден во Прилог 4).

Колку што е можно, приоритетите и конкретните цели во рамките на секоја стратешка цел треба да ги дополнуваат и поддржуваат приоритетите содржани во стратешките цели. Хиерархиската структура на трите нивоа на цели може најдобро да се илустрира на следниов графички приказ:

Успешниот стратешки план во голема мера зависи од успешното поставување на целите. Оттука, се поставува прашањето: Какви треба да бидат целите?

Конзистентни	Релевантни	Реални	Специфични
Сите стратешки цели, приоритети и специфични цели мора да бидат усогласени. Ова е задача која треба да ја заврши иницијативната група по средбата на работните групи-бидејќи работните групи имаат комплетна слика	Целите мора да бидат релевантни за ситуацијата. Тие мора да претставуваат начин за решавање на прашањата и проблемите во оваа област, а не да се поставуваат од други причини. Ова значи дека приоритетите и целите треба да произлезат од она што се наоѓа во информативниот дел од стратегијата	Сите цели мора да бидат реални, во смисла дека нивното спроведување мора да биде изводливо.	Целите треба да бидат доволно јасни, такашто може да се утврди дали тие се вистинити

Како примери за стратешки цели би можеле да се наведат следниве:

- подобрување на идентификувањето и дефинирањето на социјалните потреби на граѓаните;
- развој на социјални услуги кои го поддржуваат животот во заедницата - дневни центри за лица со посебни потреби, домашна нега и помош, згрижување;
- поодобрување на процесот на информирање на граѓаните за различните програми за социјална заштита, и
- развој на посебни програми за интеграција на маргинализираните групи (Роми, деца без родители и родителска грижа и др).

Како примери за конкретни цели би можеле да се наведат следниве:

- развивање на партнерства за развој и имплементација на програми за спречување на ризичното однесување кај младите луѓе;
- поддршка за решавање на проблемите за прифаќање и заштита на жртвите на семејно насилство;
- развивање на партнерства во локалната заедница, со цел да се промовира и да се обезбеди пристап до квалитетно образование за сите (едукација на родителите и наставниците, креирање на волонтерска мрежа на родители, прифаќање на иновативни форми на образование, итн.), и
- формирање на советувалиште за брак и семејство.

Фаза 4 – Визија и формулирање на стратешки цели

Активности:

1. Организирање на работилница за сите групи заедно каде учесниците преку бура на идеи (“бреинсторминг”) ја формулираат визијата, а потоа ги идентификуваат важните прашања што ќе се најдат во стратешките цели.

2. Работните групи ги обликуваат стратешките цели. Почетна точка е визијата, а идеите за стратешките цели се утврдуваат за време на работилницата. Секоја работна група треба да ги разгледа сите стратешки цели.

Фаза 5 – Дефинирање на приоритети

Активности:

1. Секоја работна група дава нацрт на приоритети.
2. Фацилитаторот и координаторот треба да утврдат дали приоритетите навистина се однесуваат на прашањата кои се дадени во информативниот дел на стратегијата и во стратешките приоритети.

Фаза 6 – Дефинирање на конкретни цели

Активности:

1. Градоначалникот, координаторот, фацилитаторот треба да ги поделат договорените приоритети на работните групи со цел да се изготват стратешки цели за некои од приоритетите.
2. На заедничката средба на работната група се постигнува договор за финалната листа на приоритети.
3. Координаторот (со поддршка на работната група), изработува нацрт на стратешкиот документ, кој е составен од информативниот дел и од анализа на стратешките цели, приоритетите и конкретните цели.
4. Во тек на овој процес, се вршат неформални консултации со клучните засегнати страни за да се обезбеди сигурност дека она што е направено е во ред и дека нема да се оспори последната форма во која е изработена стратегијата.

Фаза 7 – Изработка на детален акционен план со трошоци

Акциониот план е најважниот дел од стратешкиот документ во практична смисла, бидејќи тој претставува основа за имплементација на стратегијата. Тој треба да произлезе од анализата и целите и треба да биде насочен кон остварување на целите. Акциониот план дава одговор на прашањето “Што ние би требало да направиме?”. Но, доколку тој се сведува само на тоа, тогаш би претставувал само листа на желби или потреби. Затоа, тој треба да даде одговори и на некои дополнителни прашања, како што се “Кои ресурси се потребни и како ќе се набават?” и “Кој ќе ја заврши работата?”. Акциониот план содржи: временска рамка, ресурси, извори на финансирање, трошоци, индикатори за мерење на успешноста, како и носители на имплементацијата на сите поединечни активности потребни за реализација на поставените цели од стратешкиот план.

Процесот на изработка на акциониот план се состои од три фази:

- 1. Класификација** - Класификација на активностите кои ќе се имплементираат и финансираат: активности кои ги финансира и спроведува општината; активности кои ги финансираат и имплементираат и други локални чинители; активности имплементирани од страна на локалните актери (општините/други заинтересирани групи), кои ги финансираат државните органи или од меѓународни извори; активности на државните органи кои ги финансираат државните извори во општината; општи национални политики (на пример, даночни политики), препораки за дејствување на ниво на држава.
- 2. Одредување на приоритети**- За да се одредат приоритетите потребно е да се воспостават одредени критериуми. Клучното прашање кое треба да се постави е “Дали предложената активност се вклопува во било која конкретна цел во стратегијата?”

3. Изработка на акциониот план - Акциониот план се изработува во форма на табела која е дадена во Прилог 5 од овој Прирачник.

Елементи од кои се состои акциониот план се:

Активност

- Активноста мора да биде некаков финансиран проект (Пр. Отварање Дневен центар).

Планирани резултати

- Ако нема релевантна специфична цел, активноста се исклучува.

Временска рамка

- Кога активноста ќе заврши.

Кој е одговорен?

- Определување на поединците и организираниите одговорни за споредување на одговорноста.

Извори на финансирање

- Кои се изворните финансирања.

Трошоци

- Реална проценка на трошоците.

Фаза 8 – Завршување на стратешкиот план (стратегијата)²⁰

Активности:

1. Проверка дали некои елементи недостасуваат во стратегијата.
2. Пишување на краток преглед на активности (задача на координаторот).
3. Одобрување на стратегијата за мониторинг и имплементација.
4. Координаторот, фацитаторот и останатите учесници проверуваат дали стратегијата е реална со помош на користење на следниве прашања - Дали е ова можно? Дали е ова доволно јасно? Како ќе знаеме кога ова сме го постигнале? Дали имаме расположливи ресурси?
5. Стратегијата треба да биде одобрена и да оди на Општинското собрание со цел да се осигура легитимноста на демократски начин.

Важно е да се напомене дека локалните институции имаат голема улога во развивање на сите овие фази. Не смее да се забораваат претставниците од образование, вработување, здравство кои треба да бидат вклучени во сите фази од процесот на изработка на стратешкиот план.

²⁰ Комплетна структура на стратешкиот план Прилог 3

Мониторинг, имплементација и ревизија на стратегијата

Креирањето на стратегијата не го означува крајот на процесот. Потребно е да се провери дали стратегијата всушност, може да се спроведе. Откако стратегијата ќе биде одобрена, низ процесот на мониторинг и имплементација потребно е да се провери дали стратегијата навистина се спроведува. Овој процес води кон ревидирање на стратегијата, која ќе биде спроведена на годишно ниво.

Планот по кој се спроведува овој процес се состои од:

- **Формирање на група за следење (мониторинг)**
Таа треба да вклучува лица кои ќе учествуваат во спроведувањето на стратегијата и претставници на работните групи – особено лица надвор од организацијата на општинската власт – од областа на здравството, образованието и вработувањето.
- **Креирање на информативна база на податоци –**
Координаторот треба да подготви листа на сите проекти/активности (врз основа на акциониот план) и да обезбеди информации за групата за следење (мониторинг) за тоа како точно напредува секоја активност/проект. Информациите треба да бидат редовно ажурирани бидејќи истите ќе претставуваат основа за изработка на извештаи на групата за следење (мониторинг).
- **Контрола на имплементацијата на стратегијата од страна на групата за следење (мониторинг)**
Оваа фаза треба да започне веднаш по одобрувањето на стратегијата за да може евентуалната ревизија да започне многу порано. Групата за следење (мониторинг) би требало да се состанува најмалку секои три месеци заради следење (мониторинг на напредокот (со користење на информации од базата на податоци) и да утврди дали се преземени корективни мерки. Ова може да значи, на пример, замена на проекти кои не се започнати или забрзување на оние проекти кои веќе доцнат со имплементација.
- **Ревизија на стратегијата**
Секои 3 до 5 години потребно е да се направи комплетна ревизија. Ова би значело минување низ сите фази на процесот, иако самото постоење на стратегија го поедноставува процесот кој бил бил покомплексен доколку стратегијата би се пишувала за прв пат.

4. СТРУКТУРА НА СТРАТЕШКИОТ ПЛАН

Како финален производ од целокупниот процес на стратешко планирање, кој се одвива по горенаведените фази, се добива документ – стратешки план, кој треба да ја има следната **структура**:

- 1. Краток преглед на активностите** – максимум две страни, кои се пишуваат кога ќе се заврши со останатиот дел од документот.
- 2. Вовед** – зошто е стратегијата потребна, за каков процес станува збор.
- 3. Профил на општината** – краток преглед на собраните клучни информации. Дополнителните информации би требало да се додадат во прилог. Во овој дел би требало да се наведат информации од типот на:
 - *Основни кратки информации за општината* – локација, клима, комуникација, инфраструктура.
 - *Демографски податоци, број на жители*: треба да бидат ставени во табели (поделени по години, возраст, пол, етничка припадност, образование, локални заедници); во овој дел се врши споредба на ситуацијата во регионот и земјата; се наведуваат и промените кои настанале со текот на времето - во споредба со ситуацијата од пред 5-10 години; се внесуваат податоци за големината на домаќинствата и приходите, стандардот на живеење, платите, трошоците на живеење, промените со текот на времето и се дава споредба со податоците од другите општини во Македонија (исто така дадени во табеларен приказ).
 - *Не/вработеност*: најголем дел од овие податоци, исто така, ќе бидат дадени во табели - вработување по стопански сектори, сопственост на работодавачот, големина на претпријатијата (на пример, јавни,

приватни). Невработеноста треба да се подели според возраста, полот и степенот на образование во општината. Треба да се опфатат и промените кои настанале со текот на времето - на пример, треба да се посвети внимание на состојбата пред 5 или 10 години, во споредба со ситуацијата денес во регионот и земјата.

■ *Образование/здравство/социјални прашања*

- 4. Проблеми во текот на собирањето на информациите**
- 5. Резултати од SWOT анализата (анализа на јаки страни, слаби страни, можности и закани)**
- 6. Визија, цели, мисија**
- 7. Акционен план – во табеларен приказ**
- 8. Опис на процесот на имплементација**
- 9. Прилози**

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1: Листа на установи од областа на социјалната заштита со информации за контакт

Назив	Град	Адреса	Телефон за контакт	e-mail
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Берово	ул. „Младински кеј“ бр.2-а	033/470-641	jumcsrBerovo@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Битола	ул. „Населба Карпош“ б.б.	047/241-426	jumcsrBitola@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Македонски Брод	ул. „Маршал Тито“ бр.9	045/274-137	jumcsrMakedonskiBrod@mtsp.gov.mk
ЈУ Центар за социјална работа	Виница	ул. „Страшо Пинџур“ бр.5	033/361-305	jucsrVinica@mtsp.gov.mk
ЈУ Центар за социјална работа	Валандово	ул. „Никола Карев“ бр. 24	034/382-008	jucsrValandovo@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Гевгелија	ул. „Маршал Тито“ б.б.	034/211-991	jumcsrGevgelija@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Гостивар	ул. „ Мајор Чеде Филиповски“ бр.19	042/217-645; 042/213-431	jumcsrGostivar@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Дебар	ул. „Атанас Илиќ“ б.б.	046/838-170; 046-831-400	jumcsrDebar@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Делчево	ул. „ Орце Николов“ б.б.	033/410-300, 033/411 -736	jumcsrDelcevo@mtsp.gov.mk
ЈУ Центар за социјална работа	Демир Хисар	ул. „Маршал Тито“ б.б.	047/276-751	jucsrDemirHisar@mtsp.gov.mk
ЈУ Центар за социјална работа	Крушево	ул. „Нико Доага“ б.б.	048 477-739	jucsrKrushevo@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Куманово	ул. „Тодор Велков“ бр.4	031/438-160; 031/438-170	jumcsrKumanovo@mtsp.gov.mk

Назив	Град	Адреса	Телефон за контакт	e-mail
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	К.Паланка	ул.„Никола Тесла“ б.б.	031/372-245; 031/375-200	jumcsrKrivaPalanka@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Кочани	ул. „ Гоце Делчев“ б.б.	033 274 139; 033 274 141	jumcsrKocani@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Кичево	ул. „ Санде Штерјоски“ б.б.	045/225-326	jumcsrKicevo@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Кавадарци	ул.„ЈНА“ бр.1.1	043/414-456	jumcsrKavadarci@mtsp.gov.mk
ЈУ Центар за социјална работа	Крагово	ул.„ГоцеДелчев“ б.б.	031/481-228	jucsrKratovo@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Неготино	ул.„Ацо Ацилиов“ б.б.	(043) 363-788 (043) 365-238	jumcsrNegotino@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Охрид	ул.„7ми Ноември“ бр. 282	046/260-707	jumcsrOhrid@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Прилеп	ул. „Стеван Апостоловски“ б.б.	048/424-595; 048/421-702	jumcsrPrilep@mtsp.gov.mk
ЈУ Центар за социјална работа	Пробиштип	ул.„Јордан Стојанов“ бр.1.6	032/483-127	jucsrProbistip@mtsp.gov.mk
ЈУ Центар а социјална работа	Ресен	ул. „Ленинова“ б.б.	047/451-419	jucsrResen@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Радовиш	ул. „22ри Октомври“ б.б.	032/635-601; 032-631-065	jumcsrRadovis@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа	Скопје	ул. „Никола Карев“ бр.1.5	02/ 3 297-700	jumcsrSkopje@mtsp.gov.mk

Назив	Град	Адреса	Телефон за контакт	e-mail
ЈУ Меѓоопштински центар за социјална работа	Струга	ул.„Димитар Влахов“ б.б.	046 786 976; 046 783 401	jumcsrStruga@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓоопштински центар за социјална работа	Струмица	ул.„Ленинова“ бр.84	034/325-401; 034/324-377	jumcsrStrumica@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓоопштински центар за социјална работа	Свети Николе	ул.„Велько Влаховиќ“ бр. 38 а	032/443-305; 032/444-456	jumcsrSvetiNikole@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓоопштински центар за социјална работа	Велес	ул.„Маршал Тито“ бр. 82/11	043/231-355; 043/322-167	jumcsrVeles@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓоопштински центар за социјална работа	Тетово	ул.„121“ бр.2	044/331-575	jumcsrTetovo@mtsp.gov.mk
ЈУ Меѓоопштински центар за социјална работа	Штип	ул.„Партизанска“ бр.31 а	032/385 031	jumcsrShtip@mtsp.gov.mk
ЈУ Завод за социјални дејности	Скопје	ул. „11тиОктомври“ бр.42а	02/5165 943	juzds-sk@mtsp.gov.mk
ЈУ Специјален завод - Демир Капија	Демир Капија	ул.„Науум Наумовски“ бр.4	043/366-237 043/366-431	jusz-dk@mtsp.gov.mk
ЈУ Завод за рехабилитација „Бања Банско“	„Бања Банско“Струмица	ул.„Спиро Захов“ б.б.	034/377-169 ; 034/377-180	juzzr-st@mtsp.gov.mk
ЈУ Детски дом „11 Октомври“ Скопје	Скопје	ул. „Васил Горѓов“ бр.25		judd-sk@mtsp.gov.mk
ЈУ Дом за доенчиња, Битола	Битола	ул.„В.Карангеловски“ б.б.	(047) 253-339	juddmd-bt@mtsp.gov.mk
ЈУ за згрижување на деца со воспитно-социјални проблеми	Скопје	ул. „Петар Манџуков“ б.б., Бутел 1	02/2622-287; 02/2611-016;	juzdvsp-sk@mtsp.gov.mk

Назив	Град	Адреса	Телефон за контакт	e-mail
ЈУ „Ранка Милановиќ“ Завод за згрижување, воспитание и образование на деца и младици	Скопје	ул. „Перо Наков“ бр.2, Гази Баба	02/2549-912; 02/2549-920	juzzvodm-sk@mtsp.gov.mk
ЈУ Завод за рехабилитација на деца и младици, Скопје	Скопје	ул. „Втора македонска бригада“ б.б. Топанско поле	02/2615-139; 02/2615-138; 02/2615-137	juzrdm-sk@mtsp.gov.mk
ЈУ Прифатен центар за баратели на азил	Скопје	ул. „Визбегово“ бб	02/2600-221	jusbpa-sk@mtsp.gov.mk
ЈУ Геронтолошки Центар „13 Ноември“ Скопје-Оддел „МајкаГереза“ -Скопје	Скопје	ул. „4-ти Јули“ бр.129	(02) 2031-238	info@gerontology.org.mk
ЈУ Дом за стари лица „Киро Крстевски – Платник“, Прилеп	Прилеп	ул. „Гемициска“ б.б.	(048) 400-380	borcestarskidom@yahoo.com
ЈУ Дом за стари лица „Сју Рајдер“, Битола	Битола	ул. „Илинденска“ бр.156	(047) 224-107	sjurajderbitola@hotmail.com
ЈУ Дом за стари лица „Зафир Сајто“, Куманово	Куманово	ул. „Братство Единство“ бр. 32	(031) 426 636	zafirsajto@yahoo.com

ПРИЛОГ 2: Видови социјални услуги за ранливите групи население

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
	1. ВО ДОМАШНИ УСЛОВИ	
Услуги за помош	Функционална помош во остварување на активности од секојдневниот живот и помош за остварување егзистенцијална, социјална и економска независност	Стари лица, инвалидни лица, хронично болни лица, деца без родители, психички болни
Адаптација на домот	Услуги за адаптирање на домот со помагала и уреди кои му го олеснуваат движењето и му овозможуваат независност на корисникот во новонастанатата ситуација	Инвалидни лица, хронично болни лица, стари лица
Одржување на домот „homemakers“	Помош во одржување на домот од аспект на чистење, поправки, перење, купување намирници и сл., а може да вклучува и помош во облекување, бањање и подготовка на оброци. Многу често овој вид услуги се реализираат преку помош од волонтери.	Стари лица, хронично болни лица, инвалидни лица, психички болни
Дистрибуција на храна	Дистрибуција на храна до домовите на лицата кои не се во можност самите да ја подготвуваат	Сиромашни домаќинства, семејства со повеќе деца, стари лица, хронично болни лица, инвалидни лица, психички болни лица, бездомници
Поделба на живеалиштето „homesharing“	Изнемоштени лица кои живеат во сопствениот дом им обезбедуваат сместување на други лица во замена за помош и надзор во текот на ноќта. Овој вид програми се базираат на реципроцитет и размена. Програмите ги менаџираат специјализирани агенции кои регрутираат заинтересирани лица за вклучување во овој вид програми, го интервјуираат лицето преку свој координатор, вршат подготовки и споделуваат препораки. Само кога и лицето во чија сопственост е станот и неговото семејство ќе бидат задоволни од изборот и согласни, се потпишува договор (Human Service Associates, 1994). (пример на добра практика од Англија)	Изнемоштени стари лица, инвалидни лица
Услуги за нега	Услуги кои се пружаат во домот на лице кое има потреба од континуирана здравствена нега (често по хоспитализација). Вообичаено се реализира од мултидисциплинарни тимови составени од лекар, медицинска сестра и социјален работник.	Изнемоштени и болни стари лица, инвалидни лица, хронично болни лица
Услуги за дружење и социјализација	Услуги во рамките на кои што преку ангажирање волонтери се врши посета на домовите на ранливи групи граѓани со цел да се дружат и социјализираат со нив (преку комуникација, играње карти, шах, гледање ТВ и сл.)	Осамени стари лица, инвалидни лица
Советодавни услуги	Пружање советодавни услуги за лица изложени на социјален ризик во нивниот дом.	Стари лица, семејства со инвалидни лица, лица во проституција

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
Алармни системи	Инсталирање на алармни уреди во домот на корисникот преку кои тој може да упати повик за помош до локален контролен центар кој е отворен и работи 24 часа на ден.	Стари лица, хронично болни лица, инвалидни лица
Привремена замена за семејната грижа „respite“	Привремена, краткорочна, специјализирана и професионална нега и грижа за корисници во нивниот дом со цел да им се овозможи на членовите на семејството кои се грижат за нив да се одморат. Обучено лице ги заменува негувателите по потреба. Времетраењето на услугата се договара зависно од потребите на семејството, и варира од неколку пати неделно, неколку часа секој ден, па сè до неколку денови (кога негувателите се отсутни, патуваат и сл). Оваа услуга има за цел да му пружи поддршка на семејството во обезбедувањето на неформална грижа за зависните членови. Некаде постои можност и за повикување негувател како привремена замена во итни ситуации.	Стари лица, хронично болни лица, инвалидни лица
2. УСЛУГИ ВО ЛОКАЛНАТА ЗАЕДНИЦА		
Дневни центри	Привремен престој во определен период од денот во центри во кои покрај дневна заштита на корисниците се организира и исхрана, социјални, културни и рекреативни активности, едукација, психо-едукативна поддршка на корисниците и нивните семејства, работна терапија и сл.	Стари лица, инвалидни лица, зависници од алкохол и дроги, деца од семејства во акутни кризи
Центри за малолетници	Центри за ресоцијализација на малолетници кои пројавиле облици на асоцијално или деликвентно однесување, а во кои фокусот е на занимавање со продуктивни активности, спорт, рекреација, едукација на теми од интерес за малолетниците и сл.	Малолетници со асоцијално или деликвентно поведење
Центри за ресоцијализација	Центри во локалната заедница во кои се врши ресоцијализација преку примена на советување, индивидуална, семејна и групна терапија, спорт, рекреација, творештво, активности за вработување и слично, во зависност од видот на корисниците.	Возрасни сторители на кривични дела, лица во проституција, лица жртви на трговија со луѓе, зависници
Клубови	Услуги на краткорочен престој, во дел од денот и во времетраење по сопствен избор на корисникот, а во средина во која активностите претежно се ориентирани кон дружење, забава, рекреација и занимавање во слободното време. Во некои облици клубовите можат да имаат и тераписки цели. Такви се клубовите на лекувани зависници во кои се применува групна терапија.	Стари лица, инвалидни лица, зависници од алкохол и дроги
Шелтер центри/прифатилишта	Обезбедување на привремена заштита преку задоволување на базичните потреби од храна, облека, засолниште на лица кои од различни причини не можат да ги задоволат овие базични потреби во сопствениот дом, или пак, немаат сопствен дом.	Бездомници, жртви на насилство, деца на улица, бегалци, азиланти

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
Народни кујни	Објекти кои често се воспоставуваат на локално ниво од страна на верски и филантропски организации а во кои се врши достава на храна. Можат да бидат организирани во вид на центри од каде храната се доставува во пакет-оброк, или во вид на кујни каде храната се готви и конзумира во заедничка трпезарија.	Сиромашни, бездомници, стари лица, самци
Транспортни услуги	Се обезбедуваат за лица кои имаат проблеми со мобилноста и на кои самостојното движење им претставува потешкотија. Се организираат на повеќе начини: организиран превоз до центри во заедницата, организирани транспортни услуги за посета на културно-уметнички настани, услуги на придружување при пазарење, услуги на придружување при посета на здравствени и други институции, итн. Во голема мера се базираат на ангажманот на волонтери.	Стари лица, инвалидни лица, хронично болни лица
Менаџирање на услуги	Специјализирани услуги за менаџирање на целокупната заштита која му е потребна на корисникот: од проценка на потребите, идентификација на потребните услуги, упатување и поврзување со давателите на услугите и следење (мониторинг) на состојбата. Во земјите со развиена мрежа од социјални услуги, овој вид услуги ги нудат специјализирани агенции.	Стари лица, инвалидни лица, хронично болни лица
Дневни болници	Третман сличен на болничкиот со таа разлика што корисникот на кој му се укажува не ја има потребата од хоспитализација. Задоволувањето на социјалните потреби не е примарна цел во овие центри, но без исклучок е секундарен ефект, поради што социјалните работници се често дел од стручните тимови во овие центри.	Болни лица, зависници од алкохол и дроги
Центри за ментално здравје	Пружаат психијатриски, дијагностички и тераписки услуги за лица со психијатриски проблеми. Социјалните работници се дел од стручниот тим чии интервенции се подеднакво важни за благосостојбата на корисниците како и медицинските интервенции (советување и интервенции во средината на корисникот, домашни посети и сл).	Лица со психички проблеми
Центри за терминална нега „hospice”	Центри во кои покрај здравствената и палиативната нега се пружа психо-социјална поддршка на корисникот и семејството за подобра подготвеност и полесно справување со загубата. Можат да се воспостават во рамките на болниците, но постојат и како засебни центри во локалната заедница.	Изнемоштени, лица болни од неизлечиви болести за кои се предвидува смртен исход: канцерогени заболувања, СИДА, леукемија и др.
Центри за привремен престој „respite”	Центри кои овозможуваат привремен, краткорочен престој на корисници со цел да се одморат членовите на семејството кои се грижат за нив. Услугите кои обично подразбираат специјализирана и професионална нега и заштита имаат за цел поддршка на семејството во обезбедувањето неформална грижа за зависните членови. Вообичаено престојот изнесува од неколку дена до неколку недели.	Стари лица, болни и изнемоштени лица, инвалидни лица

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
Социо-културни центри	Центри во кои активностите се поврзани со рекреативни и културни активности: посети на културни настани, историски места и знаменитости, кино, театар, музеј; организирање изложби на ракотворби и други производи кои рачно ги изработиле корисниците; вклучување на корисниците како волонтери во социјални и културни настани и слично.	Стари лица, инвалидни лица
Центри за рехабилитација	Центри во локалната заедница во кои се врши рехабилитација по хоспитализација на болни лица, а во кои покрај доминантната здравствена од големо значење е и социјалната поддршка на лицата заради враќање на нормалното социјално функционирање.	Хронично болни, болни од СИДА
Советувалишта	Специјализирано или комбинирани советодавни активности : предбрачно советувалиште, брачно советувачиште, советувалиште за родители, за живот во семејство, за сексуално образование и др. Тимот во советувалиштата се воспоставува зависно од видот на советувалиштето, а вообичаено се состои од социјален работник, педагог, психолог, психијатар и др.	Млади парови пред стапување во брак, брачни партнери, родители, деца и млади
Тераписки центри	Центри во кои едуцирани терапевти спроведуваат индивидуална, групна или семејна терапија, преку примена на специјализирани пристапи во терапијата.	Парови од дисфункционални бракови, дисфункционални семејства, семејства после развод, семејства кои се соочуваат со социјални проблеми
СОС телефонски линии	Телефонски линии кои се воспоставуваат заради пружање информации, поддршка и упатување на лица изложени на социјален ризик. Најчесто со телефонските линии од овој тип оперираат лица кои поминале специјализирана едукација соодветна за потребите на групата корисници која се опслужува.	Лица во проституција, лица жртви на насилство, лица жртви на трговија, млади лица
Центри за образовна поддршка	Центри во кои се пружа помош во учење, пишување домашни задачи, но истовремено и психо-социјална поддршка на децата и семејствата изложени на социјален ризик. Вообичаено се применува за деца кои доаѓаат од семејства на кои им недостасуваат ресурси и капацитети да им ја пружат потребната образовна и социјална поддршка на децата.	Деца на улица/улични деца, деца од сиромашни семејства, деца од семејства на мигранти
3. УСЛУГИ ВО ИНСТИТУЦИЈА		
Резиденцијален дом „residential home”	Установа за згрижување на лица кои немаат или им недостасуваат услови за живот во сопствениот дом. Се обезбедува основна заштита: сместување, исхрана, социјални активности, здравствена заштита.	Стари лица, инвалидни лица, деца без родители
Дом за нега „nursing home”	Установа за згрижување и медицинска нега на изнемоштени и хронично болни лица со значителни здравствени проблеми. Некои домови се специјализирани за болни од алцхајмерова, паркинсонова болест и сл.	Изнемоштени стари лица, хронично болни

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
Геријатриски болници	Установи за лекување болести на старите луѓе. Покрај лекување на акутни и хронични болести, се работи и на рано откривање на соматски и психички промени кај старите лица. Поради тоа, во рамките на геријатриските болници вообичаено има поликлинничко-диспанзерски служби со нагласена социјално-здравствена активност и насоченост кон целокупната популација на стари лица. Иако преовладува тенденцијата да се задржи психофизичкиот интегритет во геријатриската постапка, понекогаш се прави поделба на старите лица во различни одделенија за физичко и психички болни.	Болни стари лица
Рехабилитациони центри	Служат за краткорочен и долгорочен престој на стари и болни лица. Најчесто се работи за краткорочна институционализација за рехабилитациони цели обично по некоја болест. Целта е враќање на поранешното ниво на физичко и социјално функционирање или приспособување кон новото ниво на функционирање со што ќе му се овозможи на корисникот да продолжи да живее во својот дом. Улогата на социјалниот работник во овие центри е пред сè фокусирана на планирање на отпуштањето, кое опфаќа подготовка на семејството, соседството и постоечките агенции кои нудат социјални услуги во заедницата за прифаќање на болниот.	Стари и болни лица
Заштитено домување „sheltered housing”	Посебен вид домување во кое покрај станарите кои живеат независно во сопствен стан (становите се обично уредени да одговараат на потребите на стари и инвалидни лица), има и вработено лице – менаџер кое живее во установата (или во непосредна близина), им помага на станарите и има голема улога во одржување на квалитетот на животот во установата. Тој се грижи за одржување на имотот, им дава совети и информации на станарите, пружа помош во итни ситуации, ја поттикнува заемната помош преку организирање групни искуства и сл. Во некои објекти има вградени алармни системи за повикување помош по потреба. Вообичаено има можност за користење заедничка перална, лоби, гостинска соба и градина.	Стари лица, инвалидни лица
Пензионерски заедници „retirement communities/ villages”	Облик на релативно независно домување во сегрегирани (по возраст) станбени објекти во кои живеат претежно стари лица-пензионери. Основното одржување и поправки на објектот се обезбедени за фиксен месечен износ кој станарите го плаќаат покрај месечниот надомест за станарина. Во рамките на овие заедници се реализираат повеќе рекреативни и социјални активности, како и одредени здравствени услуги се организира транспорт до продавници и сл.	Стари лица

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
<p>Потпомогнато домување „assisted living”</p>	<p>Установите за потпомогнато домување се објекти со мал број станари во кои акцентот е на одржување на домашната атмосфера. Се применува за лица кои се само делумно независни во грижата за себе, и на кои им е потребна извесна помош во активностите од секојдневното живеење. Тоа се установи за надгледување и помош во извршувањето на активности од секојдневното живеење, координација на услугите, како и надворешно следење (мониторинг) на активностите со цел да се обезбеди добро здравје, безбедност и благосостојба на станарите.</p> <p>Во установите од овој тип станарите живеат делумно независно, имаат мали станови (соба со кујна, понекогаш имаат само заедничка бања), просторија за готвење и заедничка трпезарија. Перењето, менувањето чаршафи, готвењето е организирано и платено преку станарината. Нема постојано присутни вработени лица, но на располагање е 24 часовна услуга од медицински сестри за администрирање лекаства, ставање инекции, помош во облекување, движење и сл.</p>	<p>Изнемоштени стари лица, инвалидни лица</p>
<p>Хранителски домови „foster care homes”</p>	<p>Облик на заштита на лица преку згрижување во хранителски домови. Се работи за алтернатива на хранителската заштита со тоа што хранителот згрижува мал број лица (околу 5-6) кои живеат заедно како едно семејство. Хранителите често вработуваат и медицинско лице, вообичаено минуваат соодветна обука по која полагаат завршен испит. Се пружа заштита преку: сместување, исхрана и помош при исхрана, одржување хигиена, помош во движење, социјални активности, медицинска нега во домот. Некои хранителски домови се специјализирани за болни од алцхајмерова болест, мозочни удари, СИДА, респираторни болести или терминална нега.</p>	<p>Стари, болни: од СИДА, лица со алцхајмерова болест, деменција, неизлечиви болести, изнемоштени, инвалидни лица</p>
<p>Групни домови „group homes”</p>	<p>Облик на институционална заштита кој се базира на домување на 6-8 лица во заеднички стан, во релативно помали станбени објекти. Покрај заедничкиот стан има и заеднички простории како трпезарија и дневен престој. Обично едно лице (надзорник кој најчесто живее во објектот) е задолжено да купува, подготвува оброци, обезбедува достава на услуги од типот на домашна нега и помош доколку е тоа потребно (зависно од категоријата корисници).</p> <p>Често се применува за деца без родители и родителска грижа, малолетни родители, како привремен престој за деца кои треба да се сместат во хранителско семејство. Во овој случај животот е организиран како живот во семејство во кое има сурогат родител – стручно лице кое живее со децата, со што се обезбедува 24 часовна заштита и надзор. Корисниците учествуваат во одржувањето на домаќинството и покривањето на секојдневните трошоци.</p>	<p>Стари лица, деца без родители и родителска грижа, малолетни родители, инвалидни лица, психички болни</p>

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
Тераписки групни домови „therapeutic group homes”	Облик на институционална заштита кој се базира на домување во заеднички стан на 6-8 лица со емоционални проблеми и проблеми со однесувањето, проблеми со болести на зависност, злоупотреба и трауми. Обезбедена е 24 часовна стручна помош и надзор. Лицата се под постојана контрола и стручен третман, индивидуално советување и групна терапија.	Деца со емоционални проблеми и проблеми со однесувањето, зависници од дроги, малолетни деликвенти, злоупотребувани деца
Заеднички станови „congregate living”	Облик на домување во кој 3-4 лица заедно изнајмуваат стан. Најчесто се обезбедува минимална повремена поддршка и помош од социјални услуги, а само во некои случаи има обезбедено здравствена нега, бидејќи станува збор за облик на домување за стари лица кои се уште можат да функционираат доволно независно. Во објектот има заедничка трпезарија во која се врши и достава на храна (1-2 оброци дневно).	Стари лица
Куќа на пола пат	Институции во кои се пружа организирана помош и поддршка за подготовка за самостојно живеење на лица кои претходно биле под институционална заштита или третман или немаат услови за живот во својот дом. Вообичаено се обезбедува привремен (1-6 месечен) престој чија цел е да им се овозможи на корисниците да се подготват за процесот на реинтеграција во општеството со обезбедена поддршка и мониторинг. На корисниците им се пружа помош во обновување на социјалната мрежа на поддршка, вработување, интегрирање во процесот на образование или решавање на проблем на домување. Станарите, зависно од приходите кои ги остваруваат, плаќаат месечна станарина која е обично ниска.	Деца без родители, затвореници по отпуштање од затвор, малолетни деликвенти, психички болни, деца кои избегале од дома
Куќи за закрепнување од болести на зависност „sober houses”	Куќи за закрепнување од болести на зависност „sober houses” се вид куќи на пола пат. Во нив е обезбеден привремен престој (1-6 месеци) чија цел е да се спречи рецидивизмот, да им се пружи помош на корисниците за процесот на реинтеграција во општеството, преку поддршка и мониторинг. Се работи врз основа на активна програма за рехабилитација која се реализира во текот на денот, а се заснова на интензивна индивидуална и групна работа, како и советување. Во исто време се работи на воспоставување на неформална мрежа на поддршка за наоѓање работа и домување. Понекогаш се обезбедува 24 часовно присуство на медицински персонал за клинички третман. Во најголемиот број случаи станарите престојуваат на доброволна основа. Станарите, зависно од приходите кои ги остваруваат, плаќаат месечна станарина која е обично ниска и истата се покрива преку здравственото осигурување. (пример на добра практика од САД)	Зависници од алкохол, зависници од дроги
Општа хранителска заштита	Заштита на лица за кои не постојат услови да живеат или да продолжат да живеат во сопствениот дом преку нивно сместување во хранителски семејства кои за згрижувачката функција примаат надомест од државата. Вообичаено се работи за долгорочно згрижување од општ тип.	Деца без родители, инвалидни лица, стари лица

Вид на услуга	Опис	Вид на корисници
Специјализирана хранителска заштита	Заштита на лица за кои не постојат услови да живеат или да продолжат да живеат во сопствениот дом преку нивно сместување во хранителски семејства кои за згрижувачката функција примаат надомест од државата. Вообичаено се работи за среднорочно згрижување со елементи на терапија до надминување на проблематичните животни состојби и услови. Хранителите се вообичаено професионалци од редот на професии во рамките на кои се пружа помош: социјални работници, педагози, психолози, дефектолози, итн.	Жртви на насилство, жртви на трговија со луѓе, малолетни деликвенти
Интервентна хранителска заштита	Заштита на лица за кои не постојат услови да живеат или да продолжат да живеат во сопствениот дом преку нивно сместување во хранителски семејства кои за згрижувачката функција примаат надомест од државата. Вообичаено се работи за краткорочно згрижување до изнаоѓањето на посоодветни облици на заштита.	Деца без родители, деца од конфликтни семејства, жртви на насилство и трговија со луѓе, бездомници
4. КОМБИНИРАНИ УСЛУГИ		

Во рамките на комбинирани услуги се врши достава на било која од наведените 3 групи услуги заедно. Комбинирани услуги ќе ги илустрираме со еден пример на добра практика. ИОНА - Услуги за стари лица од Вашингтон, САД е центар кој нуди сеопфатни услуги за стари лица над 60-годишна возраст, нивните семејства и оние кои се грижат за нив. Програмите кои се реализираат во рамките на ИОНА се комбинација на услуги за помош и поддршка во домашни услови и услуги во локалната заедница. Програмите се поделени во 5 групи: 1) Активно и здраво стареење во чии рамки се организираат: часови по фитнес; здравствени едукации и прегледи; дружења за време на ручек во викендите; патувања до историски знаменитости во придружба на волонтери; волонтерска придружба при посети на театри, музеи; волонтерска програма (регрутација и ангажирање волонтери за нивните програми); 2) Програма за стари лица во потреба од помош: транспортни услуги; помош при купување (во придружба, или волонтери за старите лица); тераписки вежби за болни од паркинсонова болест, артритис и други хронични болести; индивидуална терапија за болни од депресија; планирање и координација на потребни здравствени услуги со помош на обучени менаџери на услуги; организирање групи на поддршка за хронично болни стари лица или нивни негуватели. 3) Програма за изнемоштени стари лица: помош на стари лица болни од алцхајмерова болест или сенилност и нивните семејства; клубови во кои имаат можност да се социјализираат, да бидат активни физички и интелектуално, да ги одржуваат јазичните вештини и физичкото здравје; здравствени дневни центри за лицата на кои им е потребна поголемо внимание и нега во кои имаат можност за заеднички оброци, мизокотерапија, забавни игри, разговор и одмор под медицински надзор; планирање и координација на потребни здравствени услуги; доставување храна во домовите од страна на волонтери; 4) Програма за семејствата и негувателите: информации и упатување; консултации и советување; семинари и работилници; организирање групи на поддршка; и 5) Програма за работа во локалната заедница: волонтерска програма; застапување на интересите на индивидуални корисници пред локалната власт и на повисоко ниво преку својот Советодавен одбор кој е член на Комисијата за стареење на градот Вашингтон; Советодавен одбор од членството на ИОНА составен од повеќе од 30 донатори; корпоративни програми за негуватели на стари лица кои се вработени (IONA, 2009).

ПРИЛОГ 3: Фактори за развивање на мултисекторски партнерства

ФАКТОРИ ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКИ ПАРТНЕРСТВА		
	Олеснувачки фактори	Предизвици
РАБОТНИ ПРОЦЕСИ	Разграничување на улогите	
	јасност во однос на улогата и задачата на сите вклучени актери; јасно поставени граници на соработка; познавање на професионалните разлики; статусни прашања/хиерархиска поставеност, и јасна поделба на одговорностите.	статусни прашања/борба за моќ; професионална хиерархија; недостаток на еднаква застапеност; замаглување на професионалните граници; нејасност на улогите, и редистрибуција(прераспределување) на специјалистичките вештини.
	Посветеност	
	подготвеност за заедничка работа; посветеност на сите вклучени лица, и стратешка посветеност.	недостаток на посветеност; несоодветно ниво на застапеност, и натпреварувачки приоритети.
	Доверба и меѓусебно почитување	
	позитивен однос кон актерите од другите сектори, и Позитивен однос кон професионалците од другите агенции.	недостаток на доверба помеѓу професионалците и организациите/ институциите, и историја на институционална недоверба.
Познавање на другите актери		
свест за придонесот што можат да го дадат другите актери; почитување на различните контексти во кои дејствуваат другите актери; разбирање на целиот спектар на можни перспективи, и развивање на култура на партнерство.	стереотипни размислувања; игнорирање на другите сервиси; непознавање на потребата и придонесот на другите сервиси различни професионални модели и вредности, и конфликт меѓу различните професионални и институционални култури.	

ФАКТОРИ ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКИ ПАРТНЕРСТВА

	Олеснувачки фактори	Предизвици
МУЛТИ СЕКТОРСКИ ПРОЦЕСИ	Комуникација	
	транспарентни структури на комуникација; одржување на тековна комуникација, и адекватни ИТ системи.	недостаток на јасни канали за комуникација, и недостаток на традиција на комуницирање со други сектори.
	Јасна визија	
	поставување на јасни и реалистични цели; разбирање и договарање на целите од страна на сите актери; заедничка визија развиена врз основа на заеднички вредности, и сфаќање на потребата од партнерство.	недостаток на консензус за тоа што се сака да се постигне; дивергентност на целите, и нереални, немерливи и/или нејасни цели.
	Планирање и консултација	
	инклузивни системи на планирање; консултирање на корисниците, и спроведување на анализа на потребите.	непостоење на историја на заедничко планирање; недостаток на консултации меѓу клучните актери, и недостаток на стратешко планирање.
	Организациски аспекти	
	јасно дефинирање на структурата и процедурите за работа; Воспоставување на формални протоколи, и континуирано ревидирање на процесите и процедурите.	натпреварувачки политики и процедури; сложени и временски долги преговори; организациони реструктурирања; различни цели и мерки за поттикнување/стимулирање, и нејасна позиција на актерите во организационата структура.
Размена на информации		
јасни протоколи за размена на информации, и тек на точни и ажурирани податоци.	различни правила и протоколи; прашање на доверливост, и правни, етички и практични пречки.	

ФАКТОРИ ЗА РЕАЛИЗИРАЊЕ НА МУЛТИСЕКТОРСКИ ПАРТНЕРСТВА

	Олеснувачки фактори	Предизвици
РЕСУРСИ ЗА МУЛТИ-СЕКТОРСКА СОРАБОТКА	Финансирање	
	соодветно финансирање со заеднички пристап; финансиска сигурност; еднаквост меѓу партнерите; јасни договори за здружување или споделување на ресурси, и доволна административна поддршка.	конфликт за финансирањето во и помеѓу агенциите; несоодветно финансирање; временски ограничени средства, и присутност на различни струи со различни концепти за финансирање на активноста.
	Кадар	
	флексибилни политики за вработување на кадар и задржување на вработените; соодветност на кадарот; Ко-локација на кадарот, и чувство на сигурност и стабилност кај вработените во врска со работното место.	потешкотии во преместувањето и регрутирањето на кадар; недостаток на квалификуван кадар; разлики во системот на плати и надоместоци; варијации во условите на услугата, и страв од губење на работното место и новите предизвици.
Време		
посветување на време за започнување на соработката, и јасно дефинирана временска рамка на активноста.	недостаток на време за заедничка работа, и време потрошено во развивање и одржување на односите.	
УПРАВУВАЊЕ И ЕВАЛВАЦИЈА	Управување со процесите	
	јасна поделба на одговорностите; Надзор и евалвација во текот на целата соработка, и примена на принципите на добро управување.	непостоење на поддршка од повисоките раководни позиции; „разводнување“ на одговорноста; непостоење на ефективни механизми за евалвација и надзор, и неконтинуиран процес на проверка на постигнатите резултати.

Извор: Atkinson et al. 2007

ПРИЛОГ 4. Пример на стратешки цели и насоки

СТРАТЕШКИ ЦЕЛИ И НАСОКИ

За периодот од 20__ - 20__

Општина: _____

Стратешка цел 1: Брзо и ефикасно намалување на сиромаштијата кај старите лица

Стратешки насоки(конкретни цели) за цел 1:

- 1.1. воспоставување на соодветни социјални услуги за старите лица;
- 1.2. обезбедување на редовни и задоволителни финансиски средства за работа на народните кујни за сиромашните, и
- 1.3. обезбедување на редовни и задоволителни финансиски средства за еднократна парична помош.

Активности за секоја стратешка насока:

- 1.1.1. до крајот на 2012 година да се формира клуб за пензионерите кои живеат во Општина Гостивар;
- 1.1.2. до крајот на 2012 година да се организира дополнителна помош за сиромашните пензионери со ниски пензии;
- 1.2.1. до крајот на 2012 година во Народната кујна да се изгради магацин за чување на прехранбените производи, и
- 1.2.2. до крајот на 2012 година да се обезбедат доволно финансиски средства за функционирање и подмирување на трошоците на Народната кујна.

.....

Стратешка цел 2:

Стратешки насоки(конкретни цели) за цел 2:

- 2.1.
- 2.2.

Активности за секоја стратешка насока:

- 2.1.1.
- 2.1.2.
- 2.2.1.
- 2.2.2.

.....

Стратешка цел 3:

Стратешки насоки (конкретни цели) за цел 3:

- 3.1.
- 3.2.

Активности за секоја стратешка насока:

- 3.1.1.
- 3.1.2.
- 3.2.1.
- 3.2.2.

ПРИЛОГ 5 - Табела за акционен план

Конкретна цел 1: Да се подигнат локалните капацитети за спречување и заштита од семејно насилство						
Активности	Временска рамка	Ресурси	Партнери за имплементација	Извор на финансирање	Трошоци	Индикатор за успешност
Медиумска кампања во јавноста	01.03.2012-01.06.2013	локални медиуми, училишта, ЦСР, ЈС здравствени институции, НВО	Мултидисциплинарен тим за превенција на насилство Тим за социјална заштита од ЈС	Проект, Влада	500.000 мкд	ТВ емисии, прилози во медиумите, истражувања во јавноста, ечатени материјали
Формирање на СОС телефонска линија за жртвите на семејно насилство	01.06.2013-30.12.2013	ЦСР, ЈС, Телеком, НВО	Мултидисциплинарен тим, Тим за социјална заштита	НВО, Телеком, ЈС	300.000 мкд	Формиран СОС телефон (отворена линија, обезбеден простор)

ПОИМНИК

Акционен план е најважниот дел од стратешкиот план во практична смисла, бидејќи тој претставува основа за имплементација на тој стратешки план. Акциониот план содржи: временска рамка, ресурси, извори на финансирање, трошоци, индикатори за мерење на успешноста, како и носители на имплементацијата на сите поединечни активности потребни за реализација на поставените цели во стратешкиот план.

Вонинституционална заштита, облици на заштита и помош на поединец, семејство и заедница кои немаат институционален карактер, како што се домашна нега и помош, сместување во згрижувачко семејство, мали групни домови и слично.

Деинституционализација е процес на реформа насочен кон замена на институционалната заштита со локални и алтернативни услуги. Се реализира под претпоставка дека на лицата опфатени со институционална заштита повеќе не им е неопходно згрижување во институција или дека потребите на корисниците можат да се задоволат преку услуги во заедницата.

Децентрализација е процес на пренесување на надлежности од централно на локално ниво, при што локалните органи добиваат самостојност на одлучување и дејствување.

Долгорочна заштита подразбира постоење на повеќе услуги кои се пружаат на одржлива основа (од континуум од услуги во домашни услови до институционални услуги) за да им се овозможи на оние лица кои не можат сами да се грижат за себе одржување на функционалните социјални, здравствени и емоционални капацитети на максимално ниво.

Информирање е едностран процес на давање информација без очекување на повратен одговор од примачот на информацијата.

Консултација е процес преку кој се бараат и добиваат коментари и предлози од други лица и субјекти заради решавање на проблем, подобрување на одредени состојби или избор од повеќе можни алтернативи.

Координација се активности за унификација, интеграција и синхронизација на напорите на членовите на одредена група заради постигнување ефективност и усогласено дејствување при реализацијата на заеднички утврдените цели.

Маргинализирани групи се групи население кои по различни основи (припадност на одредена социоекономска класа, старосна група, полова, верска, религиска, сексуална или политичка определба и др.) се немојни и третирани како помалку вредни од страна на доминантната култура во заедницата во која живеат.

Мрежна соработка е облик на континуирана соработка меѓу локални актери со заеднички интереси и цели, базирана на размена на информации, заедничко дејствување, доверба, чувство на подеднаква одговорност и сопственост на активностите и резултатите од нив, здружени ресурси и помагање во развојот на капацитетите на другите актери вклучени во соработката.

Мултисекторско партнерство е формализиран однос во кој два или повеќе субјекти од различни сектори (државен, приватен, невладин) се согласиле да работат заедно за постигнување на дефинираните цели во одреден временски период. Партнерството вклучува заедничко дефинирање на процедури и програмски цели и поделена одговорност, ресурси, ризици и придобивки во дадениот временски период.

Ризикот претставува состојба на изложеност *на* и висок потенцијал *за* опасност, штета, загуба или повреда.

Сиромаштија/ За сиромашни се сметаат лица, семејства и групи лица чии ресурси (материјални, културни и социјални) се на такво ниво што ги исклучуваат од минимално прифатливиот начин на живеење во земјата во која живеат.

Социјална исклученост/ За разлика од сиромаштијата, која се фокусира на поединците или на домаќинствата, социјалната исклученост примарно ги опфаќа односите меѓу поединецот и општеството, како и динамиката на тие односи. Социјалното исклучување значи неможност ефективно да се партиципира во економскиот, културниот и социјалниот живот, и на определен начин, претставува отуѓување и дистанцирање од нормалните текови на општеството.

Социјални потреби се потреби на поединецот како единка, односно потреби кои се услов за негова егзистенција како човечко битие, како и потреби кои што ги задоволува поединецот во заедницата.

Социјален проблем е состојба која влијае врз значителен број луѓе како непосакувана појава, која со оглед на распространетоста се смета за извор на тешкотии и незадоволства, а чие дејство може да се спречи или да се ублажи со организирана општествена акција.

Социјална кохезија е капацитет на едно општество да обезбеди благосостојба на сите негови членови преку минимизирање на разликите и избегнување маргинализација, односно капацитет да управува со разликите и поделбите и да обезбеди средства за постигнување благосостојба за сите членови. Социјалната кохезија е политички концепт кој што е есенцијален за исполнување на трите основни вредности на Советот на Европа: човековите права, демократијата и владеењето на правото.

Социјална ранливост е состојба на поединец, групи или заедници која се карактеризира со неможност да ги совладаат негативните последици од стресорите, висок потенцијал да бидат физички или психички ранети/повредени, недостаток на капацитет, способности и можности за предвидување, справување, надминување на последиците и закрепнување од стресните ситуации.

Социјално ранливи групи се групи население кои се наоѓаат во животна ситуација поради која кај нив постои поголема можност да бидат погодени од различни социјални, психолошки, здравствени, економски и други проблеми, и истите кај нив да останат потешки последици за разлика од останатото население. Нивната животна ситуација е ризичен фактор кој не мора да биде директен причинител, но во комбинација со други фактори ги зголемува можностите за појава на проблем.

Социјална заштита се парични надоместоци и лични социјални услуги обезбедени за лица кои не се покриени со ниедна програма за социјално осигурување, а кои немаат доволно средства за живеење за себе и за семејството.

Социјални услуги се активности и мерки за помош и поддршка од нефинансиски карактер чија цел е унапредување на социјалното функционирање на поединци, семејства, групи. Се делат на услуги во домашни услови, во локалната заедница, во институција и комбинирани услуги.

Стратешко планирање е систематски и формално документиран процес преку кој се утврдуваат главните правци на дејствување и развој на долг рок, врз основа на преточување на посакуваната визија во јасно дефинирани цели и задачи, како и план за реализација на истите.

Меѓуопштинска соработка е соработка што се воспоставува меѓу две или повеќе општини за поефикасно и поекономично остварување на надлежностите на општините утврдени со закон и за остварување на нивните заеднички интереси и цели. Под меѓуопштинска соработка се подразбира и вршење на определени работи од надлежност на општините од страна на една општина за една или повеќе други општини врз основа на склучен договор меѓу општините.

Стратешкиот план претставува плански документ на општината, кој содржи одреден број на стратешки цели. Тој обезбедува насоки за развој на активностите на општината во одреден временски период (обично 3-5 години) и го одредува правецот, приоритетите, мерките и одговорностите за спроведување. Тој се фокусира на дејствувањето, односно е од имплементациски карактер.

Стрес е целокупната реакција на човекот на барањата и притисоците кои ги наметнуваат стресорите, за која се смета дека резултира со штетни последици, го надминува адаптивниот капацитет на луѓето и ја загрозува нивната благосостојба.

Стресори се настани кои предизвикуваат опасност, штета, загуба или повреда.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Амиџис Г. (2004) Систем на социјална заштита во Република Македонија. Скопје.
- Atkinson, M. et al. (2007). Multi-agency working and its implications for practice: A review of the literature. CfBT Education Trust.
- Atkinson, M. et al. 2002. Multi-agency working: a detailed study. Berkshire: National Foundation for Educational Research
- Bolton, P. (2007). Vodič za strateško planiranje za gradove i opštine. UNDP
- Boškovič, R. (2005). Priprema akcionog plana. Politika primarne zdravstvene zaštite na Balkanu.
- Борнарова, С. (2004). Социјалните сервиси за стари лица и современите трендови во социјалната политика – состојби и перспективи во Р. Македонија. Магистерска теза. Филозофски факултет. Скопје.
- Борнарова, С (2012). Социјална работа со семејство. Филозофски факултет. Скопје.
- Bullain, N., Panov, L. (2012). A Handbook on Non-State Social Service Delivery Models: A guide for policy makers and practitioners in the CIS region. Bratislava:UNDP.
- Children Acts Advisory Board. (2009). Guidance to Support Effective Inter-agency Working Across Irish Children's Services. Dublin: Children Acts Advisory Board.
- Cheminais, R. (2009). Effective Multi-Agency Partnerships: Putting Every Child Matters into Practice.Sage publ.
- Fultz, E., Tracy, M. (2004). Good Practices in Social Services Delivery in South Eastern Europe
Budapest: International Labour Office
- Greene, R., R., (2000). Social Work with the Aged and Their Families. Aldine de Gruyter.
- Holzmann, R., Jorgensen, S. (1999). Social Protection as Social Risk Management:Conceptual Underpinnings for theSocial Protection Sector Strategy Paper. Human Development Network. World Bank.
- Hoogeveen J., et al. (2004). A Guide to the Analysis of Risk, Vulnerability and Vulnerable Groups. Social Protection Department. World Bank. Washington DC.
- IONA (2009). Resource Guide: Information for Seniors, Caregivers and Professionals. 16th edition. Washington DC. USA.
- Johnson, W., H., (ed) (1995). The Social Services: An Introduction. Peacock Publ.
- Kalegaonkar, A., Brown, L.D. (2000). Intersectoral Cooperation: Lessons For Practice. Boston:
IDR Reports Volume 16. Number 2.
- Лудвиг Болтцман (2011). Студија за сиромаштијата и социјалната исклученост во Република Македонија : Локални социјални проблеми и потреби. МТСП. Лудвиг Болтцман“. БИМ - ФБ Скопје.
- Milosavljevic, M. (2003). Devijacije i drustvo. Draganic. Beograd.
- МТСП (2010). Програма за развој на социјалната заштита 2011-2021 година. Влада на РМ.
- МТСП (2010). Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост 2010-2020.
- Munday, B. (1993). European Social Services. European Institute of Social Services.
- Ngan, H., M., R., et al. (1996). A Study of the Long-term Care Needs, Patterns and Impact of the Elderly in Hong Kong. City University of Hong Kong.
- Пејановиќ С. (1995). Појам потреба и социјалне потреби. Социјална мисао. Београд.
- Правилник за формата, содржината и начинот на водење на регистарот на здруженија на граѓани од областа на социјалната заштита (Службен весник на РМ бр. 10/2005).
- Правилник за начинот и постапката за доделување на средства на здружение на граѓани за вршење на одредени работи од областа на социјалната заштита (Службен весник на РМ бр. 24/2005 и 38/2007).
- Прирачник за стратешко планирање (2007). Генерален секретаријат на Влада на Република Македонија.

Совет на Европа (2010). Нова стратегија и Акционен план за социјална кохезија на Советот на Европа. Комитет на Министри на Советот на Европа. 7 јули 2010 година.

Сулејманов З., Стојановски Н. (2002) Социјална патологија. Скопје.

Waddell, S., Brown, L.D. (1997). Fostering Intersectoral Partnering: A Guide to Promoting Cooperation Among Government, Business, and Civil Society Actors, Boston: IDR Reports Volume 13, Number 3

World Bank (2003). Social Risk Management: The World Bank's Approach to Social Protection in a Globalising World. Social Protection Department. World Bank. Washington DC.

Закон за социјалната заштита „Службен весник на Република Македонија, бр.79/09, 36/11, 51/11 и 166/12).

Закон за донации и за спонзорства во јавните дејности (Службен весник на РМ бр 47/06, 86/08, 51/2011.

Закон за здруженија и фондации (Сл. весник на РМ бр 52/2010, 135/2011).

Закон за концесии и јавно приватно партнерство (Сл. весник на РМ бр 6/2012).

Иваноски, Б., Даути, И. „Анализа на практиките на МОС поддржани од грантовите шеми на Програмата на УНДП“, (2011), УНДП, Скопје

Закон за меѓуопштинска соработка „Службен весник на Република Македонија, бр.79/09.

Овој Прирачник има за цел да ги зајакне капацитетите на институциите и организациите на локално ниво за планирање, развој и достапност на социјалните услуги за ранливите категории на граѓани во рамките на заедниците. Тој треба да ги зајакне нивните функции во областа на социјалната заштита во преземањето на одговорностите за обезбедување на социјалните услуги во согласност со мерките наведени во Националната програма за развој на социјалната заштита за периодот 2011-2021.

Овој Прирачник е изработен од Министерството за труд и социјална политика, со техничка и финансиска поддршка од Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП).

Скопје, март 2013 година